

PEDAGOGICKÁ FAKULTA  
KATOLÍCKA UNIVERZITA  
V RUŽOMBERKU



# RELIGIÓZNO-ETICKÉ TÉMY MLÁDEŽE V KONTEXTE PANDEMICKEJ KRÍZY

ZBORNÍK PRÍSPEVKOV Z VEDECKEJ KONFERENCIE



MÁRIA KARASOVÁ ED.

2024

Mária KARASOVÁ  
Zostavovateľ

**RELIGIÓZNO-ETICKÉ TÉMY  
MLÁDEŽE  
V KONTEXTE  
PANDEMICKEJ KRÍZY**

Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku  
Katedra katechetiky a praktickej teológie  
Katedra predškolskej a elementárnej pedagogiky

Vedecká monografia vznikol ako výstup projektu: *VEGA 1/0299/21*  
*Aktuálne religiózno-etické témy medzi mládežou pod vplyvom súčasnej*  
*korona-krízy*

Editori:  
Mária Karasová

**Religiózne-etické témy mládeže  
v kontexte pandemickej krízy**



Ružomberok 2024

**Editor**

PaedDr. Mária Karasová, PhD.

**Recenzenti**

prof. ThDr. Cyril Hišem, PhD.

prof. PaedDr. Tomáš Jablonský, PhD.

**Sadzba**

PaedDr. Mária Karasová, PhD.

**Obálka**

PaedDr. Mária Karasová, PhD.

Za jazykovú stránku zodpovedajú autori

**ISBN 978-80-561-1096-6**

© VERBUM – vydavateľstvo KU

VERBUM – vydavateľstvo Katolíckej univerzity v Ružomberku

Hrabovská cesta 5512/1A, 034 01 Ružomberok

verbum@ku.sk

Venujeme pamiatke *Moniky Kubatkovej*,  
ktorá sa už nedožila realizácie tohto projektu.

## OBSAH

<b>Kríza COVID 19 ako jeden z prejavov pretrvávajúcej krízy západného sveta</b>	
Róbert Sarka, Mária Karasová .....	7
<b>Charakteristika mladých ľudí dnešnej doby na pozadí aktuálnych religiózno-etických tém pod vplyvom koronakrízy21</b>	
Katarína Russinová, Lenka Matejčíková.....	21
<b>Potenciálne scenáre vývoja religiozity mládeže na Slovensku</b>	
Peter Kondrla.....	38
<b>Výzvy transhumanizmu (nielen) pre mládež po kríze COVID-19</b>	
Michal Vivoda .....	46
<b>Analýza hodnotového systému študentov terciárneho vzdelávania vzhľadom na motiváciu k prosociálnemu správaniu (vplyvom pandémie COVID-19)</b>	
Zdenka Zastková.....	60
<b>Prosociálnosť reflektujúca význam hodnôt u budúcich učiteľov predprimárneho vzdelávania</b>	
Beáta Pošteková.....	74
<b>Vzťahová participácia ako nevyhnutná dispozícia pre sprevádzanie umierajúcich</b>	
Radoslav Lojan.....	84

## **Kríza COVID 19 ako jeden z prejavov pretrvávajúcej krízy západného sveta**

### **The COVID 19 Crisis as one of the Manifestations of the Ongoing Crisis of the Western World**

Róbert Sarka, Mária Karasová

#### **Abstract**

This contribution is focused on surviving the pandemic through the eyes of young people. It analyses from a theoretical point of view the possible ways of responding to the crisis, including the stages of its course, while presenting the results of a questionnaire research, which was realised as part of the quantitative-qualitative research VEGA 1/0299/21 *Current religious-ethical issues among youth under the influence of the current coronary crisis..* We present partial results of the questionnaire, focusing on exploring the contributions of the pandemic in the lives of young people.

**Keywords:** Crisis. Young people. Pandemic. Reaction.

#### **Úvod**

Kríza COVID 19 prebiehala v rokoch 2020–2022 so silným angažovaním politikov, médií, cirkví. Je zaujímavé, že sa o covide prestalo v médiách zo dňa na deň rozprávať po agresívnom vpáde Ruska na Ukrajinu 24. februára 2022. V spomínanom období zomrelo na COVID 19 asi 6 miliónov ľudí. V roku 2022 na Slovensku dosiahol počet 20 000. Vzhľadom na úzke prepojenie sveta je dnešná globálna civilizácia hyper zraniteľná a náchylná ku kolapsu ako žiadne pred ňou. Kolapsy civilizácie v Mezopotámii, Egypta, Babylónie, Číny, Mayov ap. boli regionálnou záležitosťou. Ale tieto kolapsy neporušili kontinuitu vývoja na planéty. Súčasný svet je však zraniteľnejší. Vážny kolaps v dnešnej dobe má dopad na celý svet. Niet skrýše, kde by sme mohli nájsť bezpečné útočisko. O tejto kríze môžeme hovoriť, že mala znaky kolapsu, ktoré zasiahlo malých podnikateľov, narušenie vzťahov medziľudských vzťahov.

V predvečer prepuknutia pandémie COVID 19, 15. januára 2020 uverejnili v *The Global Risks Report* desať najpravdepodobnejších a najničivejších rizík. Uverejnili ich podľa dvoch kritérií:



**„Podľa pravdepodobnosti:**

Extrémne počasie  
Zlyhanie snáh o záchranu klímy  
Prírodné katastrofy  
Strata biodiverzity  
Ľuďmi spôsobené ekologické katastrofy  
Zneužitie a odcudzenie dát  
Kybernetické útoky  
Kríza vodných zdrojov  
Zlyhanie globálneho vládnutia  
Prasknutie ekonomických bublín

**Podľa vážnosti dôsledkov:**

Zlyhanie snáh o záchranu klímy  
Zbrane hromadného ničenia  
Strata biodiverzity  
Extrémne počasie  
Kríza vodných zdrojov  
Zrútenie informačnej infraštruktúry  
Prírodné katastrofy  
Kybernetické útoky  
Ľuďmi spôsobené ekologické katastrofy  
Infekčné choroby.“<sup>1</sup>

Iste by sa dali doplniť ďalšie ako hrozba totalít monitorujúcich obyvateľstvo, zavedenie krypto meny, nanucovanie ideológií ako je napr. v súčasnosti LGBT, nedostatok potravín, nárast studenej vojny, rozvoj a strata kontroly umelej inteligencie, ktorá sa môže stať hrozbou ak sa vymkne kontrole, nebezpečenstvo prevzatia moci radikálnymi progresivistami, vznik nových chorôb na podklade genetických manipulácií ap. Avšak je zaujímavé, že v uvedenom zozname sa hrozba vírusovej epidémie nedostala do prvej desiatky. Ak sa aj objavovali nejaké varovania, ľudia zväčša nemajú radi kvičie hlasy, apokalyptické reči a tak ich nebrali vážne.

## **Kríza západnej civilizácie**

Kríza COVID 19 nám poskytla materiál k štúdiu sledovania ľudského správania sa v kríze, alebo v sťažených podmienkach, ale aj poučenie ako reagovať. Covid kríza spojená s prísnyimi opatreniami a lockdownom priniesla do spoločnosti bezprecedentnú situáciu, avšak západný svet sa nachádza už dlhšiu dobu v kríze. René Guénon v diele *Kríza moderného veku* opisuje krízu v tridsiatych rokoch 20. storočia, ktorá pokračuje až do dnešných čias. Toto

---

<sup>1</sup> MESÍK, J.: *Reziliencia (Schopnosť prekonať krízové situácie) ako spôsob života in Dialóg generácií a čosi navyše*, RAABE 2020, s. 16 – 17.

dielko je stále aktuálne a veľmi hutným spôsobom pomáha v orientácii aj v súčasnosti. Neopisuje koniec sveta ako ho očakávajú aj v súčasnosti neoapokalyptici, ale ako koniec jedného sveta, jednej historickej epochy či cyklu. Krízu moderného sveta mala priniesť už renesancia, ktorá zredukovala všetko na ľudské meradlo a humanizmus, ktorý podľa neho viedol k „laicizmu“.<sup>2</sup> Súčasný človek nevie pochopiť dnešný svet ako celok, lebo sa obmedzil na pragmatizmus a materiálny svet. Vedy o náboženstve sa stávajú skôr zbraňami proti náboženstvu ako cestami k prehĺbeniu poznania o ňom.<sup>3</sup> Guénonova analýza symptómov krízy nebola, nie je dodnes prekonaná. Charakteristické pre západnú krízu sú:

**1. vytratenie posvätných (tradičných) vied.** Téma, ktorú Guénon stále študoval. Tradičné vedy umožňovali: a) prepojiť medzi sebou všetky poriadky reality a spojiť ich do jednej syntézy; b) boli prípravou k vyššiemu poznaniu, aspoň pre niekoho.<sup>4</sup> Moderné vedy sa oddelili od vyššieho princípu, aby mohli zaujať pozíciu nezávislého pozorovania, čo je typický prístup vedeckej racionality. Súčasná veda sa uzatvorila do premenlivého sveta, a tak nemá pevný bod, o ktorý by sa mohla oprieť. Zredukovala sa na pravdepodobnosť a hypotetickosť. Poznanie sa nesnaží o nič iné, len hľadať praktické využitie. V modernej dobe sa fragmentalizuje a špecializuje natoľko, že neexistuje veda, ktorá by sa zaoberala prírodou ako celkom. Západ prepadol povere o všemocnosti prírodných vied.<sup>5</sup> Odmietol metafyziku ako poznanie všeobecných princípov univerza.<sup>6</sup> Vytratila sa tradičná veda, ktorá mala metafyzický charakter, teda poskytovala globálny pohľad na skutočnosť. Guénon tvrdo kritizuje diktát prírodných vied, ktorý vyvrcholí zvlášť v totalitnom komunistickom systéme v ktorom sa stali akousi formou sekulárneho náboženstva. Píše, že moderná veda „vznikla tyranským obmedzením poznania na jeden určitý poriadok“ a je „iba odchýlkou... pravej vedy, pretože sa pohybuje na najnižšom stupni reality.“<sup>7</sup>

**2. racionalistický individualizmus, ktorý popiera intelektuálnu intuíciu.** Kritizuje modernú filozofiu, ktorá nastoľuje umelé a iluzórne problémy, nie riešenie skutočných problémov. Moderný filozof túži byť originálny za každú cenu, takže v tejto honbe za originalitou obetuje pravdu. Guénon sa vyhýba tomu, aby niekoho z filozofov menoval. Píše však, že vo filozofii nemá ísť o novosť, ale o pravdu. Pravda nie je nová, pravdu treba objaviť. Mimo tejto sú iné snahy o poznanie klam.<sup>8</sup> Nástup individualizmu

---

<sup>2</sup> Porov. GUÉNON, R.: *Krize moderního světa*, Hermmann & synové 2002, s. 29.

<sup>3</sup> GUÉNON, R.: *Simboli della scienza sacra*, Adelphi 1990, s. 15 – 18.

<sup>4</sup> GUÉNON, R.: *Krize moderního světa*, s. 66 – 75.

<sup>5</sup> Porov. GUÉNON, R.: *Oriente e Occidente*, Milano, Luni Editrice 1993, s. 38 – 63.

<sup>6</sup> Porov. GUÉNON, R.: *Oriente e Occidente*, s. 47.

<sup>7</sup> GUÉNON, R.: *Krize moderního světa*, s. 79.

<sup>8</sup> Porov. GUÉNON, R.: *Krize moderního světa*, s. 83.

spája s protestantizmom, ktorý viedol k fragmentácii myslenia<sup>9</sup> a postupnému popretiu akejkolvek autority. Protestantický princíp negácie spôsobil vznik kritiky, ktorá sa nakoniec obrátila proti každému náboženstvu.<sup>10</sup> Toto nie sú postrehy povrchného hádača, ale hlboká analýza historických faktov.

**3. egalitárstvo.** Guénon nie je demokraticky zmysľajúci človek, kritizuje egalitárstvo, ktoré potláča hierarchiu vedie nakoniec k nespravodlivosti.<sup>11</sup>

**4. materializmus.** Guénon tvrdí, že moderný duch sa snaží o úplné zničenie všetkého, čo poukazuje na vyššiu realitu, než je ľudská.<sup>12</sup> Nechce prekročiť pozemskosť. V knihe s príťažlivým názvom *Svet po covidu. Od krízy k príležitosti* od Scotta Gallowaya<sup>13</sup> by človek čakal inšpirujúce spirituálne idey. Miesto toho je celé táto kniha nabitá chválami o tom ako covid kríza prospela rastu ekonomiky kapitalizmu.

Západ precenil tzv. technický pokrok, ktorý ale z pohľadu Východu nie je ničím iným ako znamením vnútornej nestability.<sup>14</sup> Guénon, ktorý roky žil v Oriente vidí poslanie Východu nie v misii, ale v tom, aby Východ pomohol Západu objaviť vlastnú tradíciu, pre ktorú stratil zmysel.<sup>15</sup> Východ má pomôcť Západu vrátiť sa k prvotnej metafyzickej tradícii. Hlavným rozdielom medzi Východom a Západom je, že Západ sa stal protitradičný v zmysle pôvodnej metafyzickej múdrosti. Východ môže ponúknuť dôraz na kontempláciu, ktorá prebúdza intelekt v uvedenom zmysle. Západ by nemal prehliadať a potláčať intelektuálnu intuíciu využívajúc kontemplácie, ktorá rozvíja intuitívnu schopnosť. To by pomohlo prekonať jednostranný racionalizmus v teológii, v živote západného človeka. Po tejto mnoho stále aktuálnej analýze západnej krízy sa dostávam k otázke ako jej čeliť?

---

<sup>9</sup> „Protestantizmus, rovnako ako moderný svet, predstavuje čistú negáciu a to takou negáciou princípu, ktorá samotnou podstatou je individualizmus: ...snažil sa nahradit' autoritu inštitúciou... tzv. sloboda posudzovania, to znamená, že ponechal každému, a to i neveriacim a nekompetentným osobám, možnosť vlastného výkladu, ktorý bol založený na činnosti ľudského rozumu... Výklad bol taký, aký musel byť: roztrieštenie do stále väčšieho počtu siekt, z ktorých každá zastupovala len určitý názor niekoľkých jedincov.“ GUÉNON, R.: *Kríze moderného sveta*, s. 88 – 89. „...postupné uznaniu len autority Svätých kníh (protestantizmus) prispel vo veľkej miere práve k jej zničeniu, to znamená k zničeniu toho mála tradície, ktorá bola ešte uchovaná...“ GUÉNON, R.: *Kríze moderného sveta*, s. 91.

<sup>10</sup> Porov. GUÉNON, R.: *Kríze moderného sveta*, s. 91.

<sup>11</sup> „Všeobecné volebné právo bolo zavedené preto, aby vytvorilo ilúziu, že názor väčšiny vytvára zákon, ale bez toho povšimnutia predchádzajúceho faktu, že názor je niečo, čo sa dá veľmi ľahko riadiť a ovplyvňovať; vždy môžeme pomocou vhodných sugescií regulovať „prúd“ tým, či oným vopred vymedzeným smerom.“ GUÉNON, R.: *Kríze moderného sveta*, s. 107.

<sup>12</sup> GUÉNON, R.: *Kríze moderného sveta*, s. 134.

<sup>13</sup> Porov. GALLOWAYA, S.: *Svet po Covidu. Od kríze k príležitosti*, VYDAVATEĽSTVO IFP Publishing, 2021.

<sup>14</sup> Porov. GUÉNON, R.: *Oriente e Occidente*, s. 36.

<sup>15</sup> GUÉNON, R.: *Kríze moderného sveta*, s. 54.

## Priebeh krízy

Slovo kríza je dnes zaťažené pesimizmom. V rôznych jazykoch má však veľmi bohaté významy. V sanskrite *krí*, *kir* znamená odstrániť, očistiť, osvetliť, spriehľadniť. V taliančine je toto slovo spojené s postupným odstraňovaním trusky pálením. Zachytáva proces očisťovania od nepravého, aby sa ukázalo pravé. V gréčtine je slovo *krisis*, *krinen* znamená jednak rozhodovanie na súde, čiže kritérium na určenie toho, čo je dobré a čo nespravodlivé.<sup>16</sup> Gréčtina ponúka široké možnosti pochopenia krízy ako sily rozhodovania, voľby, odsúdenia, súdu, riešenia, východiska, výkladu, vysvetlenia atď.<sup>17</sup> Čínsky piktogram pre krízu je zložený z dvoch znakov: jeden znamená *šanca* a druhý *príležitosť*.<sup>18</sup> Kríza je teda dramatickou skutočnosťou, ale rozhodne nie nezvratne tragickou. Jej objavenie sa je *kairos* – čas obozretnosti, príležitosti skvalitniť život. Kríza je smrťou i vzkriesením, zlomom i znovuzjednocovaním, rozhodovaním a očisťovaním. Vo všeobecnosti má tri fázy, ktoré budeme stručne konfrontovať s priebehom covidu na Slovensku.<sup>19</sup>

**1. Fáza je rast diskontinuity (nespojivosti).** Je to čas prechodu. Objavujú sa trhliny v určitom správaní, v sociálnych štruktúrach, hodnotách napr. ako je napr. odmietnutie rasizmu, týranie zvierat, benevolencia voči spoluzitiu ľudí rovnakého pohlavia. Je to fáza pri ktorej sa človek pýta: Čo sa deje? Diskontinuitu počas covid krízy vyvolal obmedzený pohyb, zvýšenie požiadaviek hygieny vo verejnom priestore, trojmetrové odstupy, tlak na povinné očkovanie, neustála informovanosť médiami o počtoch nakazených a úmrtiach, čo prispievalo k atmosfére strachu a nedôvery medzi ľuďmi. Kostoly, ktoré vždy slúžili ako azyl a prameň útechy, boli bez predchádzajúcej konzultácie s cirkevnými lídrami zatvorené, pravdepodobne prvýkrát v dejinách cirkvi v slobodných krajinách. Človek stratil pocit bezpečia.

**2. Fáza je sprevádzaná kritikou a rozpadom starého poriadku a chápania sveta.** Po prvej fáze sa pri kríze ukazuje, že stará paradigma nie je vo všetkých svojich aspektov akceptovateľná, že je potrebné urobiť kritickú reflexiu a posunúť sa vpred. Fázu môže sprevádzať búranie starého, aby mohlo povstať nové. Nemôže to však byť nekonštruktívna kritika, ktorá by chcela za každú cenu začínať od nuly. Vždy musí ostať pod nohami niečo z predchádzajúceho obdobia, odkiaľ má spoločnosť udržať kontinuitu a urobiť

---

<sup>16</sup> Porov. BOFF, L.: *Elementi di una teologia della crisi* in ID, *La vita secondo spirito*, Borla 1985, s. 14 – 15.

<sup>17</sup> Porov. DE CANDIDO, L: *Crisi* in *Nuovo dizionario di spiritualità* Roma: Paolini 1999, s. 326.

<sup>18</sup> Porov. GROFOVI, S.a CH.: *Krize duchovného vývoje: porozumění evoluční krizi*, in *Krize duchovného vývoje. Když se osobní transformace proměnila v krizi*, sestavili S.a CH. GROFOVI, Chvojko nakladatelství Praha 1999, s. 22.

<sup>19</sup> Porov. BOFF, L.: *Elementi di una teologia della crisi*, s. 11 – 13.

nový krok. Zmena nemôže prebiehať tak, že by hrozilo zničenie toho, čo prechádza krízou. Napr. manželská kríza by nemala končiť za každú cenu rozvodom, alebo konflikt s farárom vystúpením z cirkvi, či stratou viery. Alebo veľmi aktuálne, virtuálna účasť na sv. omši počas lockdownu nemôže po jeho skončení natrvalo nahradiť reálnu účasť na liturgii.<sup>20</sup>

Druhá fáza krízy je často sprevádzaná úzkosťou, skepticizmom, neistotou, chaosom, ale aj nastoľovaním kritických otázok. Pri prvom lockdowne dochádzalo aj k udávaniu ľudí, ktorí porušovali hygienické nariadenia. Niektorí kňazi ignorovali ich dodržiavanie a tajne slúžili aj s rizikom sv. omše. Pri pomerne malom počte úmrtí na Slovensku (22) sa rozprúdila kritická diskusia a konšpirácie na stránkach komplementárnych webov. Objavili sa odborníci z radov lekárov, ktorí nesúhlasili z radikálnymi opatreniami. Pokiaľ viem, tak v médiách neprebehla verejná kritická diskusia. Medzi obyvateľstvom klesla opatrnosť pri dodržiavaní hygienických nariadení, čo spôsobilo rapidny počet úmrtí, hlavne medzi staršími a ľuďmi s pridruženými zdravotnými problémami. Na Slovenku boli blokované niektoré web stránky pokladané za konšpiračné. Po právnej stránke to bolo dosť problematické rozhodnutie.

**3. Tretia fáza je pokusom alebo priamo vybudovaním niečoho nového.** Človek po spoločenských, hodnotových turbulenciách, evidentne prežíva vnútornú úľavu, radosť a slobodu. To všetko je sprevádzané novým myslením a konaním. Zmenila sa aj atmosféra v spoločnosti, ktorá pomaly rešpektuje a uvádza zmeny do života. Ako to bolo s priebehom covidu? Narastá počet odmietajúcich rúška, povinného očkovania, ktoré prebehlo bez priebežnej diagnostiky o možných vedľajších účinkoch. Vláda sa pokúšala verejnosť motivovať finančným odmeňovaním za očkovanie treťou dávkou. Došlo dokonca k demonštrácii antivaxerov, ktorá bola potlačená políciou. To sú veľmi dvojznačné prejavy v tejto fáze. Pozitívne novým je streamové vysielanie na internete a prostredníctvom sociálnych sietí, ktoré sa zachovalo aj po skončení šírenia covidu. Internetové konferencie a schôdze, obhajoby, *home office* práca ostali trvalou súčasťou v dnešnej komunikácii. Zavreté kostoly u mnohých viedli k prehĺbeniu duchovného života a zameraného viac na meditáciu. Avšak tiež treba poznamenať, že po „otvorení“ kostolov sa do nich nevrátili všetci veriaci. Znížila sa aj hodnovernosť vysokej hierarchie, ktorá bola kritizovaná, že jej hlas nebolo dosť dôrazne počuť. Je možné že jedna z príčin poklesu veriacich ako ukázalo sčítanie obyvateľov Slovenska, bol aj tento faktor.

---

<sup>20</sup> Porov. PÁPEŽ FRANTIŠEK: *Dozrievajme v dôvernosti s Pánom. Cirkev nie je virutálna – homília 17. apríla* in <https://www.vaticannews.va/sk/papez-frantisek/omsa-svata-marta/2020-04/dozrievajme-v-dovernosti-s-panom-cirkev-nie-je-virtualna-homi.html>

## Reakcie na stav krízy

Kríza sa nikdy nedeje mimo človeka, ale v ňom. Na krízu existujú rozličné reakcie ľudí, nikdy to nie jednoliata reakcia v spoločnosti. Zoči voči kríze možno zaujať rôzne prístupy. Patria sem:<sup>21</sup>

1. *Eschatologisti*, považujú krízu za niečo abnormálne, niečo, čomu sa treba vyhnúť. Uvažujú v kategóriách dokonalého sveta. Svet však dokonalý nie je, pretože kde je prítomný vývoj a hriech, je tiež prítomná aj kríza. Eschatologisti sú nepriateľmi každej novosti, preto vidia riešenie krízy v globálnom kolapse, v konci sveta, treste Božom. Vatikánsky kazateľ Raniero Cantalamessa odmietol túto interpretáciu a označil za príčinu krízy náhodu.<sup>22</sup> Určite treba odmietnuť konšpiráciu, že by *pandémia*, bola nejakou *plándemiou*. Na druhej strane eschatologisti majú čiastočne pravdu, keď oponujú, že nemožno len tak vylúčiť spomedzi komunikatívnych vlastností Boha, Božiu Spravodlivosť. Veriaci by sa mal pýtať: Čo nám Boh krízou chce povedať? Na čo nás chce upozorniť? Som presvedčený, že Boh k nám hovorí aj cez náhody. Treba sa vyhnúť pokušeniu politického deizmu, tak rozšírenému, ktorý robí Božie pôsobenie pasívnym, alebo dokonca neaktívnym v ľudských dejinách a v prírode. Túto senzibilitu kresťania stratili a prenechali interpretáciu všetkého diania vo svete, prírode a v spoločnosti na prírodné a spoločenské vedy.

2. *Archaizátori* sú tí, ktorí v kríze hovoria: „Staré je lepšie. Minulosť je lepšia“. Možno je to tak trochu v slovenskom kolektívnom nevedomí. Ťažko prijímame nové, ťažko sa posúvame a meníme. Niekedy prepadnú tomuto stavu starší ľudia so svojim *spomienkovým optimizmom*: „To za našich mladých čias... bolo lepšie...“ Počas covid krízy zaujal na Slovensku tento postoj nemalý počet kňazov prejavujúci sa odporom voči sv. prijímaniu na ruku. Žiaľ nachádzali podporu aj u niektorých zahraničných konzervatívnych biskupov. V jednej dedine dokonca vyvesili plagát približne tohto znenia: *U nás sa dáva sv. prijímanie do úst*. Nepovažujem za hrdinstvo správanie mladých kňazov, ktorí sa nedali zaočkovať z etických dôvodov. Nepresvedčili ich ani posolstvo pápeža Františka, či výzvy Konferencie biskupov Slovenska. Svojím počínaním zdvojnásobili prácu starších zaočkovaných kňazov, ktorí museli chodiť po nemocniciach zaopatrovat' ľudí aj namiesto nich. Výhrada vo svedomí, je iste vážna vec, ale obetovať sa pre dobro druhých tým, že sa kňaz zaočkuje, aby mohol poskytnúť zaopatrenie, je podľa mňa ospravedlňujúca príčina. Nebol to však všeobecný prístup kňazov k svojmu poslaniu. Skupina duchovných v Košickej diecéze sa počas prvého lockdownu prihlásila, že budú vykonávať duchovnú službu v nemocniciach napriek nebezpečenstvu, ktoré hrozilo z infekcie covidom.

<sup>21</sup> Porov. BOFF, L.: *Elementi di una teologia*, s. 32 – 37.

<sup>22</sup> Porov. <https://www.vaticannews.va/sk/vatikan/news/2020-04/velky-piatok-v-bazilike-sv-petra-nedovolme-aby-tolko-utrpeni.html>

3. *Futuristi* sa pri kríze snažia hľadať nové riešenia. Všetko vidia v budúcnosti, v nových ideách, sociálnych štruktúrach. Nebezpečenstvom tohto prístupu je, že futurista nevie nájsť zakotvenie, a tak môže stratiť potrebnú kontinuitu s predchádzajúcim obdobím. Príkladom futuristov počas covid krízy sa stali radikálni liberáli, žiadajúci radikálne zmeny ohľadom štruktúr a hodnôt, takže ich myslenie vedie len k preferovaniu materializmu.<sup>23</sup> Nekompromisne sa postavili za povinné očkovanie. Počas covidu sa ani nesnažili v tomto smere skrývať verbálnu agresivitu a netoleranciu, pričom dodnes využívajú taktiku, že kto nesúhlasí s ich postojom, je obvinený, že šíri nenávisť. Je do očí bijúce, že ochotne ignorovali skutočne problematické vyjadrenia ako mal napr. publicista Peter Schutz, keď sa vyjadril: „Nezaočkovaní nie sú ľudia, ale dobytok s teľacím IQ!“ alebo „Ak chceme čo najmenej covidu a život bez lockdownov, znevýhodnenie nezaočkovaných – okrem tých zo zdravotných dôvodov – je imperatív. Malo by byť brutálne, aby bolesťou až zavýjali, pretože ich bude celá zodpovednosť a vina za prípadné ďalšie covidové lockdowny a úmrtia.“ Liberálni futuristi majú vysokú mienku o sebe, dali si aj neskromný názov progresisti. Tak spomínaný Schutz napísal: „Môj čitateľ nie je priemer, ale je na určitej úrovni.“<sup>24</sup> Ak nezmenia v programe niektoré ciele, môžu v budúcnosti reálne ohroziť slobodu prejavu a kritického myslenia. V ich volebnom programe totiž nechýbal bod o cenzúre médií. V prípade že sa raz dostanú k moci, hrozí vytvorenie tzv. inkluzívnej (zúženej) demokracie, ktorá nebezpečne inklinuje k totalite.<sup>25</sup>

4. „*Eskapádisti*“ sa snažia vybudovať nejaký vlastný svet, aby tak unikli kríze. Toto nebezpečenstvo hrozí zvlášť mladým ľuďom, ktorí sa cítia v období dospievania bez dostatočného zázemia, sebaistoty a pochopenia, takže sa môžu ako k úniku uchýliť k droge, k alkoholizmu, nezodpovednému sexu a pod. Problém únikov sa prehĺbil počas lockdownov, keď boli ľudia uzavretí doma, nútení komunikovať len cez sociálne siete.

5. *Zodpovední* sú poslednou možnosťou ako reagovať na krízu. Vidia ju ako možnosť prežiť život v novosti. Nevracajú sa do minulosti, nebasnia o ďalekej budúcnosti. Snažia sa pochopiť svoj súčasný stav a pozitívne ho využiť. Počas lockdownu, ako bolo uvedené, že vzniklo množstvo streamových aktivít: kázne, prednášky, chvály ap. Bolo tu aj množstvo dobrovoľníkov, ktorí sa zúčastnili ako pomoc pri testovaní, rozvozu potravín

---

<sup>23</sup> „Intelekt ktorý pracuje bez intuície a oddeľuje sa od svedomia, držaný v područí túžob, vášní a sebeckta, nafúknutý pýchou až do sebaklamu o svojich vlastných honosných silách, velebiaci vedu ako Mesiáša, kráčajúci v ruku v ruku s psychoanalýzou, zaviedol prirodzene a nevyhnutne veľmi mnoho... mužov a žien do cynického materializmu a zvedol k hľadaniu „oslobodeniu“ v rozkoši.“ BRUNTON, P.: *Duchovní krize člověka*, Nakladatelství AURA PB 2020, s. 172.

<sup>24</sup> <https://dennikn.sk/3098472/33-rokov-po-moj-citateľ-nie-je-priemer-ale-je-na-urcitej-urovni-tvrdi-novinar-peter-schutz/>

<sup>25</sup> Porov. JURÍK, J.: *Inkluzivizmus – nová paradigma po liberalizme* in <https://ippr.sk/np/232-inkluzivizmus>

pre starších obyvateľov, ktorí z bezpečnostných opatrení neopúšťali príbytky. Poznám aj internetové stretko, kde sa každý deň dodnes skupina laikov modlí ruženec. Verím, že nezostalo jediným. Paradoxne počas uzavretia hraníc, obyvatelia Slovenska objavili jeho krásy. Došlo tiež k boomu po folklóre ako uvedie príspevok dr. Russinovej a Matejčíkovej. V nasledujúcej časti chceme predstaviť parciálne výsledky výskumu, ktorý sme realizovali v rámci výskumného projektu. Výskum bol orientovaný na skúmanie preferencií mládeže v otázkach religiozity a etických tém v kontexte mediálneho pôsobenia.

### **Preferencie mládeže v kontexte religiózne-etických tém na Slovensku**

Výskum, ako sme už uviedli, bol orientovaný na skúmanie záujmu mládeže o religiozitu a etické témy v súčasnosti na Slovensku. V príspevku predstavujeme parciálne výsledky primárnej fázy zberu údajov. Orientovaný bol na zber kvantitatívnych dát prostredníctvom neštandardizovaného dotazníka, ktorý je našim autorským dielom. Štandardizované nástroje nebolo možné použiť vzhľadom na špecificky orientovanú tému. Výskum je kvantitatívno-kvalitatívny a bol realizovaný v rámci projektu VEGA 1/0299/21 *Aktuálne religiózne-etické témy medzi mládežou pod vplyvom súčasnej korona-krízy*. Vzhľadom na charakter výskumu sme si zvolili viaceré výskumné nástroje a techniky. Zber údajov vzhľadom na danú problematiku a výskumnú vzorku bol rozdelený do viacerých etáp. Základným výskumným nástrojom bol dotazník, ako sme uviedli vyššie. Medzi kvalitatívne výskumné nástroje patrili obsahová analýza otvorených položiek z dotazníka, obsahová analýza prác vybraných respondentov a individuálne pološtruktúrované interview, tiež obsahová analýza vybraných webových stránok preferovaných mládežou.

Hlavným cieľom výskumu bolo zistiť a analyzovať okruhy religiózne-etických tém rozšírených medzi mladou generáciou a zistiť mieru mediálneho vplyvu na vytváranie postojov k príslušným témam. Zároveň zistiť, nakoľko sa zmenil záujem mládeže o tieto témy pod vplyvom spomínanej krízy Covid19 a v akej intenzite sa témami zaoberajú.

Vzhľadom na zameranie príspevku sme si stanovili výskumné otázky: Aké ťažkosti/problémy prežívala mládež počas lockdownu pandémie? Zaznamenali mladí nejaké pozitívne zmeny vo svojom živote prostredníctvom spirituality a náboženstva? Ako mladí prežívali krízu? V primárnej fáze zberu údajov z dotazníka našu vzorku predstavovalo N=902 respondentov. Mali sme snahu získať zastúpenie zo všetkých regiónov Slovenska, čo budeme v sekundárnej fáze dopĺňať o absentujúce absolútne početnosti. Najvyššie zastúpenie mali respondenti zo Žilinského, Prešovského, Košického a Bratislavského kraja. Výber výskumnej vzorky bol náhodný, dotazník bol distribuovaný elektronicky a rovnako aj v papierovej podobe. Vzhľadom na možné signifikancie sme zvolili zastúpenie mládeže s trvalým pobytom ako



v mestách, tak i na vidieku. V prvotnej fáze vyššie zastúpenie predstavovala mládež s trvalým pobytom na vidieku (N=605). Vek respondentov bol od 13 ročných po približne 23 rokov. Najpočetnejšiu skupinu predstavovala kategória 15-16 ročných, ktorých tvorilo 37%. Keďže náš záujem predstavovali žiaci 8. ročníka základnej školy až študenti vysokých škôl, v primárnej fáze najpočetnejšie zastúpenie predstavovali študenti stredných škôl (47%). Dotazník vyplnilo 69% žien.

Chceli sme vedieť, aké ťažkosti, prípadne problémy prežívali mladí počas lockdownu. Táto položka obsahovala viaceré možnosti s výberom škálovania, kde 1 predstavovala možnosť, že to o respondentovi vôbec neplatí, až po 5, čo predstavovalo silnú inklináciu k danému problému. Respondenti mali možnosť vybrať aj možnosť „iné“, kde mohli doplniť vlastné problémy, s ktorými sa stretli počas pandémie. Z tabuľky 1 je zrejmé, najviac mladých trápila **izolácia**, čo predstavovalo priemer **3,07** a **samota** (3,05). Mnohé ťažkosti, s ktorými sa museli vyrovnáť dospelí, mladí ľudia prežívali odlišne, preto sa náš predpoklad, že bol pre nich najväčší problém strach nepotvrdil. Prežívanie strachu nebol primárny následok lockdownu.

**Tabuľka 1:** Prežívanie negatívnych reakcií mládežou počas pandémie

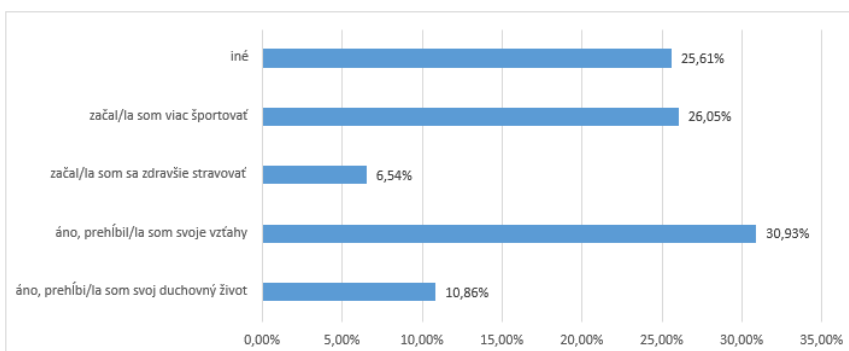
	<b>Samota</b>	<b>Strach</b>	<b>Izolácia</b>	<b>Nuda</b>	<b>Depresia</b>	<b>Iné</b>
1 vôbec to neplatí o mne	<b>39,91</b>	<b>42,35</b>	<b>27,61</b>	18,29	<b>53,44</b>	69,96
2	22,06	24,72	19,84	19,07	18,40	7,10
3	20,07	17,74	21,29	<b>24,28</b>	12,20	6,54
4	8,76	8,31	14,41	15,85	8,09	3,77
5 veľmi to platí o mne	9,20	6,87	16,85	22,51	7,87	12,64

Medzi najfrekvencovanejšie odpovede, ktoré uvádzali mladí ľudia v rámci možnosti iné, patrili predovšetkým: poruchy príjmu potravy, sebapoškodzovanie a samovražedné sklony, spory, rozdelenie spoločnosti, ktoré citlivo vnímali aj v kontexte skupín očkovaní vs. neočkovaní. Medzi ďalšie problémy patrili napätie v rodinách, rozvod rodičov, strata blízkých, ako i negatívne emócie ako nervozita, stres, hnev, úzkosť, bezmocnosť, výkyvy nálad a paranoia, prípadne, že sa stali hypochondrami. Niektorí respondenti uvádzali aj smútok, hoci ten bolo možné vybrať z ponúknutých položiek. Mnohé z týchto problémov by sme mohli identifikovať ako následky strachu a celkovej izolácie. Preto nemôžeme vylúčiť ani u mladých prítomnosť strachu, hoci z ich pohľadu prežívania nebol strach primárnym problémom.

Našlo sa aj niekoľko respondentov, ktorých trápila zakázaná účasť na liturgii (v kostole), jedna respondentka uviedla, že dostala päťkrát covid a to ju vyčerpávalo. Určitá skupinu respondentov (cca 3%) uviedla odpovede

v pozitívnom význame, kde sa najviac opakovala odpoveď, že boli šťastní, prípadne sa tešili, že nemusia chodiť do školy. Je možné, že nečítali s porozumením, prípadne skutočne nepocit'ovali negatívne následky pandémie.

S touto položkou súvisela otázka, či mladí registrovali a prežívali aj pozitívne zmeny, ktoré im pandémia mohla priniesť, alebo ako využili pozitívne čas, ktorý bol zásahom do bežného fungovania sveta a života. Ako môžeme vidieť v grafe 2, mladí ľudia hodnotia pozitívne čas pandémie najmä vzhľadom na prehĺbenie vzájomných vzťahov (takmer 31%), vyššiu početnosť evidujeme tiež pri zlepšení športových aktivít (26%) a činností spojených s investíciou do pohybu. Šlo prevažne o aktivity, na ktoré z bežných dní i vzhľadom na rýchle fungovanie sveta a povinnosti, nemáme až toľko času.



Graf 2: Pozitívne zmeny a následky z pohľadu mladých, ktoré im priniesla pandémia

Pozitívne vnímame toto zastavenie sa bežného kolobehu života smerom k prehodnoteniu zdravého životného štýlu ale najmä investície do kvalitných vzťahov, ktoré sú nevyhnutné a potrebné v každom veku. Pomerne vysokú početnosť predstavovala aj možnosť iné (25,6%), kde respondenti frekventovane uvádzali najmä osobnostný rozvoj a to ako z duchovného tak i z fyzického hľadiska, že si začali viac vážiť veci, ktoré dovtedy považovali za samozrejmé, prípadne súcitiť k iným ľuďom. Viacerí pocit'ovali zlepšenie vzťahov a nové kamarátstva, pekné spomienky, niekoľko respondentov využilo čas na zlepšenie sa v cudzích jazykoch a podobných zručnostiach.

Na druhej strane frekventovanou odpoveďou bolo konštatovanie, že sa v ich živote nič nezmenilo a covid na to nemal vplyv. Opäť aj tu niektorí respondenti (približne 3%) uvádzali negatíva ako väčšiu depresiu, viac spánku, zvýšenie závislosti (napr. začali fetovať) a nárast hmotnosti. Je zaujímavé že túto odpoveď pridali k pozitívnym následkom nie negatívnym.

Na základe uvedených zistení môžeme konštatovať, že mladí za najväčší problém spojený s prežívaním pandémie považovali izoláciu a samotu, čo je vzhľadom na ich vek pochopiteľné a zároveň stojí za zamyslenie, nakoľko boli opatrenia reflektované aj vzhľadom na vývinové

osobitosti práve tak citlivej skupiny ako sú mladí ľudia v puberte a adolescenti. Mladí potrebujú pre svoje fungovanie vzťahy a považujeme za pozitívne, že ich viac naplňajú reálne, nie virtuálne. Mnohí považovali virtuálnu komunikáciu za nepostačujúcu.

## Záver

Napriek negatívam, čo pandémia so sebou priniesla, je potešujúce, že si mladí uvedomujú aj pozitívne dôsledky zmeny bežného životného rytmu. Okrem prehodnotenia a investovania do vzťahov a nových priateľstiev, mladí ľudia investovali čas do zmeny životného štýlu v spojení so športovaním a osobnostným sebarozvojom. Negatíva, ktoré respondenti uvádzali stoja za zmienku a je nutné prehodnotiť, nakoľko vhodné boli opatrenia, aby sa predišlo negatívnym následkom pri podobnej kríze v budúcnosti. Vekové osobitosti hrajú v tomto kontexte výraznú rolu a na tú sa žiaľ pri opatreniach nemyslelo. Ako uvádzali mnohé poradenské a psychologické centrá, alarmujúco sa zvýšil počet detí a mládeže s depresiami a sklonmi k samovražde, rovnako sa znížila veková hranica, kedy deti o tom uvažujú.

Zodpovední veria, že ak im Boh krízou chce niečo vziať, je toho omnoho viac, čo im chce dať. Zodpovedný postoj prezentuje Encyklika pápeža Františka *Fratelli tutti* (2020) v jeho výzve k celosvetovému bratstvu medzi národmi.<sup>26</sup> To je skutočne čosi nové, tretia konštruktívna fáza krízy, ako odpoveď na krízu. Podobnú intuíciu vyjadril aj politik a prognostik Fedor Gál. Napísal, že závery so skúsenosťou s COVID 19 krízou, sa dajú zhrnúť do niekoľkých bodov: „1. pripomeňme si, že smrť patrí životu; 2. naliehavosť spolupráce „cez ploty“ vier, ideológii; 3. rodiaca sa paradigma globálnej spolupatričnosti; 4. nesamozrejmosť demokracie, najmä tej liberálnej.“<sup>27</sup> Tá kontinuita spočíva v ochrane hodnôt ako je život, pokojné spolunažívanie, udržanie slobodnej spoločnosti. Globálna spolupatričnosť nová nevyhnutnosť po kríze. V tomto duchu som napísal dve monografie *Katechéta po covide 19 a iných krízach*<sup>28</sup> a *Katechéta a globálny étos po kríze COVID 19*<sup>29</sup> financované z projektu VEGA,<sup>30</sup> v ktorých popri stratégiách ako sa vysporiadať s krízou v osobnom živote, predkladám ako „cnosti“ globálneho étosu dialóg, solidaritu a toleranciu v klasickom ponímaní.

<sup>26</sup> Encyklika Svätého otca Františka FRATELLI TUTTI, o bratstve a sociálnom priateľstve, Trnava: SSV, 2021.

<sup>27</sup> GÁL, F.: *Pohľad seniora in Dialóg generácií a čosi navyše*, s. 37.

<sup>28</sup> SARKA, R.: *Katechéta po covide 19 a iných krízach*, Ružomberok: Verbum 2021.

<sup>29</sup> SARKA, R.: *Katechéta a globálny étos po kríze COVID 19*, Ružomberok: Verbum 2022

<sup>30</sup> Monografie vyšli z podporou projektu VEGA 1/0299/21 *Aktuálne religiózne-etické témy medzi mládežou pod vplyvom súčasnej koronakrízy*

## Bibliografia

- Bartkovjak, J. 2020. *Veľký piatok v Bazilike sv. Petra: Nedovoľme, aby tolko utrpenia vyšlo navnivoč*. Vatican News. Dostupné na internete: <https://www.vaticannews.va/sk/vatikan/news/2020-04/velky-piatok-v-bazilike-sv-petra-nedovolme-aby-tolko-utrpeni.html>
- Boff, L. 1985. Elementi di una teologia della crisi. In ID. *La vita secondo spirito*. Borla.
- De Candido, L. 1999. *Crisi in Nuovo dizionario di spiritualità*. Roma: Paolini.
- Encyklika Svätého otca Františka. 2021. *FRATTELI TUTTI, o bratstve a sociálnom priateľstve*. Trnava: SSV.
- Gál, F. 2020. Pohľad seniora. In *Dialóg generácií a čosi navyše*. RAABE.
- Gallowaya, S. 2021. *Svět po Covidu. Od krize k příležitosti*. VYDAVATELSTVO IFP Publishing.
- Grofovi, S. a CH. 1999. Krize duchovního vývoje: porozumění evoluční krizi. In S. a CH. Grofovi (Eds.) *Krize duchovního vývoje. Když se osobní transformace proměnila v krizi*. Praha: Chvojtkovo nakladatelství.
- Guénon, R. 1990. *Simboli della scienza sacra*. Adelphi 1990.
- Guénon, R. 1993. *Oriente e Occidente*. Milano: Luni Editrice.
- Guénon, R. 2002. *Krize moderního světa*. Hermman & synové.
- Jurík, J. 2020. *Inkluzivizmus – nová paradigma po liberalizme*. Dostupné na internete: <https://ippr.sk/np/232-inkluzivizmus-2020>
- Mesík, J. 2020. Reziliencia (Schopnosť prekonať krízové situácie) ako spôsob života. In *Dialóg generácií a čosi navyše*. RAABE.
- Pápež František. 2020. *Dozrievajme v dôvernosti s Pánom. Cirkev nie je virtualna* – homília 17. apríla. Dostupné na internete: <https://www.vaticannews.va/sk/papez-frantisek/omsa-svata-marta/2020-04/dozrievajme-v-dovernosti-s-panom-cirkev-nie-je-virtualna-homi.html>
- Sarka, R. 2021. *Katechéta po Covide 19 a iných krízach*. 1. vyd. Ružomberok: VERBUM - vydavateľstvo KU, 2021. 84 s. ISBN 978-80-561-0896-3.
- Sarka, R. 2022. *Katechéta a globálny étos po kríze COVID-19*. 1. vyd. Ružomberok: VERBUM - vydavateľstvo KU. 186 s. ISBN 978-80-561-1006-5.
- Sudor, K. 2022. *33 rokov po: Môj čitateľ nie je priemer, ale je na určitej úrovni, tvrdí novinár Peter Schutz*. DenníkN. Dostupné na internete: <https://dennikn.sk/3098472/33-rokov-po-moj-citateľ-nie-je-priemer-ale-je-na-urcitej-urovni-tvrdi-novinar-peter-schutz/> 2022

**doc. PaedDr. ThDr. Róbert Sarka, PhD.**

Katedra katechetiky a praktickej teológie  
Katolícka univerzita v Ružomberku, Pedagogická fakulta  
Hrabovská cesta 1, 034 01 Ružomberok  
*robert.sarka@ku.sk*

**PaedDr. Mária Karasová, PhD.**

Katedra predškolskej a elementárnej pedagogiky  
Katolícka univerzita v Ružomberku, Pedagogická fakulta  
Hrabovská cesta 1, 034 01 Ružomberok  
*maria.karasova@ku.sk*

## **Charakteristika mladých ľudí dnešnej doby na pozadí aktuálnych religiózne-etických tém pod vplyvom koronakrízy**

### **Characteristics of Young People in the Present Time Against the Background of Current Religious and Ethical Issues Under the Influence of the Coronacrisis**

Katarína Russinová, Lenka Matejčíková

#### **Abstract**

The paper presents current trends in the lives of young people today under the influence of the coronary crisis, life in the online space, the culture of temporariness and the culture of profit and other tendencies based on the results of the research. The theoretical part of the paper is based on the teachings of Pope Francis and the conclusions of the Synod of Bishops: Young People, Faith and Vocational Discernment, held in Rome in 2018. The aim of the paper is to characterize the current religious-ethical themes among young people and their relation to the trends manifested in their behavior and thinking. The article was published with the support of the project VEGA 1/0299/21 *Current religious-ethical issues among youth under the influence of the current coronary crisis*.

**Keywords:** Coronacrisis. Church. Pope Francis. Ethics. Young people.

#### **Úvod**

V tomto príspevku chceme predstaviť niektoré tendencie súčasnej doby, ovplyvňujúce mentalitu mladých ľudí, ich správanie a morálne nastavenie.

Základ teoretickej časti príspevku tvorí učenie pápeža Františka a závery biskupskej synody: Mladí ľudia, viera a rozlišovanie povolania, ktorá sa konala v Ríme v roku 2018. Za jeden z fenoménov súčasnej doby môžeme považovať pápeža Františka. Jeho príhovory k mladým a dokumenty o mladých, nám pomáhajú budovať v sebe schopnosť rozumieť mladému človeku tak, aby sme s k nemu pripojili na jeho životnej ceste a pomohli mu. Pápež František sa ukazuje ako ten, kto má odvahu vstupovať do vecí, do ktorých sa nechodí, aby sme mladých ľudí nehľadali tam, kde už dávno nie sú.

Východiskový bod pre tento príspevok predstavujú tiež výsledky troch výskumov: prieskum Rady pre mládež a univerzity KBS: *Mládež a jej prežívanie pandémie 2021* (na vzorke 170 respondentov), výskum Občianskeho združenia YouthWatch: *Novovynárajúce sa trendy v živote mladých ľudí na Slovensku 2019 – 2021* a výsledky kvantitatívno-kvalitatívneho výskumu: *Aktuálne religiózne-etické témy medzi mládežou pod vplyvom súčasnej korona-krízy*, ktorý bol realizovaný na vzorke 902 respondentov v období od júna do októbra 2023.

## **Metodika výskumu**

Ako je vyššie spomenuté, súčasťou príspevku sú aj výsledky výskumu realizovanom v rámci projektu VEGA 1/0299/21 s názvom *Aktuálne religiózne-etické témy medzi mládežou pod vplyvom súčasnej korona-krízy*. Pre účely príspevku ponúkame výsledky prvej fázy zberu údajov, a to dotazníkového výskumu, v rámci ktorého sme sa zamerali na prežívanie koronakrízy z duchovného a osobného hľadiska. Prostredníctvom vybraných položiek sme sa snažili získať odpovede na výskumné otázky: Aký je podiel mládeže, hlásiacich sa k tradičným náboženstvám (kresťanstvo, islam, hinduizmus, budhizmus, judaizmus a iné) v komparácii s tými, ktorí sa hlásia k novej religiozite? Aké témy mládež preferuje v kontexte novej religiozity a ekologických tém?

Dotazníkového výskumu sa zúčastnilo 902 respondentov, mladých ľudí z celého Slovenska vo veku od 13 rokov do približne 23 rokov. Zastúpené boli všetky ročníky od 8. ročníka základnej školy, až po posledný ročník denného magisterského, príp. inžinierskeho štúdia. Z 902 respondentov bolo prevažne viac žien (a to 69%). Zvyšných 31% boli muži.

## **Charakteristika mladých ľudí dneška**

Ako hovorí pápež František: „*Niekedy sme my dospelí pokúšaní vyhotovovať zoznam katastrof mladých ľudí dnešnej doby*“ (CHV 66). Často si pritom však neuvedomujeme, že mladí ľudia sú obrazom dospelých. Žijú vo svete, ktorý „vytvorili“ dospelí, sú ním formovaní, ovplyvňuje ich. A to počnúc rodinou, cez školu, sociálne siete, prácu, spoločnosť. Naším cieľom teda nie je poukazovať na chyby a skazenosť mládeže, ale skôr aspoň sčasti preniknúť do ich reality v súčasnom svete. Za jeden zo súčasných fenoménov doby môžeme považovať pápeža Františka. Jeho príhovory k mladým a dokumenty o mladých, nám pomáhajú budovať v sebe schopnosť rozumieť mladému človeku tak, aby sme s k nemu pripojili na jeho životnej ceste a pomohli mu. Pápež František sa ukazuje ako ten, kto má odvahu vstupovať do vecí, do ktorých sa nechodí, aby sme mladých ľudí nehládali tam, kde už dávno nie sú.

Nie je ľahké podať jednoznačnú charakteristiku mladých ľudí. Ide totiž o veľmi rozmanitú skupinu. Podľa záverečného dokumentu Synody o mladých z roku 2018, je na svete asi 1,8 miliardy ľudí vo veku od 16 do 29 rokov, čo predstavuje skoro štvrtinu celkovej populácie.<sup>31</sup> Na Slovensku bolo v roku 2022 približne 588 000 chlapcov a dievčat vo veku od 14 do 24 rokov.<sup>32</sup> Každý jeden mladý človek nesie svoj vlastný životný príbeh, vlastné očakávania, sny a nádeje. Napriek všetkej rozmanitosti kultúr, možností, schopností, ekonomických či sociálnych rozdielov predsa len možno nájsť určité charakteristiky, ktoré sú spoločné pre dnešnú generáciu mladých.

Keď sa dieťa dostáva do obdobia puberty pociťovanie, vnímanie, a tiež aj pamäť sú v tomto veku už takmer podobné ako u dospelého človeka, avšak pozornosť je častejšie kolísavá. Neuspokojí sa s jedným riešením situácie, ale hľadá ďalšie možnosti a snaží sa ich overovať. Nerozmýšľa len o tom, aký svet je, ale aj aký by mohol byť.

Okrem zovňajšku sa mladý človek zaujíma o svoje vnútro, chce ho poznať. Narastá uňho sebareflexia, záujem o svoju osobnosť. Hodnotí svoje osobné vlastnosti, konanie v rôznych situáciách a to aj porovnávaním s inými. Dospievajúci človek sám nerozumie, čo sa s ním deje, príčinu hľadá predovšetkým vo vzťahoch a správaní druhých k nemu.<sup>33</sup> Jeho sebahodnotenie je ovplyvnené tým, ako ho hodnotia iní ľudia. Na základe sebahodnotenia si potom utvára sebavedomie, ktoré výrazne ovplyvňuje jeho správanie a konanie. Mladí ľudia s primeraným sebavedomím sú viac aktívni, neboja sa vyjadriť svoj názor, v živote majú reálnejšiu cestu k uplatneniu. Naopak, tí, ktorí majú nízku sebaúctu, zápasia s ťažkosťami v spoločenskom styku, majú tendenciu unikať pred okolitými ľuďmi do svojho vnútra. Snažia sa nasadiť si akúsi masku, čo zvyšuje ich vnútorné napätie. Veľmi citlivo reagujú na prejavy druhých voči svojej osobe: na ich kritiku, pokarhanie, posmech a názory ostatných.<sup>34</sup>

Rovnako u mladých už nachádzame do duše vtlačené utŕžené rany, zlyhania a smutné spomienky. Často „sú to zranenia zo zmarených túžob, z podstúpených nespravodlivostí alebo z toho, že sa necítia milovaní a uznávaní.“<sup>35</sup> Niekedy je bolesť niektorých mladých taká trýznivá, že ju nemožno vyjadriť slovami. Títo mladí môžu povedať Bohu len to, že veľmi

---

<sup>31</sup> Porov. XV. ŘÁDNÉ GENEREÁLNÍ SHROMAŽDENÍ BISKUPSKÉ SYNODY. *Mladí lidé, víra a rozlišování povolání - Instrumentum laboris*. Vatikán, 2018, čl. 6. [online]. [cit. 20.01.2023]. Dostupné na internete: <https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/180906instrumentum-laboris-co-zadaji-mladi-od-cirkve>

<sup>32</sup> Porov. TASR. Štatistický úrad: *Mládež tvorí na Slovensku 10 percent obyvateľstva*. In: Teraz.sk [online]. 2022 [cit. 20.01.2023]. Dostupné na internete: <https://www.teraz.sk/slovensko/su-sr-mladez-tvori-naslovensku-10/486235-clanok.html>

<sup>33</sup> Porov. ŘÍČAN, P. *Cesta životem. Vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2021, s. 177.

<sup>34</sup> Porov. KONČEKOVÁ, E. *Vývinová psychológia*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2014, s. 236-237.

<sup>35</sup> PÁPEŽ FRANTIŠEK. 2019. *Christus vivit. Posynodálna apoštolská exhortácia mladým a celému Božiemu ľudu*. Trnava: SSV, čl.72.



trpia, že je pre nich veľmi ťažké napredovať, že už nikomu neveria. Ak mladí ľudia rastú vo svete popola, je pre nich ťažké udržiavať si oheň veľkých túžob a plánov.<sup>36</sup>

### **1. Hľadanie vlastnej identity**

V období puberty rieši mladý človek dilemu hľadania vlastnej identity. Dnešní mladí ľudia majú pri definovaní svojej identity k dispozícii nespočetné množstvo príkladov, vzorov a podnetov, ktoré im ponúka dnešný globalizovaný svet a najmä prístup k internetu. Žiadna z predchádzajúcich generácií nebola takejto situácii vystavená. Mladí oveľa viac cestujú, stávajú sa občanmi rôznych iných krajín, sú deti rodičov z rôznych prostredí, náboženstiev a kultúr. Častejšie ako ktorákoľvek iná generácia teda musia premýšľať o tom, kto vlastne sú.<sup>37</sup>

Tento trend sa veľmi silno prejavuje pri téme rodovej identity. Dnešná generácia mladých ju posudzuje oveľa tolerantnejšie ako ich rodičia. Mladí ľudia sa oslobodzujú od zaužívaných rámcov a tvoria si svoju identitu podľa seba. Chcú žiť tak, ako to cítia a nie tak, ako by sa podľa spoločenských noriem malo. Ako cesta k tomu, aby objavili a spoznali sami seba a vlastnú hodnotu sa ukazuje budovanie silného a dôverného vzťahu s mladými ľuďmi pravidelným dialógom.

V snahe objaviť a pochopiť, kto sú alebo kým vlastne sú, mladí ľudia znovu objavujú svoje slovenské korene. Mladí ľudia radi pátrajú po svojich predkoch a koreňoch. Záujem o tieto témy sa výrazne zvýšil počas prvých dvoch rokov pandémie, kedy cestovanie do zahraničia nahradilo cestovanie po Slovensku. Na trend spoznávania domoviny zareagovali aj televízie programami o cestovaní po regiónoch a rôznych zážitkoch (kulinárskych, kultúrnych, športových – Vo štvorici po Slovensku). Úspešná bola tiež šou Zem spieva, kde sa prezentovalo bohatstvo slovenského folklóru. Je zrejmé, že dnešným mladým nebude stačiť minulosť len objavovať. Veľmi radi sa ňou totiž nechávajú aj inšpirovať. Vlastnú jedinečnosť ako aj hrdosť na miesto, kde žijú, demonštrujú folklórnymi a ľudovými motívmi na bežnom i slávnostnom oblečení. Pri množstve príležitostí cestovať a spoznávať iné kultúry, si oveľa citlivejšie uvedomujú vlastnú kultúru a svoje korene. Práve pri cestovaní je porovnávanie s tým, čo máme doma, prirodzený krok. Prostredníctvom návratu k folklóru mladí cítia prepojenie so svojimi predkami a tiež zažívajú pocit, že sú súčasťou slovenského národa.<sup>38</sup>

Jedným z hnacích motorov tohto trendu je nepochybne reakcia na globalizáciu súčasného sveta, kde mnohé produkty sú výsledkom masovej

---

<sup>36</sup> Porov. PÁPEŽ FRANTIŠEK. 2019. *Christus vivit. Posynodálna apoštolská exhortácia mladým a celému Božiemu ľudu*. Trnava: SSV, čl.77, 217.

<sup>37</sup> Porov. MIHÁLIKOVÁ, J. a kol. *Novovynárajúce sa trendy v živote mladých ľudí na Slovensku 2019 – 2021*. Bratislava: YouthWatch, 2021, s.

<sup>38</sup> Porov. MIHÁLIKOVÁ, J. a kol. *Novovynárajúce sa trendy v živote mladých ľudí na Slovensku 2019 – 2021*. Bratislava: YouthWatch, 2021, s.

produkcie. V súčasnosti sme svedkami tendencie „homogenizovať“ mladých, likvidovať rozdiely vyplývajúce z miesta a pôvodu, premeniť ich na manipulovateľné subjekty sériovej výroby. Tak vzniká kultúrna deštrukcia. Pápež František povzbudzuje mladých starať sa o svoje korene, pretože z koreňov vychádza sila, ktorá pomáha rásť, prekvitať a prinášať ovocie.<sup>39</sup> Pre mnohých je objavenie bohatstva minulosti a tradičnej kultúry silným zážitkom. Mladí ľudia vo svojich nákupných voľbách hľadajú pravosť a príbeh a radi tiež podporujú iných mladých ľudí v podnikaní. Ide tiež o snahu prezentovať hodnoty spojené so slovenskými koreňmi ako niečo iné, vzácne a odlišné od vonkajšieho sveta.<sup>40</sup>

## **2. Občianska angažovanosť**

Mladý človek pri svojom psychickom dozrievaní čoraz viac a veľmi rád uvažuje, rieši rôzne problémy – filozofické, náboženské, politické či spoločenské. Má potrebu veci zdôvodniť a podrobiť kritike, aby si mohol urobiť vlastný úsudok. Veľmi rád sa púšťa do diskusií, má snahu argumentovať a hájiť svoje presvedčenia. Na druhej strane je však obmedzený rozsahom myslenia a nedostatočnými skúsenosťami, čoho výsledkom sú často unáhlené úsudky, v ktorých sa môže mýliť alebo podľa ktorých robí dokonca radikálne a neuvážené riešenia. Mladý človek nechce pasívne prijímať názory dospelých. Chce robiť zmeny, prichádza s originálnymi nápadi.<sup>41</sup>

Charakteristickým pre túto generáciu mladých ľudí je nastavenie, že vyriešia problémy, ktoré nezavinili, ale zdedili po predchádzajúcich generáciách. Politická angažovanosť je jedným z prejavov správania sa súčasných mladých ľudí. Odráža ich pohľad na samých seba ako záchrancov spoločnosti a je postavený na dôvere vo vlastné sily a zdôrazňovaní čestnosti a slušnosti mladých. Aktívne zapájanie sa do diania na rôznych úrovniach sa ukazuje v celej škále prejavov – či už cez zbieranie podpisov petícií, spravovanie sociálnych sietí politikom alebo organizovanie protestov. Hlavnými črtami tohto trendu sú vysoká kapacita mobilizácie rovesníkov cez sociálne siete, odvaha verejne vyjadriť svoje požiadavky, ktorým však nechýba radikálny akcent na potrebu zmeny.<sup>42</sup>

Uvedené tvrdenia podporujú aj získané výsledky z dotazníkového výskumu prezentované v Grafe 1. Mladí ľudia sa angažujú do mnohých oblastí a tém, ktoré ich zaujímajú. My sme pre respondentom ponúkli niekoľko tém (s možnosťou vypísania aj vlastnej témy) a zistovali sme ich

---

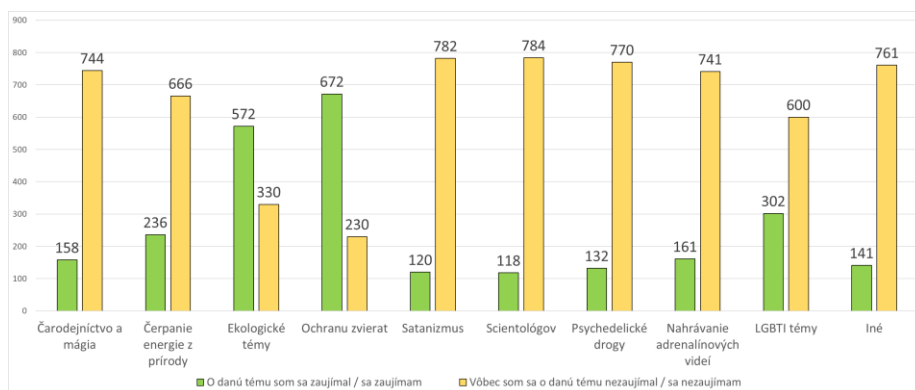
<sup>39</sup> Porov. PÁPEŽ FRANTIŠEK. 2019. *Christus vivit. Posynodálna apoštolská exhortácia mladým a celému Božiemu ľudu*. Trnava: SSV, čl.186.

<sup>40</sup> Porov. MIHÁLIKOVÁ, J. a kol. *Novovynárajúce sa trendy v živote mladých ľudí na Slovensku 2019 – 2021*. Bratislava: YouthWatch, 2021, s.

<sup>41</sup> Porov. KONČEKOVÁ, E. *Vývinová psychológia*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2014, s. 231- 232

<sup>42</sup> Porov. MIHÁLIKOVÁ, J. a kol. *Novovynárajúce sa trendy v živote mladých ľudí na Slovensku 2019 – 2021*. Bratislava: YouthWatch, 2021, s.

záujem, resp. nezáujem o každú tému. Ako je možné vidieť v Grafe 1, najväčší záujem prejavili respondenti o témy, ktoré sú v súčasnosti často diskutované v médiách – ochrana zvierat, ekologické témy a LGBTI témy. Zvyšné témy, ktoré sme respondentom ponúkli, nie sú (oproti už spomínaným trom témam) tak významne medializované. Vlastné témy, ktoré mohli respondenti uviesť v možnosti „Iné“ sa významne líšili. Malé množstvo respondentov uviedlo v tejto možnosti názvy niektorých tém, ku ktorým už mali možnosť sa vyjadriť (LGBTI, ekológia a pod.). Niektorí žiaci a študenti uviedli tiež témy, ktoré sú im blízke z bežného života, ako napríklad šport, hudba, hry, vzťahy, zvieratá, či celebrity. Nakoniec sa však medzi odpoveďami vyskytli aj témy, ktoré pôsobia na osobu skôr v negatívnom zmysle. Jedná sa o témy, ako: biela veľryba, emo, sebapoškodzovanie, šikana, či ilumináti.



Graf 1 Početnosť odpovedí respondentov, či sa o vybrané témy zaujímajú / niekedy zaujímali

Výzvou v téme angažovanosti je pripraviť mladých na proces a spôsob, akým sa veci v spoločnosti presadzujú. Na to, že výsledok môže byť aj málo uspokojivý, že sa môžu stretnúť s nerešpektujúcim správaním kvôli svojmu veku a nedostatku skúseností, že musia vedieť tolerovať aj iný názor a rešpektovať toto právo medzi sebou navzájom. Zaujímavý je projekt Kresťan v politike (od organizácie ZKSM), ktorý zahŕňa podporu mladých aktivistov, ktorí chcú ísť do samosprávnej či inej politiky, ale nevedia ako na to. Riešiť zmeny, ktoré sa priamo dotýkajú ich života alebo okolia, je tiež príležitosťou na budovanie partnerského vzťahu s mladými ľuďmi. Súčasne je to priestor na budovanie mediálnej gramotnosti, posilňovanie schopnosti orientovať sa v textoch, odlišovať (populistické) názory od skutočných argumentov a faktov. Je našou úlohou posilňovať v nich schopnosť aktívneho počúvania a tolerance aj medzi generáciami. Snažme sa zapájať mladých ľudí

do hľadania riešení lokálnych problémov a vytvoriť im priestor zažiť si úspech ako aj spracovať neúspešné pokusy o zmenu a nenechať sa odradiť v ďalšom úsilí.<sup>43</sup>

### 3. Život v digitálnom svete

Súčasný svet je charakteristický digitálnym prostredím, ktoré vo veľkej miere ovplyvňuje vnímanie sveta, priestoru a času, mení spôsob komunikácie, prístup k informáciám, tvorbu vzťahov (porov. CHV 39). Internet a najmä sociálne siete sú priestorom, kde mladí ľudia trávajú veľmi veľa času, čo sa ešte viac posilnilo počas pandémie a lockdownov. Okrem množstva výhod a dober, ktoré so sebou prináša, má tiež svoje limity a nebezpečenstvá, medzi nimi napríklad šírenie nepravdivých správ, hoaxov. Pravda sa ohýba a medzi toľkými informáciami je ťažké ju spoznať, preto sa relativizuje. Dôležitejší je osobný názor na vec. Sociálne siete sa stávajú miestom nekritického prezentovania vlastných názorov v bezpečnej bubline anonymity, často v uzavretých skupinách, ktoré bránia konfrontácií s inými. Ľudia v nich majú potrebu ku všetkému sa vyjadriť, no často bez patričnej úcty a rešpektovania iných. Život v online priestore spôsobuje skreslený obraz o realite.<sup>44</sup>

Pokiaľ hovoríme o digitálnom svete, v ktorom žijú naši mladí, musíme si uvedomiť dôležitosť reklamy. Všade kde sa pohneme na nás číhajú ponuky, akoby všetko bolo na predaj. Navádza nás to len kliknúť a pozrieť. Stačí pár klikov a máme to doma. Všetkého máme dostatok, ba aj nadbytok, no nevieme sa s tým uspokojiť. Reklama nás umelo tlačí do potreby mať stále niečo novšie, lepšie. „*Bohatstvo a konzum sú prezentované ako najdôležitejšie hodnoty života.*“<sup>45</sup> Kultúra zvádzania chce uspokojiť nie len potreby, ktoré človek má, ale umelo v ňom vytvára ďalšie povrchné túžby, zvyšuje nároky, a tak ide ruka v ruku s kultúrou „použi a zahod“ (porov. LS, 129), ako ju často nazýva pápež František. Táto mentalita sa chce infiltrovať do myslenia ľudí: „Vidíš lepší a novší smartfón? Ten starý zahod! Nechutí ti toto jedlo? Daj si druhé! Nepáči sa ti toto dievča? Nájdi si ďalšie!...“ Všetko je na dosah ruky. Touto kultúrou je ovplyvnená aj výchova. Ako výstižne konštatuje kňaz a psychológ Tony Anatrella: „*Dospelí, ktorí sa vynasnažili, aby ich deťom nič nechýbalo, priviedli mladých ľudí k viere, že musia nutne uspokojiť všetky svoje túžby a zamieňať si ich s potrebami. Avšak účelom prianí nie je ich budúca realizácia, ale skôr skutočnosť, že sú zdrojom inšpirácie. Tým, že mladí ľudia nikdy nezakúsili nedostatok, z ktorého sa*

---

<sup>43</sup> Porov. MIHÁLIKOVÁ, J. a kol. *Novovynárajúce sa trendy v živote mladých ľudí na Slovensku 2019 – 2021*. Bratislava: YouthWatch, 2021, s.

<sup>44</sup> Porov. MIHÁLIKOVÁ, J. a kol. *Novovynárajúce sa trendy v živote mladých ľudí na Slovensku 2019 – 2021*. Bratislava: YouthWatch, 2021, s. 28.

<sup>45</sup> BALÍK, J. *S mladými ke Kristu. O umění vést mladé lidi ke smyslu života*. Praha: Paulínky, 2019, 115.

odvíjajú túžby, sú nerozhodní a neistí. <sup>46</sup> Žijú v ilúzií, že v živote môžu mať všetko hneď a ešte aj bez námahy. Výsledkom je vytrácanie hodnôt, ktoré majú viesť k stabilite vzťahov, ochote obetovať sa pre druhých, prekonávaní samých seba a k pevnej vôli. Výchova zameraná na materiálny aj citový blahobyt vedie tiež k tomu, že mladí nahrádzajú realitu svojimi pocitmi a predstavami, čo ešte viac umocňujú sociálne siete či videohry.<sup>47</sup> Realita mladým spôsobuje skôr sklamanie ich ilúzií o šťastí a živote, a tak unikajú do virtuálneho sveta, čím strácajú kontakt s konkrétnou realitou. Svätý Otec František tento únik nazýva „digitálnou migráciou“ (CHV 90).

Neustále sledovanie noviniek, kedy si v jednej chvíli môžu prerolovať správu o vojne, nejakej veľkej tragédii spolu s novými postmi obľúbeného influencera o peknom outfite či vtipnom videu bez toho, aby tomu dali čas na spracovanie emócií, ich navyše znečitlivuje. Otupuje to ich zmysel pre spolucítanie s utrpením druhých.<sup>48</sup> Čoraz vypuklejšou hrozbou sa stáva sebaľútosť a sebecký smútok, ktorý vyviera z pohodlného a zisťného srdca, z horúčkovitého vyhľadávania plytkých radostí, z izolovaného svedomia. Pápež František sa mladých pýta: je tvoj plač vecou nálady, plač toho, kto chce mať viac?<sup>49</sup> Keď sa vnútorný život mladého človeka uzavrie do vlastných záujmov, niet v ňom viac miesta pre druhých, nepočuť Boží hlas, vyhasne entuziazmus pre konanie dobra. Pomocou môže byť výchova k striedmosti, ktorá je cestou k tvorivosti, kreativite, vzájomnej spolupráci, solidarite a stretnutiu s druhými.<sup>50</sup>

Ďalším rizikom je vytváranie rôznych závislostí. Naliehavá potreba byť stále online vytvorila predpoklad pre vznik novodobej fóbie, nazývanej „nomofóbia“, ktorá je charakterizovaná ako „*strach alebo obava z predstavy byť bez svojho mobilného telefónu alebo z nemožnosti používať ho.*“<sup>51</sup> Mnohým mladým vybitá batéria na mobile spôsobuje pocity úzkosti a bezradnosti. Na druhej strane sa vynárajú trendy byť offline. Niektorí mladí sú otrávení z neustáleho kontaktu s virtuálnym svetom a prejavujú záujem o aktivity, ktoré sa odohrávajú v realite. Podľa pápeža Františka je „*úlohou nás všetkých podporovať činnosti, ktoré mladých vystavia skúške a umožnia im,*

---

<sup>46</sup> ANATRELLA, T. *Kdo jsou dnešní mladí lidé a co hledají?*. In: Konzervativní listy [online]. 2016. [cit. 02.02.2023]. Dostupné na internete: <http://konzervativnilisty.cz/index.php/archiv/130-cervenec-srpen2016/1446-kdo-jsou-dnesni-mladi-lide-a-co-hledaji>

<sup>47</sup> Porov. PÁPEŽ FRANTIŠEK. *Boh je mladý. Rozhovor s Thomasom Leoncinim*. Bratislava: Fortuna Libri, 2018, s. 100.

<sup>48</sup> Porov. MIHÁLIKOVÁ, J. a kol. *Novovynárajúce sa trendy v živote mladých ľudí na Slovensku 2019 – 2021*. Bratislava: YouthWatch, 2021, s. 28.

<sup>49</sup> Porov. PÁPEŽ FRANTIŠEK. 2019. *Christus vivit. Posynodálna apoštolská exhortácia mladým a celému Božiemu ľudu*. Trnava: SSV, čl.79

<sup>50</sup> Porov. BALÍK, J. *S mladými ke Kristu. O umění vést mladé lidi ke smyslu života*. Praha: Paulínky, 2019, s. 115.

<sup>51</sup> Porov. MIHÁLIKOVÁ, J. a kol. *Novovynárajúce sa trendy v živote mladých ľudí na Slovensku 2019 – 2021*. Bratislava: YouthWatch, 2021, s. 37.

aby sa cítili protagonistami (predstaviteľmi v hlavnej úlohe).“<sup>52</sup> Vďaka tomu budú sa budú môcť dotknúť konkrétnosti. Exhortácia *Christus vivit* zdôrazňuje, aby ponúkaná formácia viedla mladých ľudí k prebratiu zodpovednosti a pritom k istote, že zlyhania a krízy sú skúsenosti, ktoré posilňujú našu ľudskosť (CHV233).

Kultúra zisku a peňazí vytvára ideál osoby, ktorý je spätý s mladosťou a krásou. Mladé telá sa zneužívajú v reklamách na predaj rôznych vecí, na vytváranie ideálu, o ktorý sa snažia aj starší prostredníctvom estetických zákrokov, štýlu obliekania, aby sa cítili pekní a akceptovaní. „*Vzorom krásy je mladosť, ale dajme si pozor, pretože toto nie je oslava mladých. Znamená len to, že dospelí si chcú ukradnúť mladosť pre seba, niežby si mladých vážili, milovali a starali sa o nich. Ale robia všetko preto, aby sami na sebe odstránili stopy času*“ (CHV 79). Týmito slovami pápež František upozorňuje na nebezpečenstvo kultu mladosti, ktorý mladým ľuďom bráni dospieť a podporuje kultúru vyradovania. Často sa stáva, že aj do zamestnania sa neprijímajú ľudia na základe skúseností, odborných znalostí, ale podľa výtvaru, veku, výkonnosti – kto nie je mladý, plný sily, je vylúčený.

#### 4. Tlak na výkon a ochrana pred ním

U mladých sa objavuje neistota a úzkostlivosť spôsobená vysokými nárokmi okolia, ktoré od nich vyžaduje perfektnosť a úspešnosť, na ktorú ich nemal kto pripraviť. To sa týka aj spomínaného zaradenia sa do sveta práce. Oproti predchádzajúcej generácii, ktorá v práci hľadala najmä stabilitu, dnes mladí ľudia túžia po práci, ktorá bude podľa ich predstáv, vďaka ktorej sa budú cítiť dobre, poskytne im priestor na osobný rast, uznanie a finančný zisk. Mnohí sa však stretávajú s požiadavkami, ktoré sú nereálne. Pod ich vplyvom dochádza k častému striedaniu zamestnania a ďalšej nestabilite.<sup>53</sup> Veľakrát sa aj duchovný život nechcane premení na cestu k výkonu. Vtedy mladí jednoducho opúšťajú svoje spoločenstvo, opúšťajú Cirkev. Nevládajú byť „bezchybní“ a stále „dobrí“. Tlak na výkon mnohí mladí zažívajú už na strednej škole. Viaceré štúdie hovoria o „supervyhorenej generácii“. Autority ich obviňujú z nesprávneho time-managmentu. Počas lockdownov sa od nich vyžadovalo byť online a v strehu 24/7. Učitelia často posielali materiály a domáce úlohy vo večerných hodinách. Pre mladých sa slovné spojenie „nestíham, nemám čas“ stalo najčastejšou odpoveďou na otázku, ako sa majú a až akousi mantrou, ktorá im dáva pocit dôležitosti. Neskôr už pociťujú skutočnú únavu, nestíhajú spracovať vlastné emócie a preto sa ocitajú v duševnom nepokoji. Neprejavuje sa to len syndrómom vyhorenia, ale aj prežívaním depresii, sociálnych fóbií, prípadne nových foriem psychických

<sup>52</sup> Porov. FRANTIŠEK. *Boh je mladý. Rozhovor s Thomasom Leoncinim*. Bratislava: Fortuna Libri, 2018, s. 100.

<sup>53</sup> Porov. MIHÁLIKOVÁ, J. a kol. *Novovynárajúce sa trendy v živote mladých ľudí na Slovensku 2019 – 2021*. Bratislava: YouthWatch, 2021, s. 7.

problémov ako klimatická úzkosť, poruchy spánku, ortorexia (porucha príjmu potravy charakterizovaná extrémnou snahou stravovať sa zdravo) alebo bigorexia (závislosť na posilňovaní a porucha vo vnímaní svojich svalov). Práca sa pre nich stáva identitou, životným štýlom, nedá sa od nej oddýchnuť ani odísť. Takmer všetko robia online cez mobil alebo počítač. Potrebujú zaujať, no zároveň byť autentickí. Ak sa im to nedarí, cítia sa stratení a osamelí. Chýba im niekto, kto by ich vypočul a pomohol im pochopiť, čo sa v nich a okolo nich deje.<sup>54</sup>

Na druhej strane mladí ľudia si neustále hľadajú rôzne stratégie, ako si chrániť či obnoviť vnútornú rovnováhu a dosiahnuť životnú harmóniu. Často vytvárajú spoločenstvá, ktoré sú zamerané na iné ako materiálne hodnoty a výkon. Ich základným kameňom sú vzťahy a hodnoty ako rešpekt, uznanie, tolerancia či láska. Tento trend reaguje na súčasnú dobu, ktorá kladie vysoké nároky na každého, mladých nevyvímajúc. Z každej strany sa na nás valí množstvo informácií, ktoré ukazujú, že politická situácia, ľudské vzťahy či klíma sa nevyvíjajú pozitívne. V mladých ľuďoch, ktorí ešte nemajú vybudované dostatočné schopnosti filtrovať takéto informácie, to vyvoláva obavy, úzkosti a strach z budúcnosti. A tak ako alternatíva k materializmu a výkonu vznikajú rôzne názorové prúdy, záujmové skupiny či podujatia, napr. GodZone, Divoká Tvorkyňa, Sestra Lamiya, FeroJoke, Kresťanské meme, zomri.sk ale aj rôzne novopohanské skupiny, praktizujúce okultné rituály a ponúkajúce novú spiritualitu.<sup>55</sup> Mladý človek veľmi nevidí rozdiel medzi kresťanstvom a inými náboženstvami. Ide tam, kde mu ponúkajú riešenia na to, čo sám prežíva.

Pre pracovníkov s mládežou je výzvou podporovať v mladých ľuďoch hľadanie skutočných a nespochybniteľných hodnôt. Jedným z nových trendov u mladých kresťanov po koronakríze je posilnenie duchovného života, aktívna účasť v rôznych cirkevných spoločenstvách, účasť na obradoch a hlbšie prežívanie religiozity. Mnoho mladých ľudí sa vyjadrilo, že im chýbala možnosť chodiť na sv. omše a byť súčasťou svojho tradičného cirkevného spoločenstva. Viacerí to riešili sledovaním omší v televízii alebo sledujú streamované omše z miestnych kostolov (kde niektorí aj sami pomáhajú pri technickom zabezpečení streamovania). Voľný čas využívali aj na častejšiu osobnú modlitbu, počúvanie podcastov s kresťanským obsahom a čítanie Biblie. Môžeme sa od toho odraziť a ponúknuť mladým kresťanstvo ako životný štýl, predstaviť im bohatú a krásnu tradíciu Cirkvi a pomôcť im objavovať svoju vlastnú spiritualitu, založenú na vernosti Cirkvi. Motivovať ich k pravidelnému informačnému detoxu a sebakontrolu pri nadmernom používaní technológií a pozývať ich do ticha, k stíšaniu sa. Duchovné

---

<sup>54</sup> Porov. MIHÁLIKOVÁ, J. a kol. *Novovynárajúce sa trendy v živote mladých ľudí na Slovensku 2019 – 2021*. Bratislava: YouthWatch, 2021, s.

<sup>55</sup> Porov. MIHÁLIKOVÁ, J. a kol. *Novovynárajúce sa trendy v živote mladých ľudí na Slovensku 2019 – 2021*. Bratislava: YouthWatch, 2021, s.

cvičenia v tichu sa ukazujú ako veľmi lákavé pre mladých ľudí, len pri tom potrebujú sprievodcov.

### 5. Vzťahy a prijatie záväzku

Kvôli vysokým štandardom nastaveným v spoločnosti, sú mladí, ktorí cítia potrebu byť iní, ako sú a prispôbiť sa vytvoreným ideálom. „Neustále „retušujú“ svoj digitálny obraz, skrývajú sa za maskami a falošnými identitami, až kým sa napokon sami nestanú „fake-om“. Mnohí sú posadnutí snahou získať, čo najviac „like-ov“. A z týchto neprimeraných očakávaní vznikajú rôzne strachy a neistoty.“<sup>56</sup> Aj to je dôvodom, prečo sa mnohí mladí ľudia boja dospelosti, nedôverujú si, a tak odďaľujú životné rozhodnutia a prijatie definitívnych záväzkov. Pre takto nastavených mladých ľudí sú charakteristické tzv. tekuté vzťahy. V minulosti sa okruh našich známych, a tým aj potenciálnych partnerov a partneriek, obmedzoval na bezprostrednú fyzickú blízkosť. To, či pôjde dnešný mladý človek na rande, závisí od zoznamiek a od toho, aké profily si vytvorí na sociálnych sieťach. Ani tu však nemusí byť úprimný a pravdivý. Nemusí si vytvoriť profil podľa toho, aký v skutočnosti je, ale tak, aby mal čo najviac zhliadnutí. Nemusí pritom ani vstať z gauča. Súčasne však nemajú problém tieto vzťahy rovnako rýchlo ukončiť. Dotyčného môžu v sekunde zablokovať, svoj profil vymazať alebo sa jednoducho v online komunikácii odmlčia. Len tak, bez akéhokoľvek zdôvodnenia alebo náznaku. Môžu sa z týchto online vzťahov vypariť ako taký duch. - tzv. *ghosting*. Mnohí z nich majú „virtuálnych kamarátov“, ktorých nikdy osobne nestretli. Takýchto online priateľov majú non-stop všade so sebou v telefóne. A keď sa jeden z kamarátov „vyparí“, tak príde niekto iný. Preto mladí cítia veľmi silný tlak, aby neustále komunikovali a okamžite reagovali – na správu, na fotku, na video v profile...<sup>57</sup>

Pápež František konštatuje: „Mnohí mladí ľudia, ktorí sa chcú niečím zdať, ktorí chcú byť iní, stávajú sa rovnakými ako ostatní, lebo bežia za tým, čo sa im vnucuje prostredníctvom mechanizmov ohurovania. Byť mladým neznamená len vyhladávať krátkotrvajúce pôžitky a povrchné vzťahy. Roky mladosti majú viesť k darovaniu sa a k obetovaniu sa. Nemôžeme sa tešiť toho, z čoho sme sa kedysi tešili, ak sme za to netrpeli.“<sup>58</sup>

Nestabilita a neistota vo vzťahoch, rýchlo meniace sa podmienky a strach z reality vedú ku kultúre uprednostňujúcej prítomnú chvíľu. V kultúre dočasnosti „rozhodnutia navždy“ nemajú zmysel, pretože v myslení ľudí je

---

<sup>56</sup> PÁPEŽ FRANTIŠEK. *Posolstvo Svätého Otca Františka k 33. svetovému dňu mládeže 2018*. [online]. 2018 [cit. 01.02.2023]. Dostupné na internete: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-avyhlashenia/p/dokumenty-papezov/c/posolstvo-k-svetovemu-dnu-mladeze-2018>

<sup>57</sup> Porov. MIHÁLIKOVÁ, J. a kol. *Novovynárajúce sa trendy v živote mladých ľudí na Slovensku 2019 – 2021*. Bratislava: YouthWatch, 2021, s.

<sup>58</sup> Porov. PÁPEŽ FRANTIŠEK. 2019. *Christus vivit. Posynodálna apoštolská exhortácia mladým a celému Božiemu ľudu*. Trnava: SSV, čl.46.



budúcnosť neistá, a tak je lepšie žiť len prítomnosťou.<sup>59</sup> Uprednostňovanie prchavosti je však možno len maskou na zakrývanie strachu zo záväzku, ktorý si vyžaduje odhodlanie, ochotu niečo stratiť, aby sa mohlo získať.

Pápež František o tomto fenoméne hovorí ako o „nadvláde chvíle nad časom“: „*Chvíľa nikdy nepredpokladá rozvoj, čas áno. Prchavosť znamená provizórnosť, lebo je uzavretá sama v sebe, je otrokyňou chvíľ, je aktuálnou náklonnosťou zachytiť sa provizórneho, prijímať chvíle ako „limitovanú večnosť“.* Čas ide vždy vpred, k niečomu definitívnemu.“<sup>60</sup> Vyššie spomenuté preferencie spoločnosti vo veľkej miere ovplyvňujú aj rodinný život a vnímanie manželstva. Veľa mladých ľudí pochádza z rozbitých či neúplných rodín, čo v nich vybuďovalo nedostatok dôvery v druhého človeka a tiež v ich vlastnú budúcnosť. Mladí ľudia sa boja citových záväzkov, je pre nich lepšie žiť v akomsi provizóriu. „*Domnievajú sa, že bez záväzkov si uchovajú slobodu, zatiaľ slobodu odmietajú, lebo len v záväzku objavujeme a uskutočňujeme svoju slobodu.*“<sup>61</sup> Podľa mentality spoločnosti, v ktorej sú zvyknutí mať všetko hneď, by malo byť aj vyjadrovanie citov bezprostredné, ako je pripojenie na internet či odoslanie správy. Chýba tak zmysel pre budovanie vzťahu. Navyše prehnany sexuálny exhibicionizmus v televízii, v reklamách, na billboardoch, internete, sociálnych sieťach a všade naokolo dokazuje, že žijeme v spoločnosti, ktorá nepomáha mladým spracovať ich sexualitu, ale deformuje ju na pud, ktorý je treba uspokojiť a dôstojnosť ľudskej osoby, predovšetkým ženy, degraduje na predmet uspokojenia. Rôzne ideológie, medzi nimi gender-ideológia, tiež prispievajú k chaosu vo vzťahoch. Súčasná spoločnosť spochybňuje trvalý záväzok lásky, hoci mladí ľudia po ňom túžia. Mladí sa často cítia osamelí a nemajú niekoho, kto by im pomohol pochopiť, čo sa odohráva v ich vnútri a po čom vlastne skutočne túžia.

Čoho sa mladí najviac obávajú po skúsenosti s pandemiou? Je to strach a neistota, obava z blízkej či vzdialenej budúcnosti – to sú najčastejšie pocity, ktoré sa objavujú nielen u mladých ľudí. Preto si viac vážia spôsob života pred pandemiou. Mnoho mladých si vďaka pandémie začalo viac uvedomovať hodnotu osobného kontaktu s priateľmi a vzdialenejšími členmi rodiny. Koronakríza im pomohla pochopiť, ako veľmi sú pre nich vzťahy dôležité a aké náročné je byť bez osobného kontaktu s priateľmi. Niektorí

---

<sup>59</sup> Porov. PÁPEŽ FRANTIŠEK. *Posolstvo Svätého Otca Františka k 30. svetovému dňu mládeže 2015.* [online]. 2015 [cit. 01.02.2023]. Dostupné na internete: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-avyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/posolstvo-k-svetovemu-dnu-mladeze-2015>

<sup>60</sup> PÁPEŽ FRANTIŠEK. *Boh je mladý. Rozhovor s Thomasom Leoncinim.* Bratislava: Fortuna Libri, 2018, s. 95- 96

<sup>61</sup> ANATRELLA, T. *Kdo jsou dnešní mladí lidé a co hledají?.* In: Konzervativní listy [online]. 2016 [cit. 02.02.2023]. Dostupné na internete: <http://konzervativnilisty.cz/index.php/archiv/130-cervenec-srpen2016/1446-kdo-jsou-dnesni-mladi-lide-a-co-hledaji>

tvrdia, že koronakríza im vytvorila priestor na lepšie chápanie seba a vlastných pohnútok (sebaprijatie) a celkovo cítia vďačnosť za to, že sa vlastne majú veľmi dobre a to, na čo sa sťažujú, je v skutočnosti nepodstatné.

## 6. *Vláda citov a duchovný život*

Dnešní mladí ľudia často volia podľa emócií, lebo im chýbajú kritériá na rozhodovanie. Prejavuje sa u nich tzv. *emokracia*, vláda citov. Tento neologizmus sa objavuje v európskych médiách asi tak posledných desať rokov. Čo je to? Emokracia je sklon reagovať na city a podľa nich sa rozhodovať bez toho, aby sa uprednostnili rozumové argumenty a zapojenie vôle. Emočné pravidlá a pocity znamenajú viac než rozum.<sup>62</sup> To, čo je spojené s negatívnymi emóciami alebo nie je podfarbené žiadnymi emóciami, od toho bočia. Aj v duchovnom živote mladí ľudia často preceňujú význam pocitov. Ak nezažívajú pri modlitbe dobrý pocit, tak sa nemodlia, keď necítia vinu hriechu, tak na spoveď nejdú. To sa navyše spája s vnútornou lenivosťou – ak duchovný život vyžaduje námahu, sebazápor, nie sú toho schopní.<sup>63</sup> Úlohou tohto obdobia je dosiahnutie sebaregulácie, ktorá v sebe zahŕňa schopnosť riadiť vlastné myšlienky a správanie tým, že človek ovláda svoje impulzívne reakcie a svoje emócie v rôznych situáciách. V tomto období rozlišujeme vývinové obdobie viery: formovanie autonómnej religiozity (12. -16. rok), ktoré plynule prechádza do obdobia adolescencie (môže trvať až do veku 22 rokov). Toto obdobie označujeme aj obdobím: „Viera a ja“. Mladý človek sa počas dospievania stáva samostatným a zodpovedným za svoje činy a rovnako aj zo svoje prežívanie viery. Rodičia majú už len poradnú funkciu.

V rámci dotazníkového výskumu sme medzi mladými ľuďmi zisťovali ich vierovyznanie. Ako je možné vidieť v Tabuľke 1, na Slovensku neustále prevláda aj medzi mládežou kresťanstvo, a to viac ako 92%. Judaizmus, ani Svedkovia Jehovovi neboli medzi respondentmi zastúpené. Vyskytla sa však pomerne častá odpoveď, a to ateizmus, prípadne mladí ľudia uvádzali v možnosti „Iné“, že sú bez vierovyznania. Okrem toho do tejto možnosti uvádzali aj iné, zaujímavé odpovede, ako napríklad: Svedkovia liehovovi, bombardista, Rád Jedi, či satanizmus.

---

<sup>62</sup> Porov. NEUWIRT, F. 2023. *Vítam v emokracii alebo ako hľadať svoj tábor*. In *Postoj. Konzervatívny denník*. [online]. [cit. 02.02.2023]. Dostupné na internete: <https://blog.postoj.sk/62149/vitam-v-emokracii-alebo-ako-hladat-svoj-tabor-blog>

<sup>63</sup> Porov. BALÍK, Ján. *S mladými ke Kristu. O umění vést mladé lidi ke smyslu života*. Praha: Paulínky, 2019, s. 395

Tabuľka 1: Vierovyznanie mladých ľudí

	Absolútna početnosť	Relatívna početnosť
<b>Kresťanstvo</b>	837	92,79%
<b>Islam</b>	1	0,11%
<b>Budhizmus</b>	2	0,22%
<b>Hinduizmus</b>	1	0,11%
<b>Judaizmus</b>	0	0%
<b>Svedkovia Jehovovi</b>	0	0%
<b>Ateizmus</b>	41	4,55%
<b>Iné</b>	20	2,22%

Viacere výskumy hovoria, že väčšina mladých verí v Boha, no málo pozná Ježiša; miluje pápeža, ale pýta sa, na čo slúži Cirkev. Myslí si, že je pekné veriť, ale modlí sa svojím spôsobom a mýli si vieru s etikou.<sup>64</sup> Ako hovorí pápež František: *Evanjelium je ale viac príkladom života ako učením* (CHV175, 202).

Napriek týmto vyjadreniam mladým človek hľadá duchovnú realitu. Ak sú jeho náboženské skúsenosti spojené len so sentimentálnym prežívaním, a nemá vyriešené predchádzajúce pochybnosti, dostáva sa do duchovného zmätku. Mnoho mladých ľudí, ktorí uverili v Ježiša Krista už v predchádzajúcom období, môže čeliť rôznym sponchybnostiam buď zo strany svojho rozumu alebo zo strany rovesníkov. Vtedy je potrebné znova ich evanjelizovať, t. j. vyzvať k osobnému aspektu živej viery a neskôr k aktívnej službe pre Krista. Môžeme využiť to, že toto obdobie je u mladých plné veľkorysosti a chuti zachraňovať ľudstvo.<sup>65</sup> Evanjelizačná a katechetická služba mladým nemá chýbať ani počas dospievania a mladosti, kedy sa často stáva, že kritizujú alebo priamo odmietajú kresťanskú vieru prijatú v prvých rokoch života.<sup>66</sup> Hoci mladý človek v tomto veku už nepotrebuje každodennú opateru a stáva sa vo viere samostatným, ostáva nám nenahraditeľná a doživotná úloha modliť sa za neho.<sup>67</sup>

Základným zmyslom práce s mládežou vždy bolo sprevádzanie mladých ľudí počas dospievania a to sa ani v prípade generačnej výmeny nezmenilo. V tomto procese je najdôležitejším elementom vytvoriť si s nimi

<sup>64</sup> Porov. CHAVEZ, P. *Mladí a zasvätený život*. In *Zasvätený život. Príloha: Synoda o mladých*. Bratislava: Konferencia vyšších rehoľných predstavených na Slovensku. 2018, roč. 9, č. 18. ISSN 1338-1032 Dostupné: [https://zasvatenyzivot.sk/wp-content/uploads/2019/06/ZZ\\_18\\_priloha.pdf](https://zasvatenyzivot.sk/wp-content/uploads/2019/06/ZZ_18_priloha.pdf)

<sup>65</sup> Porov. HANESOVÁ, D. 2011. *Náboženská výchova v školách*. Ružomberok: Teofania, s. 78 – 100.

<sup>66</sup> Porov. JÁN PAVOL II. 1993. *Familiaris consortio. Apoštolská exhortácia o úlohách kresťanskej rodiny v dnešnom svete*. Trnava: SSV, čl.53.

<sup>67</sup> Porov. HANESOVÁ, D. 2011. *Náboženská výchova v školách*. Ružomberok: Teofania, 3. čiastočne revidované vydanie, s. 99 – 100

dlhodobý kvalitný vzťah. Vedieť, čím mladí ľudia žijú, čo sú ich hodnoty a hnacie motory správania, je dobrý začiatok. Poznať ich myslenie, ich svet. Obrovskú váhu v tomto procese nesie naša snaha mladých počúvať a častejšie ako doteraz sa od nich učiť. Mladí potrebujú, aby sa s nimi niekto rozprával o ich problémoch, výzvach, ale aj očakávaniach a úspechoch. Je našou úlohou vytvoriť im miesto, kde budú prijatí, kde sa môžu niekomu otvorene zdôveriť a byť zraniteľní. Ako hovorí pápež František: „*Srdce každého mladého človeka treba považovať za svätú zem, pred ktorou si máme vyzuť obuv, aby sme sa mohli priblížiť*“ (CHV67). Keď budeme počúvať, čo nám mladí ľudia hovoria a súčasne sa budeme orientovať v ich trendoch, bude pre nás oveľa jednoduchšie pripravovať pre nich aktivity alebo ich motivovať k vytváraniu vlastných.

## Záver

Či už sme rodičia, učitelia alebo pracovníci s mládežou, musíme si pripomínať, čo sú silné stránky tejto generácie a zamýšľať sa, ako ich využiť nielen pre rozvoj ich samotných, ale aj pre rozvoj celej spoločnosti. Je niekoľko oblastí, v ktorých má dnešná generácia „našliapnuté“ k úspechu a ostatné generácie necháva ďaleko za sebou. Informačné technológie sú súčasťou ich života. Vďaka tomu môžeme mladých ľudí zapájať do riešenia niektorých úloh a oblastí, kde informačné technológie urobia väčšinu práce. Aj od nás samotných to však chce ochotu zvyknúť si pravidelne využívať sociálne siete, prezentovať aktivity cez fotografie a videá a pracovať s technológiami, vstupovať do tohto sveta. Mladí nám s tým určite budú vedieť pomôcť. Nedá sa nevidieť, že táto generácia má rozvinuté kritické myslenie, hoci sa to môže prejavovať spôsobom, na ktorý staršia generácia nie je zvyknutá. Každá informácia, postup či prístup môžu byť a často aj sú spochybnené, kým si ich mladý človek neoverí alebo sám nevyskúša. Niečo ako automatické uznávanie najmä formálnych autorít nie je vo výbave dnešných mladých ľudí. Pre pracovníkov s mládežou to znamená, že na mladých bude fungovať jedine prirodzene vybudovaná autorita a dôveryhodnosť/autentickosť v našom správaní. Máme byť pre nich niekým, kto dôveruje a nesúdi. Cirkev, ktorá zabúda na pokoru a ktorá prestane počúvať sa mení na múzeum (CHV 41). Predovšetkým ide o to, aby sme pred týchto mladých veriacich nestavali prekážky, predpisy, kontroly a povinné štruktúry. My sa musíme obmedziť iba na to, aby sme ich sprevádzali a motivovali, dôverujúc trocha viac fantázii Ducha Svätého, ktorý pôsobí, ako chce (CHV 203).

Empirická časť príspevku ponúkla čiastkové výsledky dotazníkového výskumu, v rámci ktorého sme chceli bližšie charakterizovať mladých ľudí. Našou snahou bolo odpovedať na stanovené výskumné otázky, ktoré boli špecifikované v rámci Metodiky výskumu. Prostredníctvom analýzy odpovedí

sme zistili, že najväčšie množstvo mladých ľudí sa hlási ku kresťanskému vierovyznaniu. Ostatné náboženstvá boli zastúpené v značne menšej miere. Rovnako sme zistili, že mladí ľudia sa najviac zaujímajú o aktuálne a v súčasnosti populárne témy, ako je ekológia, zvieratá, či LGBTI. Najmenší záujem bol o témy, ktoré nie sú v spoločnosti často diskutované, ako napríklad scientológia, či satanizmus.

## Bibliografia

- Anatrella, T. 2016. *Kdo jsou dnešní mladí lidé a co hledají?*. In: Konzervativní listy [online]. [cit. 02.02.2023]. Dostupné na internete: <http://konzervativnilisty.cz/index.php/archiv/130-cervenec-srpen2016/1446-kdo-jsou-dnesni-mladi-lide-a-co-hledaji>
- Balík, J. 2019. *S mladými ke Kristu. O umění vést mladé lidi ke smyslu života*. Praha: Paulínky, 396s. ISBN 978-80-745-034-9-8.
- Hanesová, D. 2011. *Náboženská výchova v školách*. Ružomberok: Teofania, 211s. ISBN 80-8083-121-1.
- Chavez, P. 2018. *Mladí a zasvätený život*. In *Zasvätený život. Príloha: Synoda o mladých*. Bratislava: Konferencia vyšších rehoľných predstavených na Slovensku. 2018, roč. 9, č. 18. ISSN 1338-1032 Dostupné: [https://zasvatenyzivot.sk/wp-content/uploads/2019/06/ZZ\\_18\\_priloha.pdf](https://zasvatenyzivot.sk/wp-content/uploads/2019/06/ZZ_18_priloha.pdf)
- JÁN PAVOL II. 1993. *Familiaris consortio. Apoštolská exhortácia o úlohách kresťanskej rodiny v dnešnom svete*. Trnava: SSV, 189s. ISBN 80-7114-119-4
- Končeková, Ľ. 2014. *Vývinová psychológia*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 312s. ISBN 978-80-716-561-42.
- Miháliková, J. a kol. 2021. *Novovynárajúce sa trendy v živote mladých ľudí na Slovensku 2019 – 2021*. Bratislava: YouthWatch, 56s. ISBN 978-80-973606-2-7.
- Neuwirt, F. 2023. *Vítam v emokracii alebo ako hľadať svoj tábor*. In *Postoj. Konzervatívny denník*. [online]. [cit. 02.02.2023]. Dostupné na internete: <https://blog.postoj.sk/62149/vitam-v-emokracii-alebo-ako-hladat-svoj-tabor-blog>
- Pápež František. 2015. *Posolstvo Svätého Otca Františka k 30. svetovému dňu mládeže 2015*. [online]. [cit. 01.02.2023]. Dostupné na internete: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-avyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/posolstvo-k-svetovemu-dnu-mladeze-2015>
- Pápež František. 2018. *Boh je mladý. Rozhovor s Thomasom Leoncinim*. Bratislava: Fortuna Libri, 112s. ISBN 978-80-8142-772-5.
- Pápež František. 2018. *Posolstvo Svätého Otca Františka k 33. svetovému dňu mládeže 2018*. [online]. [cit. 01.02.2023]. Dostupné na internete:

<https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-avyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/posolstvo-k-svetovemu-dnu-mladeze-2018>

Pápež František. 2019. *Christus vivit. Posynodálna apoštolská exhortácia mladým a celému Božiemu ľudu*. Trnava: SSV, 125s. ISBN 978-80-8161-368-5.

Říčan, P. 2021. *Cesta životem. Vývojová psychologie*. Praha: Portál, 400s. ISBN 978-80-2621-783-1.

TASR. Štatistický úrad: *Mládež tvorí na Slovensku 10 percent obyvateľstva*. In: Teraz.sk [online]. [cit. 20.01.2023]. Dostupné na internete: <https://www.teraz.sk/slovensko/su-sr-mladez-tvori-naslovensku-10/486235-clanok.html>

XV. ŘÁDNÉ GENEREÁLNÍ SHROMAŽDENÍ BISKUPSKÉ SYNODY. *Mladí lidé, víra a rozlišování povolání - Instrumentum laboris*. Vatikán, 2018. [online]. [cit. 20.01.2023]. Dostupné na internete: <https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/180906instrumentum-laboris-co-zadaji-mladi-od-cirkve>

**PaedDr. Katarína Russinová, PhD.**

Katedra katechetiky a praktickej teológie  
Katolícka univerzita v Ružomberku, Pedagogická fakulta  
Hrabovská cesta 1, 034 01 Ružomberok  
[katarina.russinova@ku.sk](mailto:katarina.russinova@ku.sk)

**Mgr. Lenka Matejčíková, PhD.**

Katedra predškolskej a elementárnej pedagogiky  
Katolícka univerzita v Ružomberku, Pedagogická fakulta  
Hrabovská cesta 1, 034 01 Ružomberok  
[lenka.matejcikova@ku.sk](mailto:lenka.matejcikova@ku.sk)

## **Potenciálne scenáre vývoja religiozity mládeže na Slovensku**

### **Potential scenarios for the development of youth religiosity in Slovakia**

Peter Kondrla

#### **Abstract**

The article presents the results of long-term research in the field of youth religiosity in Slovakia. It addresses current trends in the religiosity of youth and outlines possible scenarios for its development: atheization, pluralism, syncretism, revitalization, and traditionalism. It offers reasons why youth choose a specific path of their religiosity and analyses the potential risks arising from individual scenarios.

**Keywords:** Religiosity. Youth. Secularization. Atheism. Revitalization. Traditionalism. Syncretism.

#### **Úvod**

Religiozita mládeže je dynamickým súborom aktivít, ktoré sú spojené s prežívaním viery. Religiozitou vo všeobecnosti rozumieme rozšírenie a pôsobenie náboženstva vo všeobecnosti. Z hľadiska sociologického religiozitu interpretujeme cez počet ľudí, ktorí sa hlásia k určitej viere alebo vierovyznaniu. Potom hovoríme o religiozite určitej skupiny, národa, štátu alebo etnika. Tento stav religiozity sa zisťuje špecificky pri sčítaní obyvateľstva alebo iných štatistických zisťovaniach, kde nás zaujíma počet jedincov, ktorí sa hlásia k určitému vierovyznaniu alebo vykonávajú určitý kult, rituál či iné špecifické aktivity viazané k náboženskej viere.

Druhou rovinou skúmania religiozity je jej obsah. Tento typ výskumu sa uplatňuje v komparatívnej ako i systematickej religionistike. V komparatívnej religionistike sa zameriavame na skúmanie a porovnávanie spôsobov prežívania náboženskej viery v rôznych náboženstvách alebo tradíciách. V systematickej religionistike sa zameriavame na skúmanie foriem prežívania rôznych foriem náboženskej viery a tieto formy prežívania interpretujeme cez optiku oficiálneho učenia, v našom prípade učenia katolíckej Cirkvi. Túto cestu skúmania sme zvolili aj my. Zamerali sme sa na to, aké spôsoby prežívania religiozity dominujú u mládeže na Slovensku a na základe zistených trendov sme sa pokúsili formulovať možné scenáre pre budúci vývoj.

## **Skúmanie postojov mládeže a ich interpretácia**

Výskum postojov veriacej mládeže sme realizovali v projekte APVV 17-0158 *Perspektívy vývoja religiozity na Slovensku*. Projekt nadväzoval na predchádzajúce výskumy Ondreja Štefaňáka, ktoré boli publikované hlavne v prácach *Religiozita mládeže* (2009) a *Religiozita mládeže v procese premien* (2019).

V rámci výskumu sme sledovali viaceré premenné, pre potreby tejto štúdie venujeme našu pozornosť výsledkom výskumu, ktoré sú zamerané na obsahovú stránku viery, špecificky na to, ako sa obsahovo mení akceptovanie učenia Magistéria, resp. na to, akým konkrétnym spôsobom je toto učenie interpretované a aký to má dopad na interpretáciu vlastnej religiozity a možnosti jej budúceho vývoja.

Pri skúmaní postojov mladých ľudí sme sa zamerali na viaceré faktory, ktorými sa prejavuje ich viera a pri ktorých sme sledovali aj zmenu ich religióznych postojov. Špecifickú pozornosť sme venovali dvom typom zmien, ktoré sú pre nás kľúčové. Prvou zmenou je strata či odmietnutie viery, odmietnutie učenia Magistéria a tak odmietnutie príslušnosti k Cirkvi. Dôležitým z nášho pohľadu nebol fakt odmietnutia viery a ani sledovanie nárastu či naopak poklesu veriacich medzi mládežou. Skúmanie sme orientovali na príčiny, ktoré vedú mladých ľudí k strate viery a špecificky sme sa zamerali na to, či je medzi týmito dôvodmi prítomné aj učenie Magistéria ako náuka, s ktorou sa nestotožňujú, ktorej nerozumejú alebo je v rozpore s ich skúsenosťou či životnými skúsenosťami a presvedčením.

Druhý typ zmien, na ktoré sme sa zamerali boli premeny v prístupe k náboženským úkonom. Na základe definovaného prístupu sa zameriame na základné princípy učenia Magistéria katolíckej cirkvi. Naším cieľom nie je interpretácia z pohľadu rozvinutej doktríny, ale z pohľadu základnej náuky vyjadrenej v Katechizme. Od respondentov sme neočakávali vysokú odbornú orientáciu v učení Magistéria. Ich akceptácia a interpretácia nevychádzala z hlbšieho poznania učenia Magistéria, ale skôr bola založená na vplyve hnutí a skupín, v ktorých aktívne pôsobili a pôsobia. Na základe týchto skutočností sme vyhodnotili možné perspektívy vývoja religiozity vo vzťahu k ich pôsobeniu v oficiálnych cirkvách.

## **Scenáre vývoja religiozity**

Koncepcia jednotlivých scenárov, ktoré predstavíme, bola vytvorená na základe deklarácií respondentov, pričom sme brali do úvahy štatisticky významné zmeny, ktoré sa v postojoch mladých ľudí udiali v sledovanom období. Významné výskumy sa v tejto oblasti realizovali v Poľsku (Mariaňsky, 2005, 2006), kde boli vytvorené a overené základné metodické postupy ako i overenie ich efektivity.



Jednotlivé zmeny v religiozite a postojoch k viere sme hodnotili podľa toho, či mladí ľudia deklarovali odmietanie viery ako celku prípadne akceptovanie viery a doktríny špecifickým spôsobom, teda či sa ich akceptovanie viery zhodovalo viac s oficiálnym učením Cirkvi alebo viac inklinovali k vlastnej interpretácii viery, prípadne používali interpretáciu skupiny či hnutia, s ktorým sa identifikovali. Tu sme rozlišovali, či veriaci respondent deklaruje vieru vo vyššiu silu, ktorú stotožňuje s Bohom alebo má predstavu o Bohu a jeho vlastnostiach, ktoré korešpondujú s učením Cirkvi. Sledovali sme aj akceptovanie religiózných úkonov, akými sú napríklad účasť na bohoslužbe prípadne na konkrétnych úkonoch ako sú sviatosti, svedčenie či eucharistia. Pozornosť sme venovali aj predstavám respondentov o ich budúcej viere, teda akým spôsobom si predstavujú ich ďalší religiózný život v súvislosti s ich doterajšími skúsenosťami. Na základe syntézy konkrétnych faktorov sme definovali nasledujúce scenáre.<sup>68</sup>

### **Odmietanie viery**

Prvým identifikovaným scenárom je odmietanie viery alebo ateizácia. V sledovanom období sa časť respondentov stotožnila s faktom úplnej straty viery. Tu je potrebné rozlišovať medzi dvoma postojmi. Prvým postojom je komplexná ateizácia, teda odmietanie existencie Boha ako aj akejkoľvek osoby či sily, ktorá by mohla reprezentovať stvoriteľa vesmíru. Pre splnenie tejto podmienky bolo nevyhnutné, aby respondenti vyjadrili jednoznačný postoj odmietnutia existencie nadprirodzeného sveta. Tento radikálny ateizmus sa vyskytoval skôr výnimočne. Častejším scenárom bolo odmietanie inštitúcie, ktorá reprezentuje oficiálne učenie. Tento scenár je spojený s postojom viery bez cirkvi. Dôvody, pre ktoré sa mladí ľudia rozhodli opustiť vieru a účasť na živote veriaceho spoločenstva sú rôzne.

Scenár odmietania viery v konkrétnej podobe je teda scenárom hľadania alternatív bez účasti na spoločenstve. To znamená, že v respondentoch zostáva túžba po pochopení vlastného postavenia vo svete a zmysle existencie. Zároveň v respondentoch rastie skepticizmus, ktorý je spojený s chybami cirkvi, s nedostatočným akceptovaním ich požiadaviek a potrieb a v neposlednom rade aj v rozporoch medzi učením cirkvi a ich svetonázorom prípadne s poznatkami, ktoré získavajú z vlastného štúdia či z médií.

Ako problém javia aj nové médiá, špecificky sociálne siete (Kondrla, Lesková, Ďurková, 2023). Z týchto zdrojov respondenti získavajú rozporné, neoverené a nepotvrdené informácie, ktoré významne ovplyvňujú ich postoje aj presvedčenia. Mnohé z týchto informácií, ktoré navonok vystupujú ako vedecké fakty, sú výsledkom konšpirácií alebo sú umelo vytvorené len pre zvýšenie sledovanosti. Mladí respondenti často nerozlišujú medzi

---

<sup>68</sup> Dáta k realizovanému výskumu sú verejne prístupné na:

relevantnosťou zdrojov, to platí aj pre iné prípady, nielen pre religiozitu. Na základe týchto informácií potom menia svoje postoje, nie zriedka aj radikálnym spôsobom.

Scenár odmietania viery nie je scenárom, ktorý by v podmienkach Slovenska predstavoval vážny problém, aj vzhľadom na početnosť respondentov. Otáznym však stále zostáva vplyv sociálnych médií, ktoré síce neprívádzajú mladých ľudí k ateizmu, ale do ich myslenia vnášajú nové prvky. Pre tento proces sme vytvorili samostatný scenár, ktorý interpretuje budúcnosť religiozity ako pluralitu.

### **Náboženská pluralita**

Tento scenár je pravdepodobnejší ako scenár ateizácie, pretože sa týka väčšieho množstva mladých respondentov a tak je aj štatisticky významnejší. Pluralizácia sa týka aj prostredia oficiálnych cirkví, a je spojená aj s procesom tzv. sekularizácie. Je to proces, v rámci ktorého sa v cirkvi a jej činnostiach viac uplatňujú laickí veriaci. Tento proces sám o sebe môžeme považovať za pozitívny a je efektom otvárania sa cirkvi, ktorý sa začal ešte na II. vatikánskom koncile. Veriaci sa stávajú aktívnymi organizátormi duchovného života a konkrétnych religiózných aktivít. To môže viesť k fiktívnemu prenosu kompetencií, kedy veriaci sami interpretujú učenie cirkvi, čo môže v konečnom dôsledku viesť k vytváraniu alternatívneho učenia, výkladu náuky cirkvi a nakoniec aj k odlúčeniu. Takýmto spôsobom fungujú mnohé aktívne mládežnícke skupiny a hnutia, ktoré pôvodne vychádzajú zo štruktúr cirkvi, no so svojimi aktivitami sa dostávajú mimo organizačnú štruktúru, ako aj mimo náuku, ktorú cirkev prezentuje ako doktrínu. Ako príklad môže slúžiť rozvoj mládežníckych hnutí reprezentovaných aktivitou Godzone. (Hlad, 2019, s. 20). Princíp tohto hnutia či aktivity je založený na širokej ponuke aktivít v rámci turné po Slovensku. Koncept turné je založený na ponuke náboženskej hudby, ktorá pokrýva celé spektrum žánrov od rocku až po gospel. Ďalej sa na turné človek môže odovzdať hlasným chválam, ale aj meditácii, môže sa vyspovedať alebo navštíviť stánok uzdravenia, môže sa nechať viesť duchom, prorokovať alebo sa sám môže stať lídrom. Rozmanitosť trhovej ponuky aktivít je v poriadku, pokiaľ sa ponuka nestane cieľom, ale zostane iba prostriedkom. Máme na mysli rôzne aktivity, ktoré smerujú k jednému cieľu a tým je oslava Boha. Problém spočíva v tom, že rozmanitosť akcií je prostriedkom ale na dosiahnutie iného cieľa, nie oslavy Boha. Cieľom, ako každého iného turné, je produkcia zisku. Čím širšia ponuka, tým väčší záujem divákov, čím väčšia sledovanosť, tým väčší zisk. Nechceme spochybňovať zámer tvorcov tohto turné ani iných podobných aktivít. Tie sú určite čisté. Avšak spôsob, ktorým sa mladému človeku prezentuje viera nemôže byť založený na výbere typu aktivity a spôsobu oslavovania. Takáto otvorenosť pluralite vedie nakoniec k tomu, že viera a Boh sa stanú pre človeka nástrojom na uspokojovanie jeho potrieb. Boh nie

je ten, ktorému sa zodpovedám za svoj život, ale je ten, kto mi má pomôcť v mojom živote dosiahnuť úspech, radosť, slávu a pod. Boh a viera sa stávajú prostriedkom pre dosiahnutie cieľov človeka.

V širšom zmysle je cieľom pluralizačného procesu vytvárať širokú paletu ponúk a možností, z ktorých si môže veriaci človek vyberať. Neexistuje správne a pravé náboženstvo a ani jediný správny spôsob uctievania Boha. Rovnako ani nie je jeden Boh, ku ktorému by smerovala religiózna aktivita. Človek má k dispozícii širokú paletu ponúk a je len na jeho rozhodnutí, ktorý spôsob religiózneho prežívania si vyberie. Základom pre pluralitu je emočné prežívanie vlastnej religiozity, pretože veriaci človek si volí aktivitu podľa toho, ako sa aktuálne cíti resp. aký typ aktivity mu prinesie emocionálne uspokojenie. Efektom scenára rozvíjania plurality ponúk je nepreberné množstvo možností. Ak sa človek cíti zle, môže zájsť k veštici, môže ísť na sved, môže navštíviť liečiteľa, môže navštíviť skupinu, ktorá sa s ním bude modliť za jeho uzdravenie, môže si na ruku priviazať talizman, môže urobiť mnohé iné aktivity. Je len na ňom pre ktorú sa rozhodne.

Vytváranie plurality vedie k vytváraniu efektu postmodernej tolerancie. Tento prístup vyhovuje viacerým v mladej generácii, no existuje aj početná skupina, ktorá pluralitu považuje za nedostatočný základ pre budovanie náboženstva a viery (Duda, 2019, s. 134). Požadujú určitú mieru pravdivosti, teda neomylné učenie alebo transcendentnú pravdu, ktorá dáva istotu, že viera je zakotvená v transcendentne, v realite, ktorá človeka presahuje a zároveň riadi jeho život. Jedným z možných uspokojení tejto túžby je synkretizmus.

## **Synkretizmus**

Synkretizmus, na rozdiel od pluralizácie vedie k vytváraniu jedného nového spoločného náboženstva, ktoré v sebe kombinuje prvky rôznych náboženstiev a spiritualít, nielen kresťanských. Synkretizmus nie je v religiozite novým prístupom, niekedy býva mylne chápaný ako inkulturácia alebo prispôbovanie náboženstva a religiozity novým podmienkam a využívaním nových možností. V zmysle synkretizmu sa kresťanská viera a učenie mieša s inými náboženstvami, pričom významnú úlohu tu majú východné náboženstvá (transcendentálna meditácia), ale aj rôzne okultné praktiky, komunikácia s duchmi, šamanizmus a pod. Zástancovia tohto scenára vývoja religiozity argumentujú tým, že aj kresťanstvo vo svojej histórii do seba integrovalo pohanské sviatky, pojmy, organizáciu či spôsob myslenia krajín, do ktorých vstupovalo (oslava slnovratu). Synkretizmus má ambíciu vytvoriť jedno spoločné náboženstvo, v ktorom budú integrované pozitívne momenty náboženstiev, duchovných hnutí či praktík. Nejde mu o vytvorenie širokej ponuky ale o syntézu toho čo máme k dispozícii do jedného celku (Sarka, 2015).

Synkretizmus sa javí ako alternatíva pre tých, ktorí vo svojej religiozite inklinujú náboženstvu jednej pravdy no zároveň hľadajú alternatívne spôsoby, ktorými sa k tejto pravde dopracujú. Synkretizmus nie je v religiozite novým trendom. Je jednou z možných reakcií na premeny v spoločnosti ako aj na nové poznatky vo vede. Jeho riziko spočíva vo vnášaní rizikových alternatív, ktoré vedú k nekritickému vysvetľovaniu javov a k interpretácii, ktoré môže byť problémom pre jednotlivca aj pre spoločnosť. Synkretizmus je nie zriedka spájaný s exkluzivizmom. Exkluzivizmus spočíva v presvedčení, že synkretická pravda a náboženstvo sú jedinou alternatívou pre budúcnosť náboženstva a vytvára tak atmosféru netolerancie. Zároveň tento exkluzivizmus odmieta komunikáciu a racionálnu konfrontáciu, čoho dôsledkom je uzavreté myslenie, ktoré nesie znaky sekty.

### **Stabilizácia a revitalizácia**

Jedným z možných scenárov vývoja religiozity je stabilizácia a dokonca revitalizácia. Všetky doteraz uvedené tendencie naznačujú, že u respondentov nie je ambícia opustiť duchovný život a religiozitu. Naopak štatisticky významná je práve snaha o rozvíjanie vlastnej religiozity, pričom je pre respondentov dôležité hľadanie takého typu religiozity, ktorý zodpovedá ich skúsenostiam a ich predstavám o svete.

Ak hovoríme o revitalizácii, máme na mysli taký spôsob rozvíjania religiozity, ktorá zostáva v hraniciach oficiálnej cirkvi, u našich respondentov to bola katolícka Cirkev. Tendencie k revitalizácii poukazujú na to, že mladá generácia stále akceptuje religiozitu ako spôsob seberealizácie a nástroj na hľadanie zmyslu vlastnej existencie (Kondrla, Ďurková, 2023).

Tento scenár má skôr teoretický charakter a je cieľom oficiálnych cirkví. Cirkvi sa snažia podporovať mládežnícke hnutia a skupiny, ktorý rozvíjajú spiritualitu a religiozitu, ktorá je v súlade s ich učením. Sekularizácia spojená s moderným spôsobom života sa u mnohých mladých ľudí prejavuje sklamaním. Toto sklamanie sa prejavuje v hľadaní nových spôsobov prežívania vlastnej religiozity. Jednou z možností je hľadanie v zdrojoch, ktoré sú overené a ponúkané tradičnými cirkvami. Scenár revitalizácie si vyžaduje úsilie zo strany cirkví, konkrétne podporu aktivít, ktoré vychádzajú z jej vlastných radov. Cirkvi musia ponúknuť dostatok priestoru a možností, v ktorých sa mladí môžu realizovať a rozvíjať svoju religiozitu bez toho, aby museli opúšťať cirkev a hľadať nové náuky (Marianski, 2008).

Revitalizácia a stabilizácia má aj svoju radikálnu podobu, ktorá sa prejavuje v návrate k tradíciám a odmietaniu všetkého nového.

## **Tradicionalizmus**

Skupina respondentov, ktorá deklaruje návrat k tradíciám nepredstavuje významnú časť respondentov, no predstavuje riziko nielen pre cirkvi, ale aj pre spoločnosť ako takú. Problém spočíva v tom, že tradicionalizmus je nie zriedka spojený s radikalizmom, ktorý má extrémne podoby. Návrat k tradíciám je nie zriedka spojený s odmietaním všetkého nového. V prostredí katolíckej Cirkvi ide o návrat pred II. vatikánsky koncil. Tradicionalizmus vidí problém v tom, že pokoncilové učenie Cirkvi je príčinou destabilizácie kresťanstva a podporilo modernistické prúdy, ktoré sú v konečnom dôsledku aj príčinou straty viery. Tradicionalizmus sa spája aj so snahou zmeniť aktuálne platné normy a zaviesť nemenný systém pravidiel. Týmto spôsobom sa dostávajú do konfliktov nielen s oficiálnou cirkvou, ale aj štátnou legislatívou. Trend návratu k tradíciám je odrazom presvedčenia, že existuje iba jedno pravé náboženstvo, ktoré výsledkom zjavenia Boha a preto nie je možné, aby existovali rôzne varianty učenia či rôzne spôsoby interpretácie jednej pravdy, ktorá pochádza od Boha (Štefaňak, 2019. s. 75 – 76).

Túžba po návrate k tradíciám ukazuje, že mladá generácia má rôzne spôsoby, ktorými by naplnila svoje duchovné potreby. Tendencia k tradicionalizmu konkrétne ukazuje na túžbu žiť v stabilnom a presne definovanom systéme pravidiel. To je v zásadnom rozpore s aktuálnymi spoločenskými podmienkami, ktoré sú nastavené na vyzdvihovanie plurality názorov a postojov.

## **Záver**

Z predstavených scenárov sa ako najreálnejšie javia scenár sekularizácie a stabilizácie. Sekularizáciu vnímame ako proces, v ktorom mladí ľudia oslabujú svoje väzby s oficiálnymi cirkvami a hľadajú vlastné spôsoby prežívania religiozity. Nejde o hľadanie novej viery, ale skôr prežívanie vlastnej viery bez vplyvu Cirkvi na to, ako žijú. Tento scenár so sebou prináša aj presakovanie nových náuk, ktoré môžu viesť do synkretizmu a vzniku nových, alternatívnych hnutí. Tieto hnutia sú len šťastí spojené s katolíckou Cirkvou a nie zriedka majú charakter sekty.

Scenár revitalizácie sa javí ako druhá možná perspektíva vývoja religiozity mládeže. Aj tu je však riziko, že revitalizácia má vo svojich základoch hľadanie alternatív, napríklad vo forme zážitkovej spirituality. Rovnako je tu riziko kontaminácie oficiálneho učenia Cirkvi a jeho možná dezinterpretácia. Jednotlivé scenáre vývoja religiozity mládeže sú navzájom prepojené, ako sme práve naznačili, a nie je možné predpokladať, že by sa v budúcnosti dominantne presadil iba jeden z nich. V závere môžeme konštatovať, že uvedené scenáre poukazujú na potrebu hlbšej analýzy mládežníckych aktivít a sledovanie potenciálnych vplyvov, ktoré môžu viesť k odpadu týchto hnutí od katolíckej Cirkvi.

## Bibliografia

- Duda, M. 2019. Kościół katolicki w tyglu relatywizmu – wybrane Zagadnienia. In: Kondrła, P., Ďurková, E. (eds). *Aktuálne trendy v religiozite na Slovensku*. Nitra: UKF, 2019. ISBN 978-80-5581-426-1, s. 115 – 127.
- Hlad, Ľ. 2019. Esencia katolicizmu a aktuálne trendy v religiozite. Náčrt mapy výskumu. In: Kondrła, P., Ďurková, E. (eds). *Aktuálne trendy v religiozite na Slovensku*. Nitra: UKF, 2019. ISBN 978-80-5581-426-1, s. 6 - 29.
- Kondrła, P., Ďurková, E. 2023. The Characteristics of the Religiosity of Youth in Slovakia Today. *Religions* 14, no. 11: 1433. <https://doi.org/10.3390/rel14111433>.
- Kondrła P, Leskova A, Durkova E. Analysis of Religiosity in Slovakia since 1989 and Paths of Its Development. *Religions* 14, no. 3: 415. <https://doi.org/10.3390/rel14030415>
- Mariański, J. 2005. Emigracja młodzieży z Kościoła. In: Baniak, J. (ed.) *Religijna i moralna kondycja młodzieży polskiej: mity i rzeczywistość*. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza. Wydział Teologiczny, 2005. ISBN 978-83-89361-74-5.
- Mariański, J. 2006. *Sekularyzacja i desekularyzacja w współczesnym świecie*. Lublin: Wydawnictwo KUL 2006. ISBN 978-83-62618-71-2
- Mariański, J. 2008. *Emigracja z Kościoła. Religijność młodzieży polskiej w warunkach zmian społecznych*. Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II. 2008. ISBN 978-83-73637-45-0.
- Sarka, R. 2015. *Gnosticizmus v modernej kultúre a religiozite. Gnosticizmus. Neognosticizmus. Nový gnosticizmus*. Ružomberok: Verbum, 2015.
- Štefaňák 2009. *Religiozita mládeže. Na príklade Spišskej diecézy*. Pedagogická fakulta KUV Ružomberku, 2009. ISBN 978-80-808-4416-5.
- Štefaňák, O. 2019. Aktuálne trendy v religiozite mládeže. In: Kondrła, P., Ďurková, E. (eds). *Aktuálne trendy v religiozite na Slovensku*. Nitra: UKF, 2019. ISBN 978-80-5581-426-1, s. 6 - 29.

### **Doc. PhDr. PaedDr. Peter Kondrła, PhD.**

Ústav pre výskum kultúrneho dedičstva Konštantína a Metoda  
Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta  
Štefánikova 67, 949 71, Nitra  
[pkondrła@ukf.sk](mailto:pkondrła@ukf.sk)

## **Výzvy transhumanizmu (nielen) pre mládež po kríze COVID-19**

### **The Challenges of Transhumanism (Non Only) for Young People after the COVID-19 Crisis**

Michal Vivoda

#### **Abstract**

After the crisis of the Sars-CoV-2 pandemic, the challenges posed by the trans- and post-humanist worldview have become even more pronounced. Its adherents are fascinated by a technocratic approach to reality and to (not only human) life. They expect an early age in which robots or artificial intelligence will not only reach but also exceed human capabilities and take his place, at which point the posthuman age will begin. On the opposite side stand the followers of a priori "cyber-phobia", who fear new technical and technological advances under the influence of real cyber-threats with their destructive consequences of even global significance. Today, it is not only the younger generation that needs to be helped to take the right critical orientation so that humanity can make decisions and adopt attitudes that will ensure a peaceful life for future generations and its survival on this planet.

**Keywords:** trans- and post-humanism, enhancement, religion, human nature

*Tento príspevok vznikol vďaka podpore grantu APVV – 18-0103 Paradigmatické zmeny v nazeraní na vesmír a človeka z filozofickej, teologickej a fyzikálnej perspektívy (2019 – 2023).*

#### **Úvod**

V súčasnosti prebieha štvrtá priemyselná (kybernetická) revolúcia. Jej výsledky napomáhajú neustále sa zrýchľujúcemu komplexnému *vylepšovaniu* človeka, ostatných živých organizmov, ako aj umelých strojov (napr. robotov), technológií a systémov umelej inteligencie<sup>69</sup> (ďalej iba *UI*).

---

<sup>69</sup> Všeobecne sa ešte stále pod analogickým pojmom *umelá inteligencia* chápe stroj, ktorý vykonáva činnosti, pre ktoré sa vyžaduje inteligencia podľa ľudského uváženia a rozhodnutia (*The One Hundred Year Study on Artificial Intelligence [AI 100]*, 2021, s. 78).

Vylepšovanie človeka zahŕňa *transgresívne zmeny* jeho aktuálneho stavu z viacerých hľadísk. Ide o zmeny: 1. jeho *genetickej výbavy* (napr. génové modifikácie s terapeutickým alebo eugenickým zámerom), 2. jeho *psychofyzickej výbavy* (napr. vakcíny, biochemické a neuro-fyziologické inhibítory a stimulanty – tzv. „pilulky šťastia“ a pod.) a 3. prostredníctvom *technicko-technologického doplnenia* (napr. umelý náhradný orgán, srdcový defibrilátor, mozgový stimulátor, *kyborg* – kyberneticky upravený človek a pod.). Vo všeobecnosti možno povedať, že takéto vylepšovanie človeka sa deje prostredníctvom *manipulácie*. Všetky jej spôsoby pred nás jednoznačne kladú požiadavku *opatrnosti*. Vždy potrebujeme *zodpovedne zvážiť* možné riziká, hrozby a nebezpečenstvá, ktoré sa týkajú jednotlivcov, spoločností, ako aj budúcich generácií pri aplikácii vylepšujúcich nástrojov a postupov (Petrů, 2005, s. 165-247). Z týchto dôvodov ako aj z ďalších treba nutne a dôrazne hovoriť o komplexnom *kultúrnom (duchovnom a morálnom) vylepšovaní* človeka, ktoré má nadradene regulovať ostatné typy vylepšovania spôsobom, ktorý zaručí zachovanie jeho skutočnej hodnoty (Plašienková – Smolková, 2023, s. 102-122; Strahovnik, 2021, s. 37-44).

Čo sa týka *vylepšovania umelých strojov* (napr. robotov), *technológií a systémov UI* je potrebné, aby boli *pomocou* pre človeka a boli v službe celého ľudstva, preto ich vynálezenie, výroba a aplikácia má spĺňať etické požiadavky *transparentnosti, inklúzie, zodpovednosti, nestrannosti, spoľahlivosti, bezpečnosti a rešpektovania súkromia* (Šantavý, 2023, s. 26, 178-185, 194-196, 204, 229, 271). Napríklad kanadská medicínska platforma s umelou inteligenciou *BlueDot*<sup>70</sup>, ktorú založil lekár K. Khan, ako prvá varovala pred situáciou v čínskom Wu-chane už 31. decembra 2019 (Mihulka, 2020).

Na jar 2020 identifikovalo Svetové ekonomické fórum, ktoré založil v roku 1971 Klaus M. Schwab, desať technologických trendov, ktoré sa posilnili počas pandémie COVID-19: 1. *nakupovanie online a robotickú donášku*; 2. *rozšírenie digitálneho a bezkontaktného platenia*; 3. *zamestnanie „na diaľku“* (angl. *home office*); 4. *dištančné vzdelávanie*; 5. *telemedicínu*; 6. *online kultúru a zábavu*; 7. *ideu zraniteľnosti* dodávateľsko-odberateľského reťazca viazaného na byrokratický a personálny aparát; 8. *použitie technológie 3D tlače* na rýchlu a flexibilnú výrobu bez toho, aby sa vyžadoval zdĺhavý proces obstarávania a dlhé čakanie na doručenie zásielky (napr. na zmiernenie otrasov v dodávateľsko-odberateľskom reťazci z dôvodu zákazů vývozu osobných ochranných prostriedkov v niektorých krajinách); 9. *využitie*

---

<sup>70</sup> *BlueDot* využíva k monitorovaniu epidémií dômyselný algoritmus, s pomocou ktorého prehľadáva spravodajstvo v 65 jazykoch, sleduje oficiálne vyhlásenia a analyzuje i mnoho ďalších zdrojov informácií. Výstupom inteligencie *BlueDot* sú varovania pre zákazníkov platformy, aby si vyhli rizikových oblastiam. Výstupy systému *BlueDot* používajú napríklad zdravotníci v niekoľkých štátoch, letecké spoločnosti alebo vybrané nemocnice, ktorých zamestnanci sa nachádzajú v prvej línii boja s infekciami. Dostupné na internete: [https://bluedot.global/dt\\_team/dr-kamran-khan/](https://bluedot.global/dt_team/dr-kamran-khan/).



robotických prístrojov a dronov; 10. rozvoj 5G siete a IKT. Hlavné technológie štvrtej priemyselnej revolúcie (napr. *Big Data*, *cloud computing*, internet vecí [*IoT*] a *blockchain*) vytvárajú pre budúcnosť odolnejší systém riadenia dodávateľského reťazca tým, že zvyšujú presnosť údajov a podporujú ich zdieľanie (Xiao – Fan, 2020).

Koncom roka 2020 Schwab vydal globálnu analýzu sveta v pandémie s názvom *COVID-19: The Great Reset*. V tomto diele sa spomína okrem iných aj izraelský posthumanista Yuval N. Harari v súvislosti s *osobnou i sociálnou kontrolou*, ktorá sa zdokonalila a zvýšila počas pandémie COVID-19 a ktorú umožňujú súčasné nástroje IKT (napr. osobná elektronická kontrola aktuálneho zdravotného stavu, sociálny dohľad nad obyvateľmi a pod.) (Schwab – Malleret, 2020, s. 128, 205; Harari, 2020). Tému „veľkého resetu“ sa venovali účastníci 51. medzinárodného stretnutia koncom januára 2021, ktoré pravidelne organizuje Svetové ekonomické fórum vo švajčiarskom meste Davos.<sup>71</sup> Na tomto podujatí vystúpil aj Harari so svojimi názormi, ktoré sa uvádzajú ďalej spolu s inými od vybraných predstaviteľov trans- a posthumanizmu.

Koncom roka 2020 ďalej citovaný Zoltan I. Gyurko napísal na Twitteri: „*Koronavírus pomáha svetu pochopiť, prečo je rastúca viera v transhumanizmus potrebná a spravodlivá. Transhumanisti chcú odstrániť všetky choroby pomocou vedy a technológie. To by malo byť základným cieľom ľudstva a všetkých vlád.*“ (Huberman, 2020) Vo februári 2023 Gyurko povedal, že udalosť pandémie COVID-19 napomohla legitimizovať transhumanistické hnutie a pre ľudstvo je najlepšie splynúť s umelou inteligenciou, no možno sme podľa neho premeškali čas na to, aby išlo o rovnocenné partnerstvo (Graziani, 2023). Predstavitelia trans- a posthumanizmu majú vlastný pohľad na človeka, techniku, technológie a ich vylepšovanie, za ktorým sa skrýva nebezpečná technokratická (materialistická) paradigma, preto je potrebné sa kriticky venovať týmto názorom.

## Vybraní predstavitelia trans- a posthumanizmu

V tzv. postmodernom období 70-tych rokoch 20. storočia sa začali intenzívnejšie používať anglické pojmy *transhuman*<sup>72</sup> a *posthuman*<sup>73</sup>.

<sup>71</sup> Dostupné na internete: <https://sdg.iisd.org/events/world-economic-forum-annual-meeting-2021/>; <https://www.weforum.org/press/2020/06/the-great-reset-a-unique-twin-summit-to-begin-2021/>.

<sup>72</sup> Taliansky spisovateľ Dante Alighieri (1265 – 1321) použil ojedinelý výraz v podobe slovesa (tal. *trasumanar*), ktorým označil vzkriesené ľudské telo na konci sveta (Alighieri, 2003, s. 438; *Paradiso*, Canto I, 70-72: „*Trasumanar significar per verba / non si poria; però l'esempio basti / a cui esperienza grazia serba.*“). Všeobecne sa považuje za autora anglického výrazu *transhumanism* britský agnosticky zmyšľajúci zoológ a darwinistický evolucionista Sir Julian Sorell Huxley (1887 – 1975). Po prvý raz ho použil vo svojom diele *New Bottles for New Wine*

Predstavitelia súčasných komplexných (filozoficko-náboženských) smerov trans- a posthumanizmu vnímajú veľmi pozitívne výdobytky kybernetickej revolúcie a interpretujú ich vo svetle ideí novovekého myslenia, ktoré vyvrcholilo v osvietenskej dobe a vyústilo do filozofických smerov 19. storočia a prvej polovice 20. storočia. Predstavitelia trans- a posthumanizmu hlásajú relativistickú (funkcionalistickú) víziu *vylepšovania*, ktorého nositeľom je *cítiaca entita*. Do tejto kategórie zaraďujú nielen *živého človeka*, ale aj ostatné *živé organizmy* (rastliny a živočíchy) a *umelé stroje a systémy UI*, prípadne aj *mimozemšťanov* vzhľadom na dobývanie a odhaľovanie vesmíru (More, 1996). Transhumanizmus predstavuje prechodný smer alebo prechodné obdobie vzhľadom na budúcu predpokladanú *posthumánnu dobu*, v ktorej bude ťažko rozpoznatelný rozdiel medzi ľudským a iným („cítiacim“) subjektom (Bolter, 2016).

V roku 1973 americko-belgický mysliteľ iránskeho pôvodu Fereidoun M. Esfandiary (1930 – 2000) vydal svoj futuristický<sup>74</sup> manifest *Up-Wingers*, v ktorom nastolil revolučnú ideu nového humanizmu, ktorý ide ponad jeho „pravé“ a „ľavé“ krídlo (Esfandiary, 1973). V roku 1974 po prvýkrát použil Esfandiary anglický výraz *transhuman* na vyjadrenie tejto prevratnej spoločenskej zmeny, ktorú ďalej rozvíjal pod menom FM-2030 (Esfandiary, 1974; FM-2030, 1989). V roku 1983 Natasha Vita-Moreová, manželka vyššie citovaného Maxa Mora, vydala svoj *The Transhumanist Manifesto* (1983, 1998, 2008, 2020). Táto americká estetička považuje starnutie za chorobu, ktorú treba prekonať (aj estetickým) vylepšovaním v snahe po predĺžení života a v túžbe po nesmrteľnosti.<sup>75</sup> V roku 1985 americká radikálna socialistická feministka Donna Harawayová vydala *A Manifesto for cyborgs*. Predstavila v ňom kybernetické organizmy (hybridy stroja a živého organizmu) ako nový spoločenský *gender*<sup>76</sup>, ktorý sa neviaže ani na biologický druh, ani na sexuálne pohlavie (Haraway, 1985).

---

(1957) vo význame, v ktorom sa v súčasnosti nepoužíva. Podľa neho človek budúcnosti sa bude líšiť od predchádzajúceho novými myšlienkami, možnosťami a schopnosťami, pričom človek ako taký ostane človekom. Touto víziou Huxley nastolil všeobecnú ideu globálneho vylepšovania človeka, v ktorom ide o seba-transcendenciu ľudstva ako prírodného druhu (Huxley, 1957, s. 13-17).

<sup>73</sup> Anglický výraz *posthumanist culture* použil po prvýkrát egyptsko-americký literárny teoretik a spisovateľ Ihab Hassan (1925 – 2015) v roku 1977 na súhrnné vymedzenie postmodernej kultúry po druhej svetovej vojne (Hassan, 1977).

<sup>74</sup> V roku 1909 vydal taliansky básnik, prozaik a dramatik Filippo T. Marinetti (1876 – 1944) *Manifesto del futurismo*, v ktorom oslavoval násilnú anarchistickú revolúciu (Marinetti, 1914, s. 3-10). O desať rokov neskôr priľnul k fašistickému hnutiu B. Mussoliniho (1883 – 1945) (Marinetti, 1924).

<sup>75</sup> Dostupné na internete: <https://natashavita-more.com/transhumanist-manifesto/>.

<sup>76</sup> V polovici 20. storočia pôvodom novozélandský psychológ John Money (1921 – 2006) zaviedol anglický výraz *gender* na rozlíšenie sexuálnej role od biologického pohlavia (Money – Ehrhardt, 1972).

V roku 1998 predstavitelia hedonistického utilitarizmu Davide Pearce a Nick Bostrom z Oxfordskej univerzity založili *The World Transhumanist Association* (skrátene WTA alebo *Humanity+*), sídli v hlavnom meste Hartford (Connecticut, USA) (Pearce, 2015; Bostrom, 2005).<sup>77</sup> Jej program obsahuje *The Transhumanist Declaration* (1998, 2002, 2009) (Cordeiro, 2019, s. 71-72).<sup>78</sup> Ďalší oxfordskí myslitelia Ingmar Persson a Julian Savulescu aplikovali princíp funkcionalistického sebauvedomenia na definíciu osoby, ktorá by sa neviazala na biologický druh *Homo sapiens* (Person – Savulescu, 2010). V roku 2014 založil v Spojených štátoch amerických publicista Zoltan I. Gyurko politickú stranu *The United States Transhumanist Party*, ktorá presadzuje spoločenské uznanie práv aj pre neživé „cítiace“ tvory (umelé inteligencie a pod.) a ďalšie stratégie (Stolyarov II, 2019).<sup>79</sup> V roku 2017 Saudská Arábia udelila občianstvo robotovi menom *Sofia* s podobou ženy od dizajnéra Davida Hansona. Robot je naprogramovaný aj na emočné prejavy a stále ho zdokonaľujú (Stone, 2017).

Vyššie citovaný izraelský posthumanista Yuval N. Harari rozvinul ideu *dátaizmu*<sup>80</sup> ako nového techno-náboženstva, ktoré má spájať ľudí a v ktorom technológia nahradí boha a kult vystrieda oslava dát. Vo všeobecnosti považuje Harari náboženstvo/á pre človeka za najdôležitejšiu invenciu pri podmaňovaní zeme a pre prežitie. Božstvo chápe ako konštrukt. V súčasnosti potrebujeme nové náboženstvo, lebo *Homo sapiens* stráca kontrolu nad svetom a nastupuje moc biotechnológií a počítačových algoritmov, preto človek v súčasnej podobe predstavuje už *prekonaný algoritmus* (Harari, 2019, lok. 164, 252, 338, 358, 364). Harari preto vidí zachovanie ľudského druhu prostredníctvom vylepšených jedincov ako nadradených ostatným (Harari, 2019, lok. 233). Cieľom dátaizmu je tak *zbožštenie človeka* (Harari, 2019, lok. 25). Pomocou tejto koncepcie hrozí rozmach nespravodlivého triedenia a vyradovania tzv. (ekonomicky a vojensky) „neužitočných“ ľudí, ktorých prežitie je ohrozené, lebo sa rozhodli nevylepšovať, alebo sa nevedia vylepšovať (Harari, 2019, lok. 247, 300).

V predstavených trans- a posthumanistických ideách sa ozýva okrem iného novoveké baconovské očarenie vedou a technikou, materialistický imanentný svetonázor uzavretý pred transcendentnom, hoci je v istom zmysle otvorený pre svetové náboženstvá. Ďalej sa v nich ozýva (post)moderný funkcionalistický (relativistický) personalizmus a utilitarizmus, Nietzscheho idea nadčloveka; rezonuje v nich Darwinova idea evolučného výberu a Spencerova idea prežitia silnejšieho (t.j. vylepšeného). Dokáže však robot alebo systém UI nie iba empiricky a ekonomicky

<sup>77</sup> Dostupné na internete: <http://www.transhumanism.org/index.php/WTA/index/>.

<sup>78</sup> Dostupné na internete: [https://hpluspedia.org/wiki/Transhumanist\\_Declaration](https://hpluspedia.org/wiki/Transhumanist_Declaration).

<sup>79</sup> Dostupné na internete: [transhumanist-party.org](http://transhumanist-party.org); [www.zoltanistan.com](http://www.zoltanistan.com).

<sup>80</sup> Výraz *dáta-izmus* (angl. *data-ism*) použil po prvýkrát v roku 2013 konzervatívny novinár Davide Brooks vo svojom komentári na označenie aktuálnej filozofie, ako aj aktuálneho životného štýlu, v ktorých vládnu dáta (Brooks, 2013).

„vypočítať“, ale aj *hodnotovo* posúdiť stav a potreby človeka v jeho osobno-osobnostnej jedinečnosti a v individuálnej situácii v rámci daného spoločenstva?

### „Kresťanský“ transhumanizmus

V roku 2013 vznikla tiež v Spojených štátoch amerických na podnet softvérového experta Micaha Reddinga platforma *The Christian Transhumanist Association* (skrátene *Christianity+* alebo *C+*), ktorá spája tých, ktorí hľadajú v tzv. kresťanskom transhumanizme most medzi teológiou a technológiou/umelou inteligenciou pre zlepšenie života na zemi, čím chcú participovať na Božej činnosti vo svete (Redding, 2019).<sup>81</sup> V roku 2017 sa *Christianity+* stala súčasťou *The World Transhumanist Association*. Podľa Joshua M. Strahana technológia nás má posilniť, aby sme boli „viac ľudskejšími“. Potom budeme schopní sa viac pripodobniť Kristovi („poslednému človekovi“). Strahan si zároveň uvedomuje, že nie je jasné, či a ako technológia dokáže naplniť tento cieľ (Strahan, 2019, s. 819-820). Podľa protestantského teológa Ronalda Cole-Turnera transhumanizmus dáva kresťanom možnosti i výzvy premyslieť vlastné cesty kultúry budúcnosti (Cole-Turner, 2011, s. 1-18, 193-203). Filozof a hudobný skladateľ Simon Young predpokladá, že *Homo cyberneticus* nahradí *Homo sapiens* prostredníctvom kyborgizácie (Young, 2006, s. 27-30, 32, 34, 44, 116, 136). Kanadský filozof Mark Walker predpokladá, že genetické vylepšovanie zabezpečí kresťanom rast v čnostiach a posväcovaní. Walker je presvedčený, že duchovný rozvoj môže ťažiť z technologického vylepšovania, ktoré zabezpečí biologickú nadstavbu nášho ľudstva. Podľa neho najmä technológie genetického (somatického a zárodočného) inžinierstva môžu posilniť ľudskú čnosť (Walker, 2018; Walker, 2009).

Americká autorka Inessa Leeová eklekticky a neoprávnene spája idey marxizmu a (deisticky chápaného) kresťanstva pri koncipovaní *transhumanistickej rovnostárskej sociálno-ekonomickej teórie*, ktorej cieľom je nový raj na zemi v tejto post-kresťanskej dobe. Leeová vychádza z predpokladu, že nové technológie skončujú so sociálnou stratifikáciou prostredníctvom rovnomerného prerozdelenia zdrojov v ére technologickej singularity. Podľa nej je súčasná sociálna stratifikácia výsledkom nerovnomerného rozloženia zdrojov na planéte. Je to hlavný dôvod ľudského utrpenia, nepokojov a vojen. So zámerom ukončiť chudobu a dosiahnuť svetový mier, aby sa zdroje materiálneho bohatstva rozdeľovali rovnostársky, treba zrušiť súkromné vlastníctvo. Pomocou nových technológií sa zabezpečí riadenie sveta umelou inteligenciou, ktorá bude rovnomerne rozdeľovať dobrá, čím sa ukončí sociálno-ekonomická nerovnosť, choroby a utrpenie. Toto nové rovnostárstvo má prekonať kapitalizmus. Pomocou pokrokovej

<sup>81</sup> Dostupné na internete: <https://www.christiantranshumanism.org>.

transhumanistickej – nenásilnej a nevyhnutnej – revolúcie sa nastolí nový raj na zemi v mene Trojjediného Boha v podobe beztriednej spoločnosti, ktorú budú riadiť roboty a systémy UI a všetko bude spoločné (Lee, 2019, s. 854-862).

„Kresťanský“ transhumanizmus je prejavom *post-osvietenského sekulárneho kresťanstva*, ktoré je nepravou podobou toho novozákonného, preto je potrebné ho očistiť a vrátiť ho späť k jeho pôvodnému evanjeliovému základu, o čo sa pokúšajú kritici „kresťanského“ transhumanizmu. Názory niektorých z nich sa uvádzajú v nasledujúcej stati.

### **Kritika (aj „kresťanského“) transhumanizmu**

Mnohí kresťanskí myslitelia sú (teologicko-eticky) *kritickí a opatrní* voči (biochemickému, génovému a technickému) vylepšovaniu človeka v zmysle umierneného biblického antropocentrizmu (Gn 1,28) s jeho morálnymi implikáciami a ktorí sú zároveň verní kresťanskému vyznaniu. Podľa ich názoru má byť človek zodpovedným správcom tejto zeme a tak spolupracovať na rozvoji stvorenia prostredníctvom jeho zvelaďovania prírodnými, prirodzenými i umelými (technickými) nástrojmi v súlade s Božím zákonom (Dein, 2019). Katolícka teologička Alison Bendersová je presvedčená, že genetické vylepšenie nás môže predisponovať k dobrým skutkom a morálnemu vylepšovaniu, ale nedokáže prispieť k posväcovaniu, ktoré vyžaduje ľudskú snahu na spolupráci s Božou milosťou pri budovaní pokojného spolunažívania (Benders, 2018).

Podobný názor zastáva protestantský teológ Braden Molhoek, ktorý je presvedčený, že genetické inžinierstvo hoci má schopnosť vylepšiť biologické predpoklady k mravnému správaniu, no nedokáže zabezpečiť mravnú čnosť, pretože ide o trvalú a stálu dispozíciu, ktorá sa má získať a rozvíjať v priebehu života (Molhoek, 2018). Metodistický teológ Alan Weissenbacher upozorňuje, že genetické a technologické vylepšovanie človeka môže spochybniť jeho slobodnú vôľu, preto zdôrazňuje, aby sa chránili jeho práva kognitívnej slobody, duševnej integrity a psychologickej kontinuity (Weissenbacher, 2018).

Podobne podľa pravoslávnych teológov – ukrajinského biológa Gayla E. Woloschaka a amerického mysliteľa Iana Currana, ktorý kritizuje Harariho idey –, ak by bolo možné genetickým alebo technickým vylepšením vytvoriť čnostného človeka bez náročnej práce a angažovanosti, ktorá je potrebná zo strany človeka, nie je jasné, kde a aké má miesto slobodná vôľa, ktorá je potrebná, aby sa človek podriadil Božiemu daru posväcovania skrze Krista, vteleného Božieho Syna, v moci Ducha Svätého a nechal sa ním viesť v raste vo svätosti (Woloschak, 2018; Curran, 2017).

Genetička a teologička Celia Deane-Drummondová, riaditeľka *Laudato Si' Research Institute and Senior Research Fellow in Theology*

(*Campion Hall, University of Oxford*), označuje pod *hyperhumanizmom* presvedčenie, že ľudstvo má pod kontrolou svojou vlastnú históriu a evolučnú budúcnosť. Podľa nej takéto presvedčenie je skôr znakom veľkej pýchy s politickým eugenickým podfarbením (Deane-Drummond, 2009, s. 285). Podobne rímsko-katolícka morálna teologička Lisa Fullamová je presvedčená, že genetické vylepšovanie ako také nemôže v princípe zaručiť čnostné konanie (kritizujúci vyššie spomenutý Walkerov prístup). Podľa nej je neplodné pokúšať sa geneticky upraviť čnostný život, hoci by prenatálna úprava genómu v zásade mohla vytvoriť požadované vlastnosti a predisponovať človeka k určitému správaniu po narodení. Avšak takéto vylepšené vlastnosti nemožno stotožňovať s čnosťami, ktoré sa získavajú sebadisciplínou. Fullamová sa obáva, že eugenické modifikácie génov sa stanú predmetom voľného trhu, čo môže viesť k ďalším prejavom sociálneho hriechu (Fullam, 2018).

Podľa kresťanského teológa Todda T. W. Dalého z *Urbana Theological Seminary* (Champaign, Illinois, USA) si predstavitelia transhumanizmu zamieňajú rajský strom poznania so stromom života, od ktorého sme sa Adamovým hriechom odvrátili, ale ktorý prišiel neskôr v podobe Kristovho kríža a zmŕtvychvstania. V ňom už bola smrť porazená a v ňom máme prísľub nádeje na vzkriesenie tela na konci vekov. Z toho vyplýva požiadavka podriadiť snahu o dlhší a zdravší život vyššiemu cieľu, ktorým je formovanie na Kristov obraz vzhľadom na večnú blaženosť, v ktorej budeme hľadiť na Boha v jeho sláve nie ako „odtelesnené“ duše alebo „nahranej mysle“, ale ako živé vtelené bytosti (Daly, 2011, s. 139-140).

Protestantský teológ a pastor *The Church of the Nazarene* Thomas J. Oord, ktorý sa inšpiruje dielami anglikánskeho metodistického teológa Johna Wesleyho (1703 – 1791), vytvoril koncept otvorenej vzťahovej teológie na komplexnom koncepte kresťanskej lásky, ktorá zasahuje telesnú (biologickú), duševnú, duchovnú a spoločenskú dimenziu ľudského života podľa vzoru zjavenej a nekontrolovateľne činnej trojičnej Božej lásky vo svete. Oord tvrdí, že vylepšovanie nám môže pomôcť pripodobniť sa Kristovi tým, že posilní naše fyzické a mentálne schopnosti, čím nám umožní lepšie milovať a slúžiť druhým, aby sme boli viac súcitnejšie milujúcimi ľuďmi a tak budovali pokojné medziľudské spolunažívanie vo svete, pričom musíme zachovávať primát Božej (kresťanskej) lásky (Oord, 2015, s. 69, 77-78; Redding – Oord, 2015).

Americký luteránsky teológ Theodor F. Peters čiastočne uznáva snahu transhumanistov o „zdravší“ svet; no je presvedčený, že čnostné konanie sa nedá naprogramovať ani geneticky, ani technologicky. Považuje trans- a posthumanistické idey za naivnú utópiu, lebo vychádzajú z falošného predpokladu o bezhraničnej evolúcii a nekonečnom pokroku v nej, pričom zanedbávajú ľudskú možnosť k deštruktívnej nespravodlivosti (Peters, 2022, s. 23). Americký právnik a predseda *Discovery Institute's Center on Human Exceptionalism* (Seattle, štát Washington, USA) Wesley J. Smith považuje

transhumanizmus za eugeniku (Smith, 2022b) a za nové náboženstvo (Smith, 2015); odmieta Harariho názory o nevylepšíených ľuďoch a odmieta tiež ideu „kresťanského“ transhumanizmu, ktorú označil za oxymoron (Smith, 2022a, Smith 2012).

## Záver

Zo súčasných trans- a posthumanistických ideí, z ktorých sme niektoré predstavili v tomto príspevku, vyplýva aktuálna potreba znovu vysvetliť okrem mnohých ďalších základné antropologické a morálne idey z filozofického i teologického hľadiska. Tieto idey sa týkajú človeka ako neopakovateľnej bytosti, jeho zodpovednosti, mravných pravidiel a hodnôt (napr. čnosti), (mravného) šťastia a spoločného dobra (vrátane miery a pokoja). Človek je *viac než* algoritmus, mravný subjekt je *viac než* „cítiača“ entita, mravné dobro a čnosť sú *viac než* výstup dát alebo vylepšovania, šťastie je *viac než* hedonistické uspokojenie potrieb, spoločné dobro je *viac než* výsledok kybernetických výpočtov a ich funkcionalistického uplatňovania a kontroly v praxi. Ide tu o zachovanie jedinečnosti človeka a o prežitie ľudstva do budúcnosti, lebo nám hrozia okrem ďalších nespravodlivých následkov vzťahujúce sa rozličné neopravné manipulácie a neoprávnená kybernetická kontrola globálneho charakteru.

*Tento príspevok vznikol vďaka podpore grantu APVV – 18-0103 Paradigmatické zmeny v nazeraní na vesmír a človeka z filozofickej, teologickej a fyzikálnej perspektívy (2019 – 2023).*

## Bibliografia

- Alighieri, D. 2003. *Divina Commedia. Inferno – Purgatorio – Paradiso*. Edizione integrale. Roma: Newton Compton. 672 s. ISBN 88-79835823.
- Benders, A. 2018. Genetic Moral Enhancement? Yes. Holinnes? No. In *Theology and Science*. 16 (3), 308-318. ISSN 1474-6719. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1080/14746700.2018.1488521>.
- Bolter, J.D. 2016. Posthumanism. In *International Encyclopedia of Communication Theory and Philosophy*. K. Bruhn Jensen, R. T. Craig, J. D. Pooley and E. W. Rothenbuhler. Eds. John Wiley & Sons, s. 1-8. ISBN 9781118290736. Dostupné na internete: DOI: 10.1002/9781118766804.wbiect220.
- Bostrom, N. 2005. A History of Transhumanist Thought. In *Journal of Evolution and Technology*. 14 (1), 1-25. ISSN 1541-0099. Dostupné na internete: <https://jetpress.org/volume14/bostrom.pdf>; <https://www.nickbostrom.com/papers/history.pdf>.

- Brooks, D. 2013. Opinion. The Philosophy of Data. In *New York Times* (4. 2.). Dostupné na internete: 417 s. <https://www.nytimes.com/2013/02/05/opinion/brooks-the-philosophy-of-data.html>.
- Cole-Turner, R. ed. 2011. *Transhumanism and Transcendence. Christian Hope in an Age of Technological Enhancement*. Washington: Georgetown University Press. 219 s. ISBN 978-1-58901-780-1.
- Cordeiro, J.L. 2019. The Boundaries of the Human: From humanism to transhumanism. In Lee, N. ed. *The Transhumanism Handbook*. Cham: Springer, s. 63-74. ISBN 978-3-030-16919-0.
- Curran, I. 2017. The Incarnation and the Challenge of Transhumanism (6.11.). In *The Christian Century*. Dostupné na internete: <https://www.christiancentury.org/review/books/incarnation-and-challenge-transhumanism>.
- Daly, T.T.W. 2011. Transhumanism and Christian *Theosis* in Critical Perspective. In Cole-Turner, R. ed. *Transhumanism and Transcendence: Christian Hope in an Age of Technological Enhancement*, s. 131-144. ISBN 978-1-58901-780-1.
- Deane-Drummond, C. 2009. *Christ and Evolution: Wonder and Wisdom*. Minneapolis: Fortress Press. 300 s. ISBN 978-0-8006-4013-2.
- Dein, S. 2019. Transhumanism and Health: A Christian Perspective. In *Journal of Religion and Theology*. 3 (4), 11-18. ISSN 1115-814X. Dostupné na internete: <https://www.sryahwpublications.com/journal-of-religion-and-theology/pdf/v3-i4/2.pdf>.
- Esfandiary, F.M. 1973. *Up-Wingers: A Futurist Manifesto*. New York: John Day Company. 81 s. ISBN 0381900088. E-Reads. Dostupné na internete: <https://slowlorisblog.files.wordpress.com/2015/05/esfandiary-up-wingers-a-futurist-manifesto.pdf>.
- Esfandiary, F.M. 1974. Transhumans – 2000. In Tripp, M. ed. *Woman in the Year 2000*. New York: Arbor House, s. 291-298. ISBN 0-87795-091-1.
- FM-2030. 1989. *Are You a Transhuman? Monitoring and Stimulating Your Personal Rate of Growth In a Rapidly Changing World*. New York: Warner Books. 227 s. ISBN 0-446-38806-8.
- Fullam, L. 2018. Genetically Engineered Traits versus Virtuos Living. In *Theology and Science*. 16 (3), 319-329. ISSN 1474-6719. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1080/14746700.2018.1488522>.
- Graziani, V. 2023. Transhumanism in the Age of Chatgpt: Five Thoughts from Transhumanist Zoltan Istavan (interview, 22.2.). Dostupné na internete: <https://www.su.org/blog/transhumanism-in-the-age-of-chatgpt-five-thoughts-from-transhumanist-zoltan-istavan>.



- Harari, Y.N. 2019. *Homo Deus. Stručná história zajtrajška (Homo Deus: A Brief History of Tomorrow, 2015)*. E-book. Bratislava: AKTUEL. 427 lok. ISBN 978-80-8172-033-8.
- Harari, Y.N. 2020. The World after Coronavirus. In *Financial Times* (20.3.). ISSN 2770-4769. Dostupné na internete: <https://www.ft.com/content/19d90308-6858-11ea-a3c9-1fe6fedcca75>.
- Haraway, D. 1985. A Manifesto for Cyborgs: Science, Technology, and Socialist Feminism in the 1980s. *Socialist Review* 80 (March, April), 65-107. ISSN 0141-2442. Dostupné na internete: [https://pages.mtu.edu/~jdslack/readings/CSReadings/Haraway\\_Manifesto\\_for\\_Cyborgs.pdf](https://pages.mtu.edu/~jdslack/readings/CSReadings/Haraway_Manifesto_for_Cyborgs.pdf).
- Hassan, I. 1977. Prometheus as Performer: Toward a Posthumanist Culture? In *The Georgia Review*. 31 (4), 830-850. ISSN 0016-8386.
- Huberman, J. 2020. *A Crisis of Confidence or Rebirth of Conviction? Transhumanists and their Critics in the Age of a Global Pandemic*. (1.12.). Dostupné na internete: <https://www.cambridgeblog.org/2020/12/a-crisis-of-confidence-or-rebirth-of-conviction-transhumanists-and-their-critics-in-the-age-of-a-global-pandemic/>.
- Huxley, J. 1957. *New Bottles for New Wine*. London: Chatto & Windus. 318 s. Dostupné na internete: <https://archive.org/details/NewBottlesForNewWine/page/n7/mode/2up>.
- Lee, I. 2019. Equalism: Paradise Regained. In Lee, N. ed. *The Transhumanism Handbook*. Cham: Springer, s. 849-863. ISBN 978-3-030-16919-0.
- Marinetti, F.T. 1914. *I Manifesti del futurismo*. Firenze: Lacerba. 182 s. Dostupné na internete: <https://archive.org/details/imanifestidelfut00mariuoft/page/n5/mode/2up>.
- Marinetti, F.T. 1924. *Futurismo e fascismo*. Foligno: Franco Campitelli. 249 s. Dostupné na internete: [https://books.google.sk/books?id=4Bq6eQPj8DMC&printsec=frontcover&dq=Futurismo+e+fascismo&hl=sk&sa=X&redir\\_esc=y#v=onepage&q=Futurismo%20e%20fascismo&f=false](https://books.google.sk/books?id=4Bq6eQPj8DMC&printsec=frontcover&dq=Futurismo+e+fascismo&hl=sk&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=Futurismo%20e%20fascismo&f=false).
- Mihulka, S. 2020. *První varování před koronavirem Wuhan poslala umělá inteligence BlueDot* (26.1.). Dostupné na internete: <https://www.osel.cz/11002-prvni-varovani-pred-koronavirem-wuhan-poslala-umela-inteligence-bluedot.html>.
- Molhoek, B. 2018. Raising the Virtuous Bar: The Underlying Issues of Genetic Moral Enhancement. In *Theology and Science*. 16 (3), 279-287. ISSN 1474-6719. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1080/14746700.2018.1488474>.

- Money, J. – Ehrhardt, A.A. 1972. *Man & Woman. Boy & Girl. The Differentiation and Dimorphism of Gender Identity from Conception to Maturity*. Baltimore: The Johns Hopkins Univeristy Press. 332 s. ISBN 0-8018-1405-7.
- More, M. 1996. *Transhumanism. Towards a Futurist Philosophy*. 7 s. Dostupné na internete: <https://ildodopensiero.it/wp-content/uploads/2019/03/max-more-transhumanism-towards-a-futurist-philosophy.pdf>.
- Oord, T.J. 2015. *The Uncontrolling Love of God. An Open and Relational Account of Providence*. Illinois: IWP, 2015. 229 s. ISBN 978-0-8308-9901-2.
- Pearce, D. (2015). *The Hedonistic Imperative*. 128 s. Dostupné na internete: <https://archive.org/details/the-hedonistic-imperative>; <https://www.hedweb.com/index.html>.
- Person, I. – Savulescu, J. 2010. Moral Transhumanism. In *The Journal of Medicine and Philosophy*. 35 (6), 656-669. ISSN 1744-5019. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1093/jmp/jhq052>.
- Peters, T.F. 2022. *Homo Deus* or Frankenstein's Monster?: Religious Transhumanism and Its Critics. In Gouw, A.M. – Green, B.P. – Peters, T. eds. *Religious Transhumanism and Its Critics*. Maryland – London: The Rowman & Littlefiled Publishing Group, s. 3-30. ISBN 978-1-4985-8414-2.
- Petrů, M. 2005. *Možnosti transgrese. Je třeba vylepšovat člověka?* Praha: TRITON. 268 s. ISBN 80-7254-610-4.
- Plašienková, Z. – Smolková, E. 2023. Will Transhumanist Ideas Lead to a Paradigm Change in Human Nature? In Plašienková, Z. ed. *The Image of Man and the Universe. Interdisciplinary Perspectives and Challenges*. Bratislava: Comenius University Bratislava, s. 102-122. ISBN 978-80-223-5661-9.
- Redding, M. – Oord, T.J. 2015. *Ep 9 Thomas Jay Oord and the Open Future of God* (interview, 23.11.). Dostupné na internete: <https://www.christiantranshumanism.org/podcast/9/>.
- Redding, M. 2019. Christian Transhumanism: Exploring the Future of Faith. In Lee, N. ed. *The Transhumanism Handbook*. Cham: Springer, s. 777-794. ISBN 978-3-030-16919-0.
- Schwab, K. – Malleret, T. 2020. *COVID-19: The Great Reset*. Colongy/Geneva: World Economic Forum – Forum Publishing. 212 s. ISBN 978-2-940631-11-7. Dostupné na internete: <https://straight2point.info/wp-content/uploads/2020/08/COVID-19 - The-Great-Reset-Klaus-Schwab.pdf>.
- Smith, W.J. 2012. "Christian transhumanism" in an oxymoron. In *First Things* (21.4.). Dostupné na internete: <https://www.firstthings.com/blogs/firstthoughts/2012/04/christian-transhumanist-is-an-oxymoron>.

- Smith, W.J. 2015. Even materialists crave religion. In *First Things* (12.6.). Dostupné na internete: <https://www.firstthings.com/web-exclusives/2015/06/even-materialists-crave-religion>.
- Smith, W.J. 2022a. The impossibility of christian transhumanism. In *Humanize Today* (24.3.). Dostupné na internete: <https://humanize.today/2022/03/the-impossibility-of-christian-transhumanism/>
- Smith, W.J. 2022b. Transhumanism is pure eugenics. In *Evolution News & Science Today* (27.4.). Dostupné na internete: <https://evolutionnews.org/2022/04/transhumanism-is-pure-eugenics/>.
- Stolyarov II, G. 2019. The United States Transhumanist Party and the Politics of Abundance. In Lee, N. ed. *The Transhumanism Handbook*. Cham: Springer, s. 89-149. ISBN 978-3-030-16919-0.
- Stone, Z. 2017. Everything You Need To Know About Sophia, The World's First Robot Citizen. In *Forbes* (7.11.). ISSN 2609-1445. Dostupné na internete: <https://www.forbes.com/sites/zarastone/2017/11/07/everything-you-need-to-know-about-sophia-the-worlds-first-robot-citizen/?sh=497dce6d46fa>.
- Strahan, J.M. 2019. Thinking Like a Christian About Transhumanism. In Lee, N. ed. *The Transhumanism Handbook*. Cham: Springer, s. 805-821. ISBN 978-3-030-16919-0.
- Strahovnik, V. 2021. Virtues and transhumanist human enhancement. In Petkovšek, R. & Žalec, B. eds. *Transhumanism as a Challenge for Ethics and Religion*. Münster: LIT Verlag, s. 37-44. ISBN 977-3-643-96297-3.
- Šantavý, P. 2023. *Umelá inteligencia – dobrý sluha a zlý pán?* Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2023. 309 s. ISBN 978-80-88696-91-9. Dostupné na internete: <https://peter.santavy.cloud/data/uploads/docs/kniha-umela-inteligencia-dobry-sluha-a-zly-pan.pdf>; [https://frcth.uniba.sk/fileadmin/rkcmbf/fakultna\\_kniznica/Kniha-Umela\\_inteligencia-dobry\\_sluha\\_a\\_zly\\_pan.pdf](https://frcth.uniba.sk/fileadmin/rkcmbf/fakultna_kniznica/Kniha-Umela_inteligencia-dobry_sluha_a_zly_pan.pdf).
- The One Hundred Year Study on Artificial Intelligence: Gathering Strength, Gathering Storms [AI 100]*. 2021. 82 s. Dostupné na internete: [https://ai100.stanford.edu/sites/g/files/sbiybj18871/files/media/file/AI\\_100Report\\_MT\\_10.pdf](https://ai100.stanford.edu/sites/g/files/sbiybj18871/files/media/file/AI_100Report_MT_10.pdf).
- Young, S. 2006. *Designer Evolution: A Transhumanist Manifesto*. Amherst: Prometheus Book. 417 s. ISBN 978-1591022909.
- Xiao, Y. – Fan, Z. 2020. 10 Technology Trends to Watch in the COVID-19 Pandemic (27.4.). Dostupné na internete: <https://www.weforum.org/agenda/2020/04/10-technology-trends-coronavirus-covid19-pandemic-robotics-telehealth/>.

- Walker, M. 2009. Enhancing genetic virtue. In *Politics and the Life Sciences*. 28 (2), 27-47. ISSN 1471-5457. Dostupné na internete: [https://doi.org/10.2990/28\\_2\\_27](https://doi.org/10.2990/28_2_27).
- Walker, M. 2018. Genetic Engineering, Virtue-First Enhancement, and Deification in Neo-Irenaean Theodicy, Theology and Science. In *Theology and Science*. 16 (3), 251-272. ISSN 1474-6719. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1080/14746700.2018.1488472>.
- Weissenbacher, A. 2018. Defending Cognitive Liberty in an Age of Moral Engineering. In *Theology and Science*. 16 (3), 288-300. ISSN 1474-6719. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1080/14746700.2018.1488476>.
- Woloschak, G.E. 2018. Can We Genetically Engineer Virtue and Deification? In *Theology and Science*. 16 (3), 300-307. ISSN 1474-6719. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1080/14746700.2018.1488477>.

**doc. ThDr. Michal Vivoda, PhD.**

Katedra systematickej teológie

Univerzita Komenského v Bratislave, Rímskokatolícka cyrilometodská  
bohoslovecká fakulta

Kapitulská 26, 814 58 Bratislava

*vivoda1@uniba.sk*

## **Analyza hodnotového systému študentov terciárneho vzdelávania vzhľadom na motiváciu k prosociálnemu správaniu (vplyvom pandémie COVID-19)**

### **Analysis of the value system of tertiary education students with regard to the motivation for prosocial behavior (due to the impact of the COVID-19 pandemic)**

Zdenka Zastková

#### **Abstract**

We deal with the analysis of the value system of university students, their attitudes towards values and motivation for behavior, focusing on the comparison of the mentioned variables before and after the Covid-19 pandemic situation. Through the results of the questionnaire of prosocial tendencies towards behavior (PTM - Carlo, Randall, 2002) and the HO-PO-MO questionnaire (Vonkomer, 1991), we clarify how values (and their changes) correspond to tendencies in the prosocial behavior of future teachers, while values and we can consider value orientations as a predictor and regulator of social behavior.

**Keywords:** Values. Attitudes. Motivation. Students of teacher study programs. Prosocial behavior. Consequences of the Covid-19 pandemic.

#### **Úvod**

Učiteľská profesia stojí v centre odbornej i laickej pozornosti od nepamäti. Práve táto profesia by mala korešpondovať s potrebami spoločnosti a mala by byť pre rozvoj spoločnosti prospešná. Aké hodnoty učiteľ zastáva, k takým bude s vysokou pravdepodobnosťou viesť aj svojich žiakov. Ukotviť problematiku hodnôt nie je pritom vôbec jednoduché. Tento interdisciplinárny pojem možno analyzovať z pohľadu filozofie, sociológie, pedagogiky, etiky a taktiež psychológie. Nás zaujímajú hodnoty a hodnotové orientácie z hľadiska štruktúry osobnosti v zmysle zameranosti na tie hodnoty, ktoré potom tvoria hodnotovú orientáciu človeka.

#### **Hodnoty, postoje a motivácia k správaniu**

Problematika poznania hodnotovej orientácie tvorí určitú sústavu pozitívnych a negatívnych cieľov snaženia sa osobnosti. Hodnoty môžeme

chápať ako kritériá posudzovania okolitého sveta a seba samého (Vágnerová, 2020). Pre pochopenie motivácie k správaniu uvádzajú Pardel a Boroš (1975, s. 203) hlavné znaky motivácie:

1. **Aktivácia správania** – znamená, že motivované správanie sa prejavuje aktivizáciou, pričom za činitele energizujúceho správania považujeme senzorické podmienky a učenie alebo nedostatkové stavy organizmu (napr. hlad, smäd...). V tomto kontexte zohrávajú kľúčovú úlohu *pudy, inštinky a potreby*. Potreby možno ďalej rozčleniť na organické – potrava, spánok, dýchania a pod. a sekundárne – sociálne, kultúrne, duchovné, ktoré vznikli na základe interakcie človeka s prostredím v procese socializácie.
2. **Smerovosť** – znamená obsahovú a hodnotovú náplň aktivizácie, t. j. preferenciu. Komponenty určujúce smerovosť správania a zameranosť osobnosti predstavujú *postoje, záujmy a hodnoty*. Vzhľadom k tomu, že dotazníkom skúmame postoje k hodnotám, stručne tento pojem objasníme. Pardel a Boroš (1975) chápu postoj ako trvalú sústavu pozitívnych alebo negatívnych hodnotení, emocionálneho cítenia alebo tendencií konať v smere či v protismere vzhľadom na spoločenské objekty. Z uvedeného je zrejmé, že postoj integruje 3 zložky:
  - poznávaciu – predstavujú ju názory jedinca o nejakom predmete alebo jave,
  - citovú – obsahuje emócie spojené s určitým predmetom,
  - konatívnu – reprezentuje tendenciu ku konaniu.
3. **Cieľovosť** – znamená úsilie alebo zámer dosiahnuť cieľ. Dominantným komponentom cieľovosti správania je *cieľ, vôľa, ašpirácie*.

Vzhľadom k uvedenému možno konštatovať, že motivácia k správaniu je ovplyvnená fyziologicky (pohnútkou k správaniu je pud alebo potreba) a psychosociálne (pohnútkou k správaniu je záujem, postoj a hierarchia potrieb).

Podľa Vágnerovej (2020) možno podľa obsahu orientačne rozčleniť hodnoty na materiálne a nemateriálne, osobné a sociálne, zahrňujúce iných ľudí alebo nadosobné duchovné a morálne hodnoty. Je potrebné akceptovať, že pohľadov na hodnoty môže byť niekoľko. Pasternáková (2017) uvádza hodnoty ako všeobecné ciele o ktoré usilujeme, hodnoty ako prostriedky, ktoré využívame pri dosahovaní cieľov, hodnoty ako podstata toho, kvôli čomu usilujeme o nejaký cieľ, ale aj hodnoty ako kritériá hodnotenia a posudzovania predmetu či udalostí nášho života.

## Prosociálne správanie

V kontexte motivácie k sociálnemu správaniu rozlišujeme viaceré formy správania: *kooperatívne správanie*, *súperivé správanie*, *hostilné správanie*, *agresívne správanie* a *prosociálne správanie* (Verešová a kol., 2007, s. 166-167). Prosociálne správanie, ktoré je predmetom nášho záujmu, sa vzťahuje sa na činnosti konané s úmyslom pomôcť alebo prispieť inej osobe bez očakávania odmeny za toto správanie. O tom, že prosociálne správanie je čiastočne motivované ziskom, formalizovala Einsenberg (1986), ktorá klasifikovala vývoj prosociálneho správania do niekoľkých úrovní:

- *Hedonistická, na seba zameraná orientácia* – motív pomoci je spojený s možným profitom k vlastnej osobe.
- *Orientácia zameraná na potreby* – motívom je uspokojenie potrieb iných osôb, dokonca aj vtedy, ak by sa tieto potreby mohli dostať do konfliktu s vlastnými potrebami.
- *Orientácia na sociálne uznanie, ocenenie* – motívom je spoločenská akceptácia, pričom motívy pomáhania nie sú vopred premyslené.
- *Sebareflektujúca empatická orientácia* – motív pomáhania je spojený s empatickým záujmom o iných a hodnotením, či vlastné správanie vedie k pozitívnemu prežívaniu alebo pocitom viny.
- *Prechodná úroveň* – motívom pomáhania sú zvnútornené normy a hodnoty, zmysel pre povinnosť a zodpovednosť. Pomáhajúci je zameraný na blaho spoločnosti, ochranu práv a dôstojnosti iných.
- *Štádium s pevne interiorizovanými normami* – vyváženosť medzi rešpektom k vlastnej osobe a druhým ľuďom.

Z odlišného uhla pohľadu vznik a modifikáciu prosociálneho správania spomína aj Verešová (2007, s. 178) a zaraďuje k nim:

- *Kognitívne činitele* – schopnosť vnímať a chápať situáciu tak, ako ju vníma druhá osoba (decentrácia), kvalita morálneho úsudku.
- *Motivačné činitele* – empatia, záujem človeka o potreby a dobro iného, všeobecná zameranosť pomáhať, hodnoty prisudzované aktivitám kooperácie, darovania, štedrosti, pomáhania.
- *Situačné činitele* – sociálne normy a pravidlá, podmienky pre pozitívne prosociálne správanie, ktoré sa výchovou stáva stabilnejším (v kladnom aj zápornom smere).

Z toho vyplýva, že na utváranie prosociálneho správania *sú nutné skúsenosti* človeka, v ktorých interiorizuje postoje a hodnoty a príležitosti k sociálnej interakcii, v rámci ktorej dochádza k posilneniu alebo zoslabovaniu prejavov správania.

Kategorizáciu typov prosociálneho správania identifikovali Carlo a Randall (2002, s. 32), pričom vychádzajú z tendencií človeka správať sa prosociálne v rôznych kontextoch. Rozlišujú:

1. *Altruistické prosociálne správanie* (altruistic) – dobrovoľná pomoc motivovaná predovšetkým záujmom o potreby a blaho iného, ktorá je sprevádzaná nákladmi zo strany pomáhajúceho. Primárne motívy altruistického správania sú sympatie a zvnútornené normy / princípy.
2. *Vyžiadané prosociálne správanie* (compliant) – pomáhanie na základe verbálnej alebo neverbálnej žiadosti. Zväčša býva častejšia ako spontánna pomoc. Motivácia k vyžiadanému prosociálnemu správaniu pravdepodobne súvisí s vyššou úrovňou morálneho usudzovania orientovaného na dosahovanie sociálneho uznania, ale i s vyššou úrovňou prijímania perspektívy a súcitu.
3. *Emocionálne prosociálne správanie* (emotional) – orientácia na pomoc iným za okolností evokujúcich silné emócie. Situácie s emocionálne sýteným kontextom môžu viesť k nadmernému rozrušeniu, až tiesni, alebo k vyvolaniu súcitu. Pomáhanie je teda silne motivované súcitom, ktorý zodpovedá tendencii pomáhajúcich orientovať sa viac na druhých než na vlastnú osobu, a tiež vysokou úrovňou empatie.
4. *Verejné prosociálne správanie* (public) – pomoc, ku ktorej dochádza za účasti publika a verejnosti, pričom toto správanie je čiastočne motivované získaním súhlasu, ocenenia, akceptácie a rešpektu od ostatných, čo vedie k zvýšeniu vlastnej sebahodnoty. Nedôvera vo vlastné kompetencie pred inými ľuďmi môže inhibovať poskytnutie pomoci.
5. *Anonymné prosociálne správanie* (anonymous) – pomoc vykonaná bez vedomia toho, komu pomáhame. Motiváciou k tomuto typu prosociálneho správania je prežívanie pozitívnych emócií po vykonaní dobrého skutku.

*Prosociálne správanie v kríze* (dire) – pomoc v naliehavej, núdzovej situácii.

## **Covid-19 a jeho implikácie**

V súčasnosti sú už pomerne dobre známe dôsledky vplyvu reštriktívnych opatrení, ktoré vyplynuli z pandemickej situácie Covid-19. V oblasti školstva, s akcentom vplyvu dôsledkov na študentov, ich sumarizovala Slovenská akreditačná agentúra pre vysoké školstvo /ďalej SAAVŠ). Z mnohých výsledkov vyberáme nasledovné (SAAVŠ, s. 2-3):

- V zmysle pozitívnych zistení možno konštatovať, že spokojných študentov bolo viac ako nespokojných; E-learning sa ukázal ako silná pomôcka pre vzdelávanie, pričom z výsledkov vyplynulo, že Elearningové metódy nemôžu plne nahradiť kontaktné vzdelávanie; v rámci modernizácie výučby sa rozvinul trend možnosti uplatnenia kombinovanej výučby; pre časť študentov – najmä so stabilným



zázemím, bolo obdobie COVID-19 časom na oddych a relax, počas ktorého mali možnosť sa dôkladne venovať aj svojmu štúdiu.

- Za najväčšie nedostatky možno považovať chýbajúce vzdelávanie pedagógov a poskytovanie podpory pre pedagógov v oblasti digitálnych zručností, metodiky a didaktiky výučby či technickej podpory zo strany univerzity; vyššia miera výskytu podvodov a neetických praktík zo strany študentov; nedostatočné sociálne zabezpečenie študentov – aj malý výpadok príjmov mohol znamenať výraznejšie problémy a prerušenie štúdia; prepojenie poklesu príjmu na spokojnosť so štúdiom – respondenti museli riešiť existenčné problémy seba, prípadne rodiny, nemali čas na štúdium; skoro tretina respondentov sa stretla s depresiami a úzkosťami, takmer polovica študentov zažívala nadmerný stres (47,84 % z 3490 respondentov); narastala zvýšená potreba prevencie a psychologickéj pomoci počas sociálnej izolácie – sociálnu osamelosť z celkového počtu 3490 respondentov prežívalo 26,64 % študentov.

Ak by sme uvedené komparovali výsledkami iných výskumov, môžeme si všimnúť rovnaké tendencie najmä v konštatovaní duševného zdravia ľudí. M. Adamčíková a Z. Závarská (s. 1) v kontexte dôsledkov krízy Covid-19 konštatujú nielen enormný ekonomický dopad na spoločnosť, ale aj psychologický. Ako uvádzajú „narastá počet ľudí trpiacich úzkosťou, nespavosťou a depresiami, a zároveň sa u existujúcich pacientov zhoršuje psychický stav. Obmedzenie sociálnej interakcie a izolácia sú faktory, ktoré negatívne vplyvajú na kvalitu duševného zdravia“ (Adamčíková, M., Závarská, Z., s. 1). Džuka a kol. (2021, s. 128) uvádzajú, že pocit izolácie, depresívne symptómy a negatívne emócie môžu pretrvávať aj po uvoľnení karanténnych opatrení, kvôli narušeniu bežnej dennej rutiny, traume spojenej so strachom o vlastné zdravie a život seba a svojich blízkych. Rizikom je pretrvávanie vyhýbavého správania, redukovanie kontaktu s inými, vyhýbanie sa väčším skupinám ľudí, prípadne neochota vrátiť sa späť do bežného života.

Z výsledkov Národného centra zdravotníckych informácií zas vyplýva, že v ambulanciách za rok 2022 bolo vykázaných takmer dva milióny návštev, čo predstavuje medziročný nárast o 4,5 % (Národné centrum zdravotníckych informácií, 2023, s. 1). Celkovo bolo pritom vyšetrených takmer 418 000 osôb, čo je v porovnaní s predchádzajúcim rokom nárast o 10,7 %. Prvýkrát v živote bola pritom psychická porucha diagnostikovaná viac ako 67 000 osobám, čo je medziročný nárast o 6,4 %. Najvyšší medziročný nárast novo-diagnostikovaných prípadov bol zaznamenaný vo vekovej skupine u 15-19 ročných mladých, pričom najčastejšie zastúpenie v tejto vekovej kategórii mali neurotické, stresom podmienené a somatoformné poruchy (Národné centrum zdravotníckych informácií, 2023, s. 4). Tieto trendy sú znepokojivé, pričom je viac ako pravdepodobné, že za uvedenými štatistikami sa podieľa aj ochorenie Covid-19, resp. jeho dôsledky a celková atmosféra v spoločnosti.

## Metodológia výskumu

### *Výskumný cieľ*

Komparovať hodnotový systém, postoje k hodnotám a motiváciu k správaniu u študentov učiteľských študijných programov dennej formy štúdia pred a po pandémie Covid-19 a zistiť, či sa vplyvom pandémie zmenila tendencia k prosociálnemu správaniu študentov.

**Výskumné otázky:** Ako sa zmení hodnotový systém študentov po pandémie Covid-19?

Nastanú zmeny v motivácii k prosociálnemu správaniu študentov vplyvom hodnôt?

### *Hypotézy*

H<sub>1</sub>: Predpokladáme, že nastanú významné zmeny v niektorých premenných dotazníka HO-PO-MO po pandémie Covid-19.

H<sub>2</sub>: Predpokladáme, že zmeny hodnotového systému študentov po pandémie Covid-19 ovplyvnia motiváciu k prosociálnemu správaniu.

### *Výskumné metódy*

Na overenie výskumného cieľa sme použili nasledovné výskumné nástroje:

1. Dotazník HO-PO-MO, ktorý poskytuje informácie o úrovni hodnotových orientácií, individuálnych rozdieloch v postojoch k hodnotám a rozdielnom vplyve incentív (motivačných prostriedkov) na výkon (Vonkomer, 1991, s. 28).

V každej z pozorovaných premenných dotazníka HO-PO-MO respondenti zoradzovali jednotlivé alternatívne odpovede tak, že im pripisovali bodové hodnotenie. Najviac bodov dosiahla alternatívna odpoveď, ktorej pripisoval respondent najvyšší význam. Najmenej bodov dosiahla odpoveď s najmenším významom pre respondenta. Po sčítaní hodnôt v rovnakých kategóriách sme určovali priemerné hodnoty medzi všetkými respondentmi, ktoré charakterizujú úroveň hodnotovej orientácie, postoj k hodnotám a motiváciu k správaniu respondentov.

2. Dotazník Prosocial Tendencies Measure (PTM) od autorov Carlo, Randall (2002), ktorý zisťuje náchylnosť k prosociálnemu správaniu v kategóriách altruistické, vyžiadané, emocionálne, verejné, anonymné prosociálne správanie a prosociálne správanie v kríze.

Keďže v každej z premenných PTM dotazníka je možné dosiahnuť odlišné maximum bodov, pre grafické zobrazenie výsledkov bolo nutné percentuálne vyčíslieť podiel sčítaných bodov z dosiahnuteľného maxima pre konkrétnu premennú a následne premietnuť percentuálny podiel do číselného vyjadrenia miery výstižnosti popisu v škále 1-vôbec ma to nevystihuje až 5-úplne ma to vystihuje. Týmto spôsobom je možné určiť, s ktorým typom prosociálneho správania sa študenti stotožňujú najviac / najmenej.

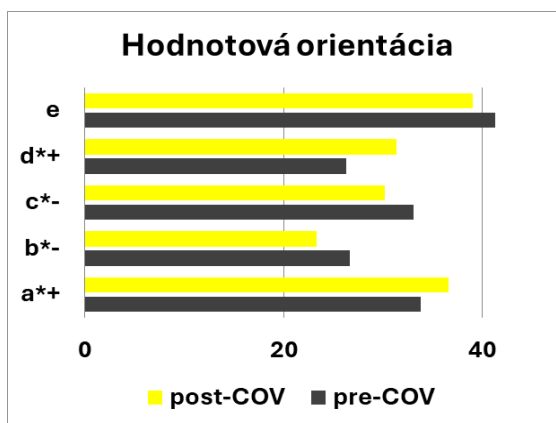
Dáta získané prostredníctvom kvantitatívnych výskumných nástrojov sme podrobili štatistickej analýze (T-test) a výsledné hodnoty následnej komparácii.

#### **Výskumná vzorka**

Respondentmi výskumu boli študenti Pedagogickej a Filozofickej fakulty Katolíckej univerzity v Ružomberku dennej formy štúdia učiteľských študijných programov. Celkový počet študentov učiteľských kombinácií bol 120, vekový priemer 21 rokov. Z celkového počtu 88 respondentov zaznamenalo dotazníky pred pandémiou Covid-19 (september – december 2019) a 32 študentov v roku 2023 (september – november).

#### **Výsledky výskumu**

V hypotéze č. 1 sme predpokladali, že nastanú signifikantné zmeny v niektorých premenných dotazníka HO-PO-MO po pandémii Covid-19. Uvádzame výsledky parciálnych oblastí dotazníka HO-PO-MO zvlášť.



Graf 1: Zmeny v hodnotovej orientácii študentov po pandémii Covid-19

Legenda:

\* indikuje štatistickú významnosť

+ indikuje štatisticky významné zvýšenie úrovne hodnotovej orientácie

- indikuje štatisticky významné zníženie úrovne hodnotovej orientácie

a = úroveň hodnotovej orientácie vzdelávacej

b = úroveň hodnotovej orientácie estetickej

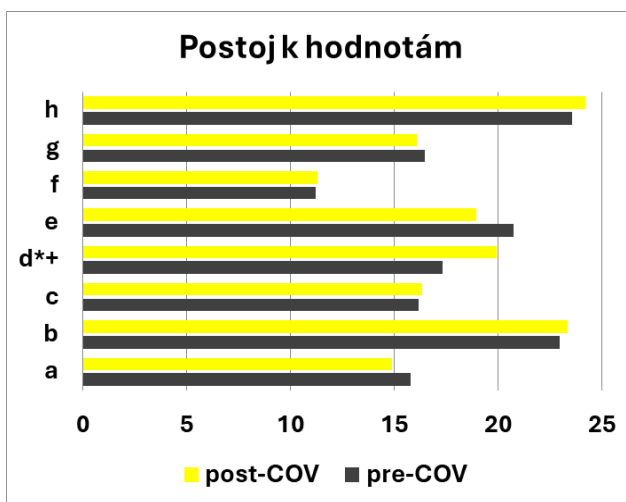
c = úroveň hodnotovej orientácie mravnej

d = úroveň hodnotovej orientácie ekonomickej

e = úroveň hodnotovej orientácie sociálnej

Z grafu č. 1 vyplýva, že po pandémii Covid-19 došlo k štatisticky významnému zníženiu hodnotovej orientácie mravnej ( $p < 0.001$ ) a estetickej ( $p < 0.033$ ). Hoci nie štatisticky šignifikantný, môžeme konštatovať aj pokles hodnotovej orientácie sociálnej. Ďalej si možno všimnúť, že u študentov sa po

pandémii Covid-19 štatisticky významne zvýšila úroveň hodnotovej orientácie vzdelávacej ( $p < 0.034$ ) a ekonomickej ( $p < 0.0008$ ).



Graf 2: Komparácia postojov k hodnotám študentov pred a po pandémie Covid-19

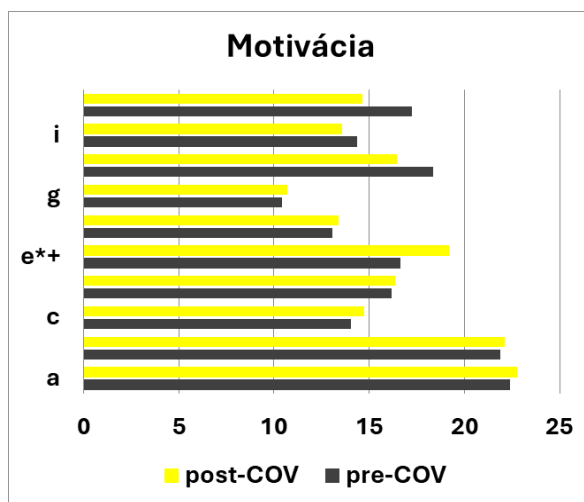
Legenda:

\* indikuje štatistickú významnosť

+ indikuje štatisticky významné zvýšenie miery postoja k hodnotám

- a = miera postoja k hodnotám umeleckým
- b = miera postoja k hodnotám mravným
- c = miera postoja k hodnotám ekonomickým
- d = miera postoja k hodnotám vedeckým
- e = miera postoja k hodnotám sociálnym
- f = miera postoja k hodnote populárnej piesni
- g = miera postoja k hodnotám disciplíny
- h = miera postoja k hodnotám zdravia

Graf 2 ilustruje, že postoj k hodnotám študentov sa vplyvom pandemickej situácie významne nemenil, s výnimkou miery postoja k hodnotám vedeckým, ktorá sa štatisticky významne zvýšila ( $p < 0.006$ ). Miera postoja k hodnotám ekonomickým a k hodnote populárnej piesni je pomerne stabilná, k zníženiu došlo v postoji študentov k hodnotám umeleckým, k hodnotám disciplíny a výrazne aj k hodnotám sociálnym. Po pandémie môžeme konštatovať nárast postoja k hodnote zdravia.



Graf 3: Komparácia motivácie k správaniu pred a po pandémii Covid-19

Legenda:

\* indikuje štatistickú významnosť

+ indikuje štatisticky významné zvýšenie motivácie k správaniu

- indikuje štatisticky významné zníženie motivácie k správaniu

a = uspokojovanie záujmu

b = subjektívne prežívanie dosahovaných výsledkov

c = vzrušujúci vplyv pracovných podmienok

d = voľnosť režimu práce a pracovného tempa

e = odmeny za prácu

f = možnosti postupu v zamestnaní

g = prežívanie súťaživosti, prekonávania iných

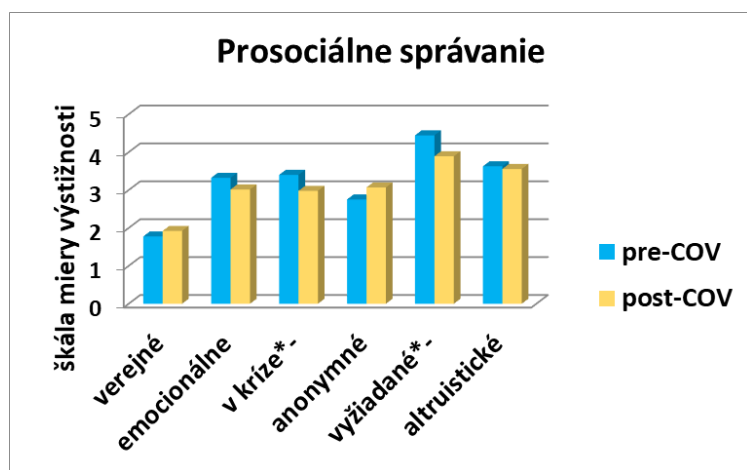
h = prežívanie prínosu vlastnej snahy pre spoločnosť

i = prežívanie uznania spolupracovníkov

j = prežívanie uznania od nadriadeného

Z grafu 3 možno dedukovať, že po Covide-19 študentov najviac motivuje k správaniu odmena za prácu ( $p < 0.029$ ) a rovnako štatisticky signifikantne sa oslabil vplyv prežívania uznania od nariadeného ( $p < 0.028$ ) a prežívania prínosu vlastnej snahy pre spoločnosť ( $p < 0.045$ ) ako motivačných činiteľov ovplyvňujúcich správanie. Môžeme si všimnúť, že po Covide-19 u študentov došlo k miernemu zvýšeniu motivačných činiteľov ako sú uspokojovanie svojich záujmov, subjektívne prežívanie dosahovaných výsledkov, vzrušujúci vplyv pracovných podmienok, voľnosť režimu práce a pracovného tempa, kariérny rast, súťaživosť a prekonávanie iných.

V hypotéze č. 2 sme predpokladali, zmeny hodnotového systému študentov po pandémii Covid-19 ovplyvnia motiváciu k prosociálnemu správaniu. Tendencie k prosociálnemu správaniu sme merali prostredníctvom dotazníka PTM, pričom v grafe č. 4 uvádzame jeho výsledky.



Graf 4: Zmeny v tendenciách k prosociálnemu správaniu vplyvom pandémie Covid19

Legenda:

\*indikuje štatistickú významnosť

- indikuje štatisticky významné zníženie tendencie daného typu prosociálneho správania

Z výsledkov vyplýva, že najvýraznejšie motívy prosociálneho správania u študentov sú vyžiadané, dominujú pred aj po pandemickej situácii. K štatisticky významnému poklesu došlo práve v premennej vyžiadané prosociálne správanie ( $p < 0.027$ ) a v premennej prosociálne správanie v kríze ( $p < 0.005$ ). Pozorovali sme aj výrazný trend v poklese emocionálneho prosociálneho správania (0.057) u študentov po pandémie Covid-19. S vonkajšou motiváciou súvisí nárast tendencie k verejnému prosociálnemu správaniu.

## Diskusia

Hodnoty vyjadrujú to, čo je pre človeka dôležité a slúžia ako hlavné motivačné činitele správania. Čím je pre nás hodnota dôležitejšia, tým viac sa snažíme naplniť tento motivačný cieľ zodpovedajúcim správaním. Ako uvádzajú Weisman-Benish, Daniel a kol. (2019), konať v súlade s hodnotami je vo svojej podstate odmeňujúce, pretože ich presadzovaním s väčšou pravdepodobnosťou dosiahneme osobné ciele a potvrdíme tie hodnoty, ktoré sú ústredné pre vlastnú identitu. Z výsledkov nášho výskumu vyplýva (Graf. 1), že po pandémie Covid-19 došlo k štatisticky významnému *zníženiu hodnotovej orientácie mravnej a estetickej*. Hoci nie štatisticky signifikantne, môžeme konštatovať aj pokles hodnotovej orientácie *sociálnej*.

Ďalej si možno všimnúť, že u študentov sa po pandémie Covid-19 štatisticky signifikantne *zvýšila úroveň hodnotovej orientácie vzdelávacej*

a ekonomickej. Z výskumných zistení Čepelovej (2016) vyplýva, že celková kvalita života študentov pozitívne koreluje so vzdelávacou a ekonomickou hodnotovou orientáciou. Je teda možné, že študenti, ktorí sa orientujú na vzdelávanie, poznávanie a ekonomické vzťahy, majú (alebo túžia) po lepšej kvalite života.

V súlade s teóriou hodnôt Schwartz (in Weisman Benish, Daniel a kol., 2019), výsledky nášho šetrenia korešponujú s motívmi **sebapospisovania, ktoré je zamerané na sledovanie vlastného záujmu**, proti hodnotám sebaapresahovania, ktoré vyjadrujú obavy o blaho a záujmy iných. Dominancia motívu sebaapospisovania sa ukazuje aj v hodnotení ďalšej premennej – motivácia k správaniu.

Motivácia k správaniu súvisí so zdrojmi, dôvodmi a príčinami správania, určuje zameranie a pretváranie činnosti osobnosti. Okrem aktivizovania a usmerňovania činnosti dáva motivácia smer aj vnútornému prežívaniu. Práve kategórie *uspokojovanie záujmu a subjektívne prežívanie dosahovaných výsledkov* tvoria najvýznamnejší motivačný činiteľ pozorovaných študentov pred aj po pandémie Covid-19, čo opäť korešponduje s egoistickými motívmi. Z výsledkov nášho výskumu sa ďalej ukázalo, že zmyslom správania (motívom) študentov po pandémie Covid -19 je *odmena za prácu* (Graf 3), ktorú považujeme za **vonkajší motivačný činiteľ, ako aj činiteľ súvisiaci s vlastným prosperom**. Dominantný vplyv vonkajšej motivácie sa ukazuje v oslabení ďalších štatisticky významných premenných – *prežívanie uznania od nadriadeného a prežívanie prínosu vlastnej snahy pre spoločnosť*, ktoré považujeme za sociálne motívy, vychádzajúce z vnútornej tendencie človeka. **Tento jav naznačuje devalváciu vyšších potrieb a hodnôt**. V zmysle Maslowovej hierarchie potrieb by to znamenalo, že uspokojenie nižších potrieb (fyziologických potrieb, potreby bezpečia) nás stojí veľa úsilia. Práve sociálno-ekonomický pokles spoločnosti, ktorý sa ukazuje ako jeden z dôsledkov pandémie (Adamčíková, M., Závarská, Z., s. 2), prejavujúci sa v dlhoch, zvýšenej nezamestnanosti, chudobou, sociálnym vylúčením, môžu byť dôvodmi zvýšenej potreby materiálneho zabezpečenia (odmena za prácu) a zníženej motivácie ku sociálnym hodnotám – prežívanie uznania od nadriadeného a prežívanie prínosu vlastnej snahy pre spoločnosť.

Znížený postoj k sociálnym hodnotám evidujeme aj premennej postoje k hodnotám (Graf 2). Naše interpretácie sa opierajú o vyjadrenia Adamčíkovej a Závarskej (s. 2) ktoré tvrdia, že zavedenie reštriktívnych opatrení, ako lockdown či povinná karanténa, mali okrem iného priame dôsledky aj na spôsob života obyvateľov (celková sociálna izolovanosť a desenzibilizácia). Sociálna izolácia u mnohých priniesla zintenzívnenie pocitov osamelosti, depresie, čo vplyva na kvalitu duševného zdravia. V oblasti postojov k hodnotám považujeme za pozitívne, že najsilnejší postoj majú študenti k *hodnotám zdravia* (ten sa po pandémie mierne zvýšil), ako aj k hodnotám *mravným*. Štatisticky významne sa *zvýšil postoj k hodnotám*

vedeckým, čo potvrdzuje silu výsledkov v oblasti hodnotovej orientácie (štatisticky signifikantné zvýšenie úrovne hodnotovej orientácie vzdelávacej a ekonomickej), ktoré sme vysvetlili na iných miestach vyššie.

Z analýzy premenných dotazníka PTM (Graf 4) sme si všimli, že najvýraznejšie motívy prosociálneho správania u študentov pred aj po Covide-19 sú *vyžiadané*, ktoré sú iniciované na základe ne/verbálnej žiadosti o pomoc. Tendencia k tomuto typu prosociálneho správania sa u študentov po Covide-19 štatisticky signifikantne znížila, rovnako štatisticky významne sa *znížila aj tendencia k prosociálnemu správaniu v kríze*. Ak si všimneme, že motivácia k vyžiadanému správaniu koreluje s vyššou úrovňou prijímania perspektívy druhého, empatiou a prosociálne správania v kríze súvisí s pomáháním v núdzi (Carlo, Randall, 2002), opäť konštatujeme **zintenzívnenie vlastného záujmu a komfortu pri pomáhaní iným, či zníženie miery empatie u študentov**. Účinnosť tvrdení posilňuje aj trend *poklesu emocionálneho prosociálneho správania* u študentov po pandémie Covid-19, ktoré je silne motivované súcitom. Predpokladáme, že sociálna izolácia počas pandemickej situácie spôsobila nedostatok sociálneho kontaktu, ktoré ovplyvnilo hodnotovú orientáciu ľudí. Ako uvádza Čepelová (2016, s. 30), hodnotová orientácia je produktom socializačného procesu. Navyše, mierne zvýšenie *verejného prosociálneho správania* indikuje motív získania ocenenia, súhlasu, akceptácie a rešpektu od ostatných, čo z hľadiska motivácie zaradujeme k vonkajším motívom, s konečným cieľom získania prospechu pre seba. Staub (in Vacek, 2013, s. 106) zisťoval, aké sú najdôležitejšie hodnoty pre ľudí, ktorí opakovane pomáhajú iným. Zistil, že tieto osoby majú pozitívny názor na ostatných ľudí a presvedčenie, že sú osobne zodpovední za blaho iných.

## Záver

Opierajúc sa o prezentované výsledky záverom potvrdzujeme naše hypotézy. V rámci dotazníka HO-PO-MO po pandémie Covid-19 došlo k štatisticky vyznamenaným zmenám niektorých premenných dotazníka, ktoré sme sa usilovali vysvetliť. Zmeny v prežívaní hodnôt po pandémie Covid-19 ovplyvnili motívy prosociálneho správania v nepriaznivom smere v kontexte decentrácie a empatie študentov. Uvedomujúc si limity nášho výskumu si dovoľíme opatrne tvrdiť, že záujem o vedu a vzdelanie, o ktoré sa študenti po pandémie Covid-19 usilujú, môže súvisieť s potrebou ekonomického zabezpečenia, a motívom lepšieho finančného ohodnotenia, čo indikuje hedonistickú orientáciu na uspokojenie vlastných potrieb. Oslabenie sociálnych hodnôt študentov po Covide-19 a celkovej spoločenskej situácie sa prejavilo v motívoch (pro)sociálneho správania – zvýšila sa potreba ocenenia, súhlasu a akceptácie od ostatných a oslabili sa motívy empatie a súcitu pri pomáhaní. Treba však podotknúť, že altruistické tendencie v prosociálnom



správaní sú u študentov stále silno zastúpené, rovnako aj hodnotová orientácia sociálna, ktorá má s prosociálnym správaním najväčší súvis.

## Bibliografia

- Adamčíková, M., Závorská, Z. *Skrytá pandémia: kríza duševného zdravia ako dôsledok COVID-19*. Dostupné na internete: [https://www.vlada.gov.sk/share/uvsr/isa/komentare/skryta\\_pandemia\\_-\\_kriza\\_dusevneho\\_zdravia\\_ako\\_dosledok\\_covid-19.pdf](https://www.vlada.gov.sk/share/uvsr/isa/komentare/skryta_pandemia_-_kriza_dusevneho_zdravia_ako_dosledok_covid-19.pdf)
- Carlo, G., Randall, A. B. 2002. The Development of Measure of Prosocial Behaviors for Late Adolescents. In *Journal of Youth and Adolescence*. Vol. 31, no. 1, p. 31-44.
- Čepelová, S. 2016. Kvalita života a hodnotová orientácia. In *Lifelong Learning*. Roč. 6, č. 1, s 26-55. ISSN 1804-526X.
- Ďzuka, J., Klučárová, Z., Babinčák, P. 2021. Covid-19 na Slovensku: Ekonomické, sociálne a psychologické faktory subjektívnej pohody a symptómy depresie v čase pandémie. In *Československá psychologie*. Roč. LXV, č. 2., s. 125-145. DOI: 10.51651/cspych.62.2.125.
- Eisenberg, N. 1986. *Altruistic emotion, cognition and behavior*. Hillsdale, NJ: Erlbaum. 270 s. ISBN 9781138816404.
- Národné centrum zdravotníckych informácií. 2023. *Psychiatrická starostlivosť v Slovenskej republike 2022*. Dostupné online: [https://data.nczisk.sk/statisticke\\_vystupy/Psychiatricka\\_starostlivosť/Psychiatricka\\_starostlivosť\\_v\\_SR\\_2022\\_Sprava\\_k\\_publicovaným\\_vystupom.pdf](https://data.nczisk.sk/statisticke_vystupy/Psychiatricka_starostlivosť/Psychiatricka_starostlivosť_v_SR_2022_Sprava_k_publicovaným_vystupom.pdf)
- Pardel, T., Boroš, J. 1975. *Základy pedagogickej psychológie*. Bratislava: SPN. 571 s.
- Pasternáková, L. 2017. Hodnotová preferencia pedagógov v akademickom prostredí. In *Pedagogická profesia z aspektu vedy, výskumu a praxe : recenzovaný zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Prešov: Ústav pedagogiky, andragogiky a psychológie FHPV PU v Prešove, s. 109. ISBN 978-80-555-1972-2.
- SLOVENSKÁ AKREDITAČNÁ AGENTÚRA PRE VYSOKÉ ŠKOLSTVO. *Dopad Covid-19 na študentov*. Dostupné online: <https://saavs.sk/wp-content/uploads/2020/07/Dopad-COVID-19-na-%C5%A1tudentov-%C5%A0RV%C5%A0-a-SAAV%C5%A0-1.pdf>
- Vacek, P. 2013. *Psychologie morálky a výchova charakteru žáků*. Hradec Králové: GAUDEAMUS. 203 s. ISBN 978-80-7435-257-7.
- Vágnerová, M. 2020. *Psychologie osobnosti*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1832-6.
- Verešová, M. a kol. 2007. *Sociálna psychológia človek vo vzťahoch*. Nitra: Engima. ISBN 978-80-89132-47-8.

- Vonkomer, J. 1991. *Dotazník na zisťovanie hodnotových orientácií, postojov k hodnotám a motivácie výkonu (príručka) T-252*. Bratislava: Psychodiagnostika. 93 s.
- Weisman-Benish, M., Daniel, E., Sneddon, J., Lee, J. 2019. The relations between values and prosocial behavior among children: The moderating role of age. In *Personality and Individual Differences*. č. 141, s. 241-247. Dostupné online: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0191886919300315>

**PaedDr. Zdenka Zastková, PhD.**

Katedra predškolskej a elementárnej pedagogiky  
Katolícka univerzita v Ružomberku, Pedagogická fakulta  
Hrabovská cesta 1, 034 01 Ružomberok  
[zdenka.zastkova@ku.sk](mailto:zdenka.zastkova@ku.sk)

## **Prosociálnosť reflektujúca význam hodnôt u budúcich učiteľov predprimárneho vzdelávania**

### **Prosociality reflecting the importance of values in future pre-primary teachers**

Beáta Pošteková

#### **Abstract**

Values may be defined as everything that satisfies a person's wants and interests. More specifically, values are associated with a fundamental cultural category that represents moral, social, and artistic aspirations as well as higher standards. Finding out how important future teachers' values are and how to characterise values in response to the issue of what values a teacher should possess is the key goal. A survey of 27 female pre-primary and elementary school children was used to carry out the research. Value as a quality, sentiment, emotion, belief, tolerance for pupils, civility, kindness, and collaboration with the kid are the outcomes. The article was published with the support of the project VEGA 1/0299/21 *Current religious-ethical issues among youth under the influence of the current coronary crisis*.

**Keywords:** Values. Teacher. Pre-primary education. Society.

#### **Úvod**

Škola poskytuje bezpečné prostredie, v ktorom sa rozvíjajú ideály ako zodpovednosť, humanizmus, empatia a jednota. Žiaci by mali byť motivovaní k tomu, aby zväžili a dokázali uplatniť svoje vlastné ideály v skutočnom svete (Fridrichová, 2012). Učiteľské povolanie patrí ku pomáhajúci profesiam, a teda je zamerané na pomoc druhým (Schwartz, Sagiv, 1995). Učiteľ musí predovšetkým dodržiavať jasný a dôsledný systém morálnych zásad a etických noriem s dôrazom na výchovu mládeže a jej ovplyvňovanie. V dôsledku toho je v súvislosti s etikou učiteľa nevyhnutné rozlišovať medzi etikou ako súborom noriem, ktoré sa vzťahujú na učiteľskú profesiu (prípadne v spojení s reflexiou týchto noriem a ich základných hodnôt), a etikou ako hodnotami, ktoré jednotliví učitelia praktizujú (Czarnecki, 2011). Prostredníctvom špecializovaného obsahu zameraného nie na rozvoj vedomostí, ale na rozvoj postojov a hodnôt, etická výchova poskytuje žiakom či študentom vedomosti a zručnosti potrebné na vytváranie a udržiavanie pevných priateľských vzťahov, vedenie úspešného a zodpovedného osobného a profesionálneho života a uvedomovanie si vplyvu svojich rozhodnutí na životy ľudí vo svojom okolí i na celom svete (Fridrichová, 2012).

## **Teórie hodnôt a hodnoty učiteľa**

Autori Hartl a Hartlová (2015) definujú takzvané vyššie hodnoty, ktoré patria iba človeku a sú orientované na potreby prevzaté výchovou, kultúrou alebo posúdením informácií. Môžeme k nim zaradiť krásu, česť, spravodlivosť, poctivosť a iné. Kritéria pre ich hodnotenie tvorí logika etika a estetika. V širšom zmysle za hodnoty môžeme považovať všetko, čo prináša jednotlivcovi uspokojenie jeho potrieb a záujmov. V užšom zmysle sa hodnoty viažu ku základnej kultúrnej kategórii zodpovedajúcej vyšším normám a mravným, sociálnym a estetickým ideálom (Kučerová, 1996). Hodnotové preferencie sa vzťahujú k životným hodnotám jednotlivca alebo skupiny. Hodnotové preferencie sa utvárajú v hodnotovom rámci, čo označuje priestor, v ktorom sa u daného jednotlivca odohráva hodnotové vnímanie. V tomto istom priestore sa tiež utvára hodnotová orientácia, ktorá znamená postupné utváranie hodnôt alebo vyjasňovanie hodnotových preferencií. Z hodnotového rámca je človek ochotný len málokedy vystúpiť. Hodnotová štruktúra popisuje prepojenie všetkých týchto častí (Prudký a kol. 2009).

Mnoho filozofov sa vyjadrovalo ku existencii hodnôt. M. Heidegger ich definuje ako to, čo človeku a celému svetu dáva zmysel, pre jednotlivca má určitú platnosť a slúži mu ako meradlo pre jeho konanie. F. Nietzsche opisuje hodnoty ako entity, ktoré nedokážu existovať samé, ale musí ich vytvoriť vznešený duch. Podľa M. Schelera sú hodnoty ideálnym bytím a my len intuitívne vyciťujeme, čo je dobré a zlé (Olšovský, 2005). Z ontogenetického hľadiska sa psychológovia zväčša zhodujú na celoživotnom vývoji hodnotového systému pričom pre jeho základ má podstatný vplyv práve detstvo (Cakirpalorgu, 2009).

Hodnotová orientácia učiteľa sa môže počas jeho života rôzne meniť. Na zmenu hodnôt u človeka majú vplyv viaceré faktory ako sú historické udalosti, biologické zrenie človeka či sociálna skupina, v ktorej človek vyrastá, či má s ňou zdieľané skúsenosti ako napríklad nastúpenie do školskej dochádzky v rovnakom roku alebo uzatvorenie manželstva v podobnom veku (Hnilica, 2007). Schwartz vytvoril teóriu základných ľudských hodnôt. Hodnoty sú vnútorne usporiadané, univerzálne a motivujúce konštrukty. Odpovedajú na tri potreby ľudskej existencie, a to biologické potreby, potrebu sociálnej interakcie a potrebu skupinového fungovania. Vytvoril desať hodnotových typov, ktoré vytvárajú kontinuum v kruhovej štruktúre. Tieto hodnotové typy rozdelil do dvoch dimenzií, a to dimenzie otvorenosť zmene – konzervatívizmus a dimenzie orientácia na úspech – orientácia na druhých (Schwartz, Sagiv, 1995).

moc	úspech	hedonizmus	stimulácia
samostatnosť	univerzalizmus	benevolencia	tradícia
	konformizmus	bezpečnosť	

Tabuľka 1 Hodnotové typy podľa Schwarz (Schwarz, Savig, 1995, upr. Pošteková, 2023)

Hodnotové typy vymedzil nasledovne (1) moc – jedinec túžiaci po dominancii nad inými, dôležitý je pre neho sociálny status; (2) úspech – jedinec prahnúci po úspechu cez spoločensky oceňované schopnosti; (3) hedonizmus – jedinec túžiaci po vlastnom zmyslovom uspokojení; (4) stimulácia – jedinec túži po vzrušení cez životné výzvy; (5) samostatnosť – jedinec túžiaci po slobode v rozhodovaní cez nezávislé myslenie a konanie; (6) univerzalizmus – pre jedinca je dôležitá ochrana dobra druhých ľudí a životného prostredia cez toleranciu a porozumenie; (7) benevolencia – jedinec túžiaci po ochrane ľudí z každodenného styku; (8) tradícia – jedinec túžiaci po rešpekte a prijatí ideálov kultúry; (9) konformizmus – jedinec konajúci v rámci noriem a spoločenských očakávaní; (10) bezpečnosť – jedinec túžiaci po istote a harmónii (Schwartz, Sagiv, 1995).

Schwartz (2006) na základe faktorovej analýzy neskôr vymedzil štyri faktory, ktoré postavil nad tieto hodnotové typy. Otvorenosť k zmene zahŕňa samostatnosť, stimuláciu a pôžitkárstvo. Do posilnenia ega patrí úspech a moc. Konzervatívnosť obsahuje bezpečnosť, konformizmus a tradíciu. Faktor sebaaprekonania spája benevolenciu a univerzalizmus.

### Prosociálnosť v pedagogickom ponímaní

Cieľom vyučovacieho predmetu *Prosociálna výchova* je, že v priebehu semestra študent aplikuje svoje teoretické poznatky o prosociálnom správaní priamo na cvičeniach. Počas dvanásťhodinových seminárov bude mať študent možnosť upevniť a osvojiť si nové sociálno-emocionálne zručnosti, ktoré sú potrebné pre jeho didaktickú prax. Taktiež, cieľom predmetu je poskytnúť základné teoretické poznatky a praktické zručnosti potrebné na zabezpečenie prosociálneho a sociálno-emocionálneho učenia v materských, základných a stredných školách v súčasnosti.

## Empirický výskum

Spolu s budúcimi učiteľmi predprimárneho vzdelávania a elementárnej pedagogiky sme uskutočnili na hodinách Prosociálnej výchovy prieskum. Ich úlohou bolo anonymne a písomne odpovedať na otázky *Čo je pre mňa hodnota?* a *Aké hodnoty by mal mať učiteľ?*. 27 študentov sme rozdelili na tri skupiny, na odpovede mali 10 minút. Naším cieľom bolo subjektívne formulovať vlastný názor či postoj ako mnohé z oblastí prosociálnej výchovy, a to etické morálnej hodnoty človeka, (seba)kritické ohodnotenie ako budúceho učiteľa. Po prieskume sme s nimi uskutočnili aktivitu č. 1. Hodnoty v balóne.

V skupine č. 1 odpovedalo 10 študentov na otázku *Čo je pre mňa hodnota?* a *Aké hodnoty by mal mať učiteľ?* nasledovne:

Skupina č. 1	
Čo je pre mňa hodnota?	Aké hodnoty by mal mať učiteľ?
Každý človek má iné hodnoty v živote, zdravie, rodina, priatelia.	poskytnúť deťom kvalitné vzdelanie bez rozdielu
Pravidlo, cieľ, smernica, podľa ktorej sa riadim a organizujem si svoje činnosti, aktivity, správanie.	ochota, pomoc, spravodlivosť, zdravie, láska, priateľstvo
Niečo čo je pre nás dôležité, vážime si to na sebe a druhých. Prídŕžame sa ich a prispôbujeme.	úprimnosť, empatia, vzdelanosť, nemal by deti rozlišovať podľa výšky, farby pleti, vierovyznania, ochotný spravodlivý, pomáhať
Vlastnosť alebo pocit, ktorý by mal byť na prvom mieste.	spravodlivý, čestným láskavý, morálny
Hodnota človeka je splniť si svoj cieľ, za ktorým si budem stáť.	byť dobrým vzorom, byť „ľudský“, zdvorilý, milý, rozdávať radosť, mať pochopenie, aj keď máme zlé dni, neprenášať to na druhých
Niečo čo je pre nás dôležité alebo čím by sme sa chceli v živote riadiť.	mal by ich mať stanovené, vážiť si deti, starať sa o ne, byť ku nim spravodlivý
Na čo by sa v živote človek zameriava, v čo verí, na čo sa sústreďí, čím sa riadi.	rešpektovanie, úctu, toleranciu žiakov, byť zdvorilý, milý, spolupráca s dieťaťom, rozvíjať emócie
Niečo čo by sme mali každý vážiť.	byť láskavý, starostlivý, ochotný, byť tu pre svojich žiakov, pomáhať
Niečo, na čom učiteľovi záleží.	nápomocný, pozorný, byť oporou
Niečo cenné, dôležité v našom živote, za čo by sme mali byť vďačný (rodina, zdravie, práca).	úcta a rešpekt k druhým, dobrosrdečnosť, tolerancia, viesť deti k dobrému správaniu

Tabuľka 2 Odpovede skupiny č. 1 (Pošteková, 2023)

Študenti v 1. skupine zdôrazňujú, že je veľmi dôležité, aby učitelia vyznávali konkrétne hodnoty, tvorili podnecujúce a pútavé prostredie na učenie. Medzi niektoré z hodnôt, ktoré by mali učitelia mať, patrí rešpektovanie a uznávanie jedinečnosti a dôstojnosti každého žiaka. Interakcie v triede podporujú zdravé vzťahy a dôveru. Žiaci sa cítia bezpečnejšie a dôverujú si viac, ak sú učitelia ochotní a v prípade potreby ponúkajú pomoc. Vzájomnou kooperáciou medzi učiteľom a žiakmi sa vytvára priaznivá atmosféra a podporuje sa pocit spoločnej zodpovednosti k učeniu. Učitelia by mali nielen prejavovať a podporovať úctu, ale aj ohľaduplnosť a rešpekt u svojich žiakov. Pozitívne správanie, stanovenie jasných usmernení, poskytovanie spätnej väzby a pomoc žiakom pri rozvíjaní pocitu zodpovednosti.

V skupine č. 2 odpovedalo 9 študentov na otázku *Čo je pre mňa hodnota? a Aké hodnoty by mal mať učiteľ?* nasledovne:

<b>Skupina č. 2</b>	
<b>Čo je pre mňa hodnota?</b>	<b>Aké hodnoty by mal mať učiteľ?</b>
Mať vízie, čo je pre nás v živote dôležité, mať taký „rebríček“ hodnôt, čo od v živote chceme, očakávame.	dbať na právo žien, riadiť sa stanovenými normami, vytvárať pozitívny vzťah, vedieť povzbudiť, byť oporou
1. miesto v živote.	priateľskosť, dobrosrdečnosť, prísnosť, správny postoj k deťom, kreativnosť
Podstata, na ktorej nám záleží, pri ktorej si určujeme priority.	spravodlivý, dobrosrdečný, vzdelaný, empatický
Vzor pre ostatných, mal byť konať dobro.	byť ľudský, zdvorilý, empatický
Vec, ktorá má pre mňa zmysel, kladiem ju na prvé miesto v živote, rodina škola, priatelia.	spravodlivosť, úcta, empatia, tolerancia, viera, aby sme neuprednostňovali žiadneho žiaka, ale aby boli pre nás všetci rovní
Vlastnosti, ktorú si musíme vážiť, každý má inú hodnotu.	spravodlivosť, ochota pomôcť, dobré srdce, robiť všetko pre dobro spoločnosti,
Je to, čo je pre nás dôležité.	zodpovedný, empatický, komunikatívny
Niečo podľa čoho by sa mali riadiť správať ľudia.	chápavý, múdry, nápomocný, spoľahlivý, zodpovedný, mal byť pochopiť aj úlohu rodiča
Je pre mňa nejaká dôležitá vec, pre toho človeka, zmysel života, čoho sa drží pri živote.	zodpovednosť, empatia, pozitívne naladený, ľudskosť

Tabuľka 3 Odpovede skupiny č. 2 (Pošteková, 2023)

Budúci učiteľia v 2. skupine taktiež popísali význam hodnôt a hodnoty učiteľov. Učenie sa môže stať efektívnejším a zaujímavejším použitím tvorivej stratégie vyučovania. Konzistentnosť a rovnosť vo vzdelávaní sa zabezpečuje dodržiavaním stanovených noriem a štandardov. Efektívne vyučovanie sa začína vytvorením dobrého vzťahu so žiakmi. To zahŕňa úprimný záujem o úspech a blaho žiakov, ako aj otvorenú komunikáciu. Pre žiakov je povzbudenie jednou z veľmi účinných motivačných síl. Podpora žiakov im poskytuje pomoc, usmernenie a pochopenie v osobnej či študijnej oblasti. Pre úspešné vyučovanie je veľmi dôležité sledovať najnovší vývoj v oblasti vzdelávania vrátane neustáleho sa vzdelávania. Empatickí učiteľia dokážu nadviazať prehĺbenejší vzťah so svojimi žiakmi a poskytnúť im emocionálnu podporu. Zdvorilosť a ľudskosť vytvárajú dobrý základ pre vzťahy či podnecujú spoluprácu v triede.

V skupine č. 3 odpovedalo 8 študentov na otázku *Čo je pre mňa hodnota? a Aké hodnoty by mal mať učiteľ?* nasledovne:

<b>Skupina č. 3</b>	
<b>Čo je pre mňa hodnota?</b>	<b>Aké hodnoty by mal mať učiteľ?</b>
Sú nejaké vlastnosti ktoré si na ľudí vážime a ktoré si od nich berieme, napr. láskavosť keď je človek láskavý k tebe pomáha ti vážiš si jeho hodnotu a aj ty si láskavý.	dobrosrdečný, spravodlivý, nemal by odsudzovať niekoho, prijať všetky deti bez rasy
Vec, osoba, ktorá je pre nás vzácna.	rodina, šťastie
Niečo dobré, vzor pre iných, ponaučenie sa z iného.	spravodlivý, dobrosrdečný, vzdelaný, empatický
Hodnota je vec, ktorú človek uznáva a v hodnotovom rebríčku ich ukladá od najdôležitejších.	mal by byť spravodlivý, úprimný, chápaný
Hodnota je nejaká váha, ktorú si daný človek zastáva.	starostlivosť
Vďaka nej sa riadime a určujeme si priority.	starostlivosť empatia ochota
Hodnota je uvedomovanie si nejakého procesu, javu, ktorú by mal mať každý človek.	on sám je hodnota, žiak/dieťa resp. výchova, vzdelanie
Určitý význam, ktorý si človek vyberá sám na základe určitých kritérií.	zodpovednosť, tolerancia, v podstate jeho osobnosť v čo najlepšom svetle, hodnoty môžu byť aj rodina zdravie, priatelia, šťastie

Tabuľka 4 Odpovede skupiny č. 3 (Pošteková, 2023)

Hodnoty, ktoré by mal mať učiteľ môžu zohrávať kľúčovú úlohu pri formovaní pozitívneho a efektívneho vzdelávacieho prostredia. Niektoré



hodnoty, ktoré sa častejšie vyskytovali a sú považované za dôležité uviedli budúci učitelia podľa prieskumu a to, učitelia sa usilujú odstrániť zaujatosť, byť nestranným, poskytovať rovnaké možnosti a zaobchádzať s každým žiakom rovnako. Kladú veľký dôraz na rešpekt vo vzťahoch medzi žiakmi a medzi nimi. Okrem toho by mali podporovať toleranciu vytváraním priateľského prostredia. Ochota podporovať žiakov v ich školskom a osobnom úspechu zvyšuje ich celkový rast a pohodu. Učitelia, ktorí majú "dobré srdce", sa skutočne zauímajú o úspechy a pohodu svojich žiakov. Aby dokázali sprostredkovať vedomosti, pochopiť požiadavky žiakov a poskytnúť podporné vzdelávacie prostredie, musia byť zodpovední a mať mnohí komunikačné zručnosti.

Podľa toho, ako študenti odpovedali, hodnoty sú rôzne normy, konvencie, vlastnosti alebo myšlienky, ktoré usmerňujú konanie, postoje a úsudok, v našom prípade i učiteľa. Znamenajú to, čo je pre určitého človeka dôležité, ako aj to, čo považujete za hodnotné a významné. Individuálne rozdiely v hodnotách možno pripísať rôznym vplyvom vrátane spoločenských noriem, osobných skúseností, výchovy a kultúry.

Druhou časťou prieskumu bola aktivita Hodnoty v balóne. Uskutočnili sme ju s každou skupinou. Vysvetlili sme im postup a vytvorili sme priestor na reflexiu.

Názov aktivity: Hodnoty v balóne

Čas: 30 minút + diskusia podľa uváženia učiteľa

Cieľ: Ohodnotiť a diskutovať o právach a hodnotách každého v skupine.

Pomôcky: lístok so zoznamom práv, písacie potreby, interaktívna tabuľa

Postup: Študentov vyzveme, aby si predstavili, že letia v balóne a v koši balóne majú so sebou 10 práv, z ktorých každé váži 2 kg. Zrazu balón začne klesať, a aby nespadol, musia zhodiť jedno závažie. Každému rozdáme pripravený lístok so zoznamom práv a študenti zaznamenajú k prvému číslo 1, ktoré chcú vyhodiť ako prvé. Vyučujúci práva napíše na tabuľu, pýta sa študentov aké číslo priradili danému právu, spoločne spočítame body, vyhodnotíme poradie ich dôležitosti a porozprávame sa o dôležitosti práv. Práva je možné upraviť podľa charakteru skupiny. Pri reflexii sa môžeme opýtať, či je každý člen spokojný s tým, aké poradie práv sa vytvorilo pre danú skupinu. Vysvetliť si, že sa hodnoty môžu meniť vekom, aktuálnym prežívaním a neexistujú správne odpovede.

Obmena: Pri výbere vhodných práv musíme dbať na všetky špecifiká danej skupiny, ktoré sa týkajú prežitia, ktoré chránia osobné záujmy jednotlivcov. Takisto, je nutné zabezpečiť istotu či bezpečie v skupine. Každému právu by mali všetci členovia rozumieť (Lenz, Krížová, 2004, upr. Pošteková 2023).

## Diskusia

Po vykonaní aktivity sme uskutočnili sumár odpovedí jednotlivo všetkých troch skupín. Budúci učitelia ohodnotili v jednotlivých skupinách svoje práva, viď Tabuľka 4.

Vyhodnotenie aktivity			
	Skupina č. 1	Skupina č. 2	Skupina č. 3
1.	právo na lásku a cit	právo na lásku a cit	právo na jedlo a vodu
2.	právo byť vypočutý	právo byť vypočutý	právo na lásku a cit
3.	právo byť iný	právo na jedlo a vodu	právo byť vypočutý
4.	právo na jedlo a vodu	právo na vzdelanie	právo na vzdelanie
5.	právo na vzdelanie	právo byť slobodný	právo byť slobodný
6.	právo byť slobodný	právo byť iný	právo byť iný
7.	právo mať svoju vlastnú posteľ	právo otvoriť okno a vyvetrať	právo mať svoju vlastnú posteľ
8.	právo otvoriť okno a vyvetrať	právo mať svoju vlastnú posteľ	právo otvoriť okno a vyvetrať
9.	právo mať oddych	právo mať čas na mobil	právo mať oddych
10.	právo mať čas na mobil	právo mať oddych	právo mať čas na mobil

Tabuľka 5 Vyhodnotenie aktivity Hodnoty v balóne (Pošteková, 2023)

Tabuľka 5 opisuje, že zväčša na vrchných miestach boli oblasti emócií, sebarozvoja i pocitu bezpečia. Na nižších miestach prevažovali odpovede voľnočasové aktivity či materiálne hodnoty. (1) *Právo na lásku a náklonnosť*: základná ľudská potreba citového spojenia a starostlivosti o vzťahy, najmä v rodinách a spoločenstvách; (2) *Právo byť vypočutý*: právo zdôrazňuje význam poskytnutia empatie iným, podporiť ich v názoroch, byť tolerantným a rešpektujúcim; (3) *Právo byť iný*: uznávame rozmanitosť, podporujeme prijatie a rešpektujeme jedinečné vlastnosti iných; (4) *Právo na jedlo a vodu*: základné ľudské právo, ktoré sprístupňuje dostatok primeranej stravy a pitnej vody; (5) *Právo na vzdelanie*: zdôrazňujeme význam vzdelania na získanie vedomostí, zručností a prístupu k informáciám; (6) *Právo byť slobodný*: hovoríme o osobnej slobode, ochrane, právo žiť bez útlaku alebo neprimeraných obmedzení; (7) *Právo mať vlastnú posteľ*: ide o dôležitosť osobného priestoru a pocitu bezpečia; (8) *Právo otvoriť okno a vyvetrať*: vytvárame zdravé a bezpečné prostredie vrátane možnosti prístupu k čerstvému vzduchu; (9) *Právo na odpočinok*: význam má na primeraný odpočinok a voľného času, ktorý podporuje fyzickú a duševnú pohodu; (10) *Právo mať čas na mobilný telefón*: právo na primeraný čas prostredníctvom využívania mobilného zariadenia cez komunikáciu či prístup k informáciám.

## Záver

Učitelia zohrávajú kľúčovú úlohu pri formovaní budúcnosti tým, že odovzdávajú nielen akademické vedomosti, ale aj dôležité životné hodnoty a zručnosti. Shalom H. Schwartz zastáva názor, že pomocou hodnôt dokážeme porozumieť spoločnosti. Hodnoty usporadúva na základe výskumov do kruhového usporiadania typov hodnôt: samostatnosť, stimulácia, pôžitkárstvo, úspech, moc, bezpečnosť, konformita, tradícia, benevolencia, univerzalizmus (Kondrla a kol., 2013). Zodpovednosť za predávanie hodnôt by mali mať vo svojich rukách rodičia a rodinní príslušníci, ktorí by mali svoj hodnotový rebríček posúvať ďalej generácii. Takisto rodina by mala mať záujem na vytvorení podnetného prostredia pre výchovu a mala by o to spoločnosť a štát žiadať (Gulová, 2011). Hodnoty spoločne podporujú celkový rast, úspechy a pohodu žiakov. Učitelia vyznačujúci sa týmito vlastnosťami, vytvárajú priaznivú klímu triedy, ktorá podporuje sociálny a emocionálny, ako aj intelektuálny rozvoj študentov.

## Bibliografia

- Cakirpaloglu, P. 2009. *Psychologie hodnot*. Olomouc: UP Olomouc. s. 376. ISBN 978-80-244-2295-4.
- Czarnecki, P. 2011. Normy a morálne hodnoty v etike učiteľského povolania. In: *Technológie vzdelávania v príprave učiteľov prírodovedných a technických predmetov*, s. 6. <http://fyzika.unipo.sk/wp-content/files/konferencia2011/papers/213.pdf>
- Fridrichová, P. 2012. *KOMPLEXNÁ PROSOCIÁLNOŠŤ V ETICKEJ VÝCHOVE*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. ISBN 978-80-557-0457-9.
- Gulová, L. 2011. *Sociální práce pro pedagogické obory*. Praha: Grada Publishing.
- Hartl, P., Hartlová, H. 2015. *Psychologický slovník*. Praha: Portál. ISBN 9788026208730.
- Hnilica, K. 2007. Vývoj a změny hodnot v dospělosti. In: *Československá psychologie*, 51(5), s. 437–463.
- Kondrla, P. a kol. 2013. *Tri aspekty skúmania hodnôt*. Ljubljana: KUD Apokalipsa CERI-SK.
- Kučerová, S. 1996. *Člověk, hodnoty, výchova*. Prešov: ManaCon. ISBN 8085668343.
- Lenz, L., Křížová, S. 2004. *Metodický materiál k predmetu Etická výchova*. Prešov: Metodicko-pedagogické centrum v Prešove. s. 150.
- Olšovský, J. 2005. *Slovník filosofických pojmů současnosti*. 2. vyd. Praha: Academia. s. 261. ISBN 80-200-1266-4.

- Pikus, S. 1995. Etyka nauczycielska jako problem. In: Kaszyński, K., Żukłapińska, L.: *Etyka zawodu nauczyciela. Nauczanie etyki*. Zielona Góra.
- Prudký, L. a kol. 2009. *Inventura hodnot: výsledky sociologických výzkumů hodnot ve společnosti České republiky*. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-1751-2.
- Schwartz, S. H. 2006. *Basic human values: An overview*. The Hebrew University of Jerusalem. s. 19.
- Schwartz, S. H., Sagiv, L. 1995. Identifying culture-specifics in the content and structure of values. In: *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 26, s. 92–116.

**Mgr. Beáta Pošteková**

Katedra predškolskej a elementárnej pedagogiky,  
Pedagogická fakulta, Katolícka univerzita,  
Hrabovská cesta 1A, 034 01 Ružomberok  
*beata.postekova@gmail.com*

## **Vzťahová participácia ako nevyhnutná dispozícia pre sprevádzanie umierajúcich**

### **Relational participation as essential disposition to human existence and the sharing of the good life**

Radoslav Lojan

#### **Abstract**

In the presented paper, the author identifies and describes in a descriptive manner the relational participation and roles of all those involved in the care of the terminally ill and the dying. Caring for the terminally ill and the dying is an important help and support for a person in a difficult, mostly very painful and helpless stage of life, lasting months and sometimes years. This care should enable the sick and dying to live as well as possible and to die with dignity and respect. The covid19 period was an opportunity for this service.

**Keywords:** Client. Hospice. Care. Relational participation. Service.

#### **Úvod**

„K evanjeliu utrpenia patrí tiež - a to organickým spôsobom - podobenstvo o milosrdnom Samaritánovi. Kristus chce dať týmto podobenstvom odpoveď na otázku: "A kto je môj blížny?" (Lk 10, 29). Ved' z troch, ktorí zostupovali cestou z Jeruzalema do Jericha, kde ležal na zemi polomŕtvy človek, ozbíjaný a ranený zbojníkmi, práve Samaritán sa ukázal opravdivým blížnym tohto nešťastníka: slovo blížny znamená súčasne toho, čo splnil príkaz lásky k blížnemu. Tou istou cestou prechádzali iní dvaja ľudia: jeden bol kňaz a druhý levíta. Obidvaja ho videli, ale šli ďalej. No Samaritán, "keď ho uvidel, bolo mu ho ľúto. Pristúpil k nemu, nalial mu na rany oleja a vína a obviazal mu ich... zaviezol do hostinca a staral sa oň". (Lk 10,33-34). A pri odchode starostlivo zveril trpiaceho človeka do opatery hostinskému s uistením, že zaplatí potrebné výdavky. Podobenstvo o dobrom Samaritánovi patrí k evanjeliu utrpenia. Ved' ukazuje, ako sa má každý z nás správať k trpiacemu blížnemu. Nesmieme ho nevšímavo obísť, ale sa musíme pri ňom "zastaviť". Milosrdný Samaritán je každý človek, ktorý sa zastaví pri utrpení druhého človeka, nech je to akékoľvek utrpenie. Toto zastavenie nemá byť zvedavosťou, ale pohotovosťou. Je to otvorenosť vnútornej dispozície

srdca, ktorá sa prejavuje aj vnútorným dojatím. Milosrdný Samaritán je každý človek citlivý na utrpenie iných, ktorý "cíti súcť" s blížnym v utrpení.<sup>82</sup>

### **Predpoklady pre prácu s nevyliciteľne chorými a umierajúcimi**

„Motivácia je prvým predpokladom úspešnej pomoci. Nie je však jediným činiteľom. Nestačí predsa len pribehnúť k ohňu. Je potrebné aj vedieť, čo sa má robiť v situácii, kde niekde horí. Je dobré tomu rozumieť. V praxi sa však vyžaduje viac. Nielen rozumieť, ale aj vedieť – to znamená, že je potrebné mať aj určité zručnosti. Ak nám ide o dobrú službu chorým je potrebné myslieť na všetky tieto tri veci.“<sup>83</sup>

„Starostlivosť o umierajúcich kladie predovšetkým nároky na naše emočné schopnosti t. j. na citovú účasť, a nie na odborné vedomosti. Pacient sa nepýta na naše vzdelanie, ale na naše správanie a postoj. A práve v tejto oblasti vládne veľká neistota, ktorá nás často zvádza k únikovým reakciám, aby sme zakryli svoju vlastnú bezmocnosť.“<sup>84</sup>

### **Pastoračná starostlivosť o nevyliciteľne chorých a umierajúcich**

Špecifikom kresťanskej práce so zomierajúcimi je práve to, že sa spolu so zomierajúcim a jeho príbuznými pokúšame vnímať okrem reality „konca“ aj prvky kladného očakávania dosahu viery. Křivohlavý a Kaczmáryk charakterizujú pastoračnú starostlivosť o zomierajúcich nasledovne: „ide o pomoc umierajúcim prijať nevyhnutnú skutočnosť, vyrovnat' sa s ňou – nielen ju akceptovať, ale zmieriť sa s tým, čo prichádza – prijať vo viere v zaslúžení života večného“.<sup>85</sup> Křivohlavý vo svojej publikácii *Křest'anská péče o nemocné* dáva presný návod, ako aby mal pastiersky vhodný postoj k pacientovi vyzerat'.

Kladné charakteristiky pastierskeho postoja:

- "byť s ním" (s pacientom), spolu cítiť s ním, spolu – myslieť s ním, byť s ním zajedno,
- bezpodmienečná úcta k pacientovi – (úcta musí byť 100% aj tam, kde sa stretávame s niečím, čo v pacientovom jednaní hovorí proti tomu,
- bezpodmienečná akceptácia prijatie pacienta (prijatie nám príjemných aj nepríjemných ľudí),
- pozitívne hodnotenie pacienta – vzdor tomu, že sa nám veľa na pacientovi nepáči,

<sup>82</sup> JAN PAVOL II. *Salvifici Doloris*, SSV, Trnava 1998, čl. 29–30.

<sup>83</sup> KŘIVOHLAVÝ, J.: *Křest'anská péče o nemocné*, Advent, Praha 1991, s. 10. Porov. HERCHL J.: *Prichádza tretí vek*, Banská Bystrica 1999, s. 112.

<sup>84</sup> BLUMENTHAL-BARBY, K. a kol.: *Opatrovanie ťažko chorých a umierajúcich*, Martin, Osveta 1988, s.78.

<sup>85</sup> KŘIVOHLAVÝ J., KACZMARYK S.: *Poslední úsek cesty*. Praha, 1995, s. 51.

- emocionálna citová vrelosť – k nemocnému môžeme pristupovať chladne, pastiersky habitus však vyžaduje príjemnejšiu formu prístupu,
- čistota postoja – vyjadrovaná v termínoch rýdzosť, poctivosť, ozajstná pravosť (autenticita – nefalšovanosť), odstránenie všetkého, čo nie je pravé,
- spolu-cítenie – empatia, je príbuzný s termínom sympatia, antipatia, apatia – ľahostajnosť<sup>86</sup>

Záporné charakteristické rysy pastierskeho - nepastierskeho postoja:

- snaha o nadvládu – ten, kto pacienta navštívi sa bude snažiť „držať slovo“ za každú cenu,
- nútenie – návštevník tlačí pacienta a strká niekam proti jeho vôli,
- preberanie zodpovednosti za pacienta – pacient oslabený chorobou uvíta, keď niekto rozhodne zaňho. Tlačí ho to však do pasivity – a tá nie je dobrou podmienkou uzdravovacieho procesu,
- Hodnotenie pacienta – pacientovi sa vďaka jeho nemoci veľmi nedarí, je na ňom veľa, čo sa dá hodnotiť záporne. Odporúča sa neposudzovať, neodsudzovať, nehodnotiť,
- dogmatizmus – dogmatik predstavuje človeka rôzne zkosnatelého. Viera je živá. V nemoci je pacient na všetko citlivý, až precitlivý. To je dôvod preto, aby sme sa rôzneho dogmatizovania zdržali.<sup>87</sup>

## **Rozhovor s umierajúcim**

Dôležitou zložkou pastoračnej starostlivosti pri lôžku pacienta je vytvorenie kontaktu s chorým. Ako základná metóda ku vytvoreniu kontaktu s chorým je rozhovor. Rozhovor s pacientom predpokladá určitú predbežnú znalosť psychických zvláštností chorých, ich ťažkostí a ich postojov. Niektorí ľudia majú vrodenu schopnosť nadviazať kontakt s druhými ľuďmi a získať si ich dôveru. Avšak aj bez týchto predpokladov je možné sa pri dobrej vôli zdokonaľovať v umení rozhovoru s chorým človekom, a tým prispieť k jeho liečeniu.<sup>88</sup>

Podobne ako s citmi je to často aj so slovami v rozhovore. Aj tam je dobré „počuť“ nielen to, čo sa hovorí ale aj to, čo sa nehovorí zamlčuje a skrýva, prípadne to, čo chce byť vypočuté. V rozhovore neprúdia len slová a emócie. Nepredstaviteľne bohatý je aj ďalší druh oznámenia – tzv. mimo slovné oznámenie. Keď s niekým hovoríme, tak zároveň „rozprávame“ očami,

---

<sup>86</sup> Porov. KŘIVOHLAVÝ, J.: *Křesťanská péče o nemocné*, Advent, Praha 1991, s. 33.

<sup>87</sup> Porov. KŘIVOHLAVÝ, J.: *Křesťanská péče o nemocné*. s. 34. Porov. ANDRAŠIOVÁ, M. a kol.: *Hospic a paliatívna starostlivosť*, Bratislava, Oto Németh 2002, s. 23; BLUMENTHAL-BARBY, K. a kol.: *Opatrovanie ťažko chorých a umierajúcich*, Martin, Osveta 1988, s. 25.

<sup>88</sup> BOŠMANSKÝ K., *Človek vo svete pastorálnej medicíny a medicínskej etiky*. s. 115.

výrazom tváre, svojim postojom, priblížením či odstupom, natočením, naklonením, gestami a pod.<sup>89</sup>

V priebehu nadviazaného rozhovoru možno chorému položiť otázky, ktoré smerujú k orientácii o jeho základných postojoch a o jeho duchovnom stave. Pri opakovaných kontaktoch stúpa dôvera a bezprostrednosť chorého a vtedy je účelné pristúpiť k rozhovoru o veciach, ako je zmysel ľudského života a utrpenia. Rozhovor takto prispieva ku zmiereniu sa s dôsledkami choroby a vyrovnaniu sa so stavom, v ktorom sa pacient nachádza. Pri rozhovoroch sa musí vychádzať z aktuálnej duchovnej situácie chorého. Rozhovor s chorým je už v začiatkovej fáze súčasťou liečebného procesu. Pri dobrej informovanosti o svojej chorobe chorý často potrebuje poradiť sa s nezaujatou osobou, o ktorej sa vie, že bude chrániť jeho osobné záujmy. Ako základná zásada rozhovoru s chorým platí, že je nutné za každých okolností hovoriť pravdu, aj keď nie je vždy potrebné oboznámiť chorého s celou pravdou, s dôsledkami ktorej by sa nedokázal zmieriť.<sup>90</sup>

### **Verbálna komunikácia**

Proces umierania vyvoláva v psychike pacienta výraznú odozvu. Môžeme to sledovať v oblasti myslenia, emócií ale aj v oblasti motivácie. V oblasti emócií ide predovšetkým o súhrn negatívnych emócií, ktoré sú tiež označované ako úzkosť a strach.<sup>91</sup> Pod pojmom úzkosť rozumieme dosť neurčitý a difúzny pocit obáv a tiesne. Ide najmä o obavy z vlastného bytia. Strach chápeme ako obavy až strašný pocit ak stojíme pred nejakým nebezpečenstvom. U zomierajúcich ide hlavne o strach zo smrti. Pacient by mal mať možnosť niekomu sa zveriť so všetkým čo ho trápi. Pri tom je pre pacienta veľkou úľavou zistenie že ten komu sa zveruje mu aj rozumie.<sup>92</sup>

Vo verbálnej komunikácii je dôležité aktívne počúvanie. Nie je to len počúvanie, ale aj videnie. Z hľadiska aktívneho počúvania je dôležité hovoriť o parafrázovaní, kedy vlastnými slovami vyjadríme, ako rozumieme tomu, čo nám druhý hovorí. Mnohokrát sa stretávame s rôznymi faktormi, ktoré spôsobujú problémy v komunikácii. Ide o uponáhľanosť personálu. Komunikácia s nevyliciteľne chorými je dôležitá aj preto, aby pacient nezomrel psychicky a sociálne skôr, než biologicky. Človek môže zomrieť sociálne tak, že je odtrhnutý od všetkého ľudského, že žije sám uprostred ľudí, nešťastný, bezradný a pokorený chorobou. Psychická smrť je úplnou psychickou rezignáciou, kedy človek prežíva beznádej a zúfalstvo. Nádherné je, že komunikácia s nevyliciteľne chorými a zomierajúcimi nie je prosperšná

<sup>89</sup> Porov. KŘIVOHLAVÝ J.: *Křesťanská péče o nemocné*. s. 16.

<sup>90</sup> BOŠMANSKÝ K., *Človek vo svete pastorálnej medicíny a medicínskej etiky*. s. 116.

<sup>91</sup> Porov. PORUBČANOVÁ – DOBŘÍKOVÁ P. a kol.: *Nevyliečiteľne chorí v súčasnosti*. s. 84.

<sup>92</sup> Porov. KŘIVOHLAVÝ J., KACZMARYK S.: *Poslední úsek cesty*. s. 40.



iba pre pacientov, ale veľmi obohacujúca je aj pre sprevádzajúceho, pričom mnohokrát prispieva i k jeho osobnostnému rastu.<sup>93</sup>

## **Neverbálna komunikácia**

Obvykle sa pýtajú tí, ktorých čaká rozhovor s človekom, ktorý stojí pred bránou smrti, o čom by sme mali hovoriť. Skúsenosť mnohých ukazuje, že často dôležitejšie než to, čo sa povie, je to, čo sa vyjadrí bez slov - autentickým priateľským postojom. Neverbálna komunikácia je vlastne reč tela – je súhrnom signálov, ktoré dotvárajú informáciu. Najčastejšie sa uvádzajú tieto základne druhy neverbálnej komunikácie: gestá, pohyby, priestorové umiestnenie, držanie tela, dotyky, výrazy tváre, pohľady očí a jazykové prejavy. Z hľadiska starostlivosti o nevyliciteľne chorých považujeme za veľmi dôležité dotyky. Dotyky v zdravotníctve majú svoje špecifiká. Väčšinou k nim dochádza pri rôznych vyšetreniach a pri prvom kontakte s pacientom. Najbežnejší dotyk je podanie ruky. Dotyk pacientovi prináša dôveru. Samozrejme je veľmi dôležité citlivo vnímať, v akom stave sa pacient nachádza.<sup>94</sup>

Pri komunikácii s pacientom treba mať na pamäti všetky osobnostné a „ostatné“ faktory, ktoré do rozhovoru s pacientom vstupujú. Pacient, ktorý je vo vzťahu s ošetrovúcim personálom v závislej pozícii, môže mať problém vyjadriť svoj nesúhlas s našim názorom či požiadavkou. Preto sa snažíme učiť pacienta partnerskej komunikácii, dávať a vedieť prijať spätnú väzbu.

## **Záver**

Utrpenie a bolesť sprevádza každého človeka na zemi, ale utrpenie samo o sebe ešte nepremieňa a neočisťuje, môže byť dokonca príčinou vzbury a nenávisťi. Niektorí ľudia, keď sa stenujú s krížom, opúšťajú Boha, lebo hľadajú čisto ľudské šťastie, zbavené bolesti a sprevádzané materiálnymi dobrami. Všetci ktorí trpia nejakou vážnou chorobou sa izolujú a uzatvárajú do svojho vlastného sveta. Rovnako aj tí, ktorí spoznali prognózu svojho ochorenia a dozvedeli sa, že im ostáva len pár dní života. Úcta k životu v každej, aj v tej najťažšej situácii, je základom sprevádzania umierajúcich. Tí, ktorí sú sprievodcami trpiacich vedia, že musia objaviť zdroj, z ktorého by mohli čerpať, veď ten kto je prázdny, kto nemá, nemôže dať.

<sup>93</sup> Porov. PORUBČANOVÁ – DOBRÍKOVÁ P. a kol.: *Nevyliciteľne chorí v súčasnosti*. s. 85.

<sup>94</sup> Porov. PORUBČANOVÁ – DOBRÍKOVÁ P. a kol.: *Nevyliciteľne chorí v súčasnosti*. s. 89; Porov. KOLÁROVSKÁ, Z., RIEGER, M. – HAUG B. eds. *Staroba a choroba - umenie chápať a vedieť pomáhať*. Referat Zborova diakonia 2003, s. 116; Porov. VENGLAŘOVÁ, M.: *Problematické situácie v péči o seniory*. Praha: GRADA 2007, s. 10; ČÁPSKA J.: *Čo je Hospic a hospicová starostlivosť*. In: *Slovenská katolícka charita (2003)*, č.1; SVATOŠOVÁ, M.: *Hospice a umění doprovázet, ECCE HOMMO*, 1995. s. 111.

Na to aby človek mohol zomrieť dôstojne a bez straty svojej vôle a tváre treba zabezpečiť vhodné prostredie a psychickú podporu rodiny a profesionálneho tímu. Starostlivosť o umierajúcich obohacuje aj nás. Starostlivosť je náročná, ale záujem a láska, čo chorému dávame sa nám mnohostranne vracia vo forme šťastia, že sa nám podarilo spríjemniť posledné chvíľky života človeka.

## **Bibliografia**

- Andrašiová, M. a kol. 2002. Hospic a paliatívna starostlivosť- príručka pre dobrovoľníkov. Bratislava: Oto Németh.
- Bošmanský K. 1996. Človek vo svete pastorálnej medicíny a medicínskej etiky. Spiš. Podhradie: Kňazský seminár Jána Vojtaššáka Spišská Kapitula.
- Blumenthal-Barby, K. a kol. 1988. Opatrovanie ťažko chorých a umierajúcich. Martin, Osveta.
- Herchl J. 1999. Prichádza tretí vek. Banská Bystrica.
- Jan Pavol II. 1998. *Salvifici Doloris*. SSV, Trnava.
- Kolárovská, Z. 2003. RIEGER, M. – SES.HAUG.B. eds.: Staroba a choroba - umenie chápať a vedieť pomáhať. Referát Zborova diakonia.
- Křivohlavý, J., Kaczmarský, S. 1995. Poslední úsek cesty.
- Křivohlavý, J. 1991. Křesťanská péče o nemocné, Advent, Praha.
- Levická, J. 2000. Úvod do teórie sociálnej práce, Trnava.
- Porubčanová-Dobříková P. a kol. 2005. Nevyliciteľne chorí v súčasnosti. Trnava: SSV.
- Svatošová, M. 1995. Hospice a umění doprovázet. ECCE HOMMO.

### **doc. ThDr. Radoslav Lojan, PhD.**

Katedra spoločenských vied  
Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta  
Hlavná 89, 041 21 Košice  
[radoslav.lojan@ku.sk](mailto:radoslav.lojan@ku.sk)

ISBN 978-80-561-1096-6



9 788056 110966